

PANNONTÜKÖR

K U L T U R Á L I S F O L Y Ó I R A T

2019|1

www.pannontukor.hu

SZÉPIRODALOM

Egymondat	
Ayan Gökhan: Egymondatok – Október	3
Follinus Anna: Egymondatok – November	6
Visky András: 31 mondat – December	9
Az eltűnt vers nyomában	
John Wilmot: Upon Nothing – Himnusz a Semmihez – Horváth Viktor fordítása	12
Cséby Géza: Az évek itt topognak körülöttünk...	15
Petró János: Egészen más volt; Kevés a jó vers; Lassan cammogó medve	16
Miklya Luzsányi Mónika: Törvénynap	17
Radnai István: Megköt a szellemhabarcs; Hull csillog sokágú; Játék a tavaszokkal; Poszt a humusznak	25
Bíró József: Ernst Jandl...-, hogy; Maria Callas...-, hogy; Hermann Hesse...-, hogy; Virginia Woolf...-, hogy	27
Vermes Nikolett: Gardrób; Hajléktalan szálló; Jóslat	29
Nagy Betti: Sebek	30
Nagy Antal Róbert: Gondolatok egy kőszobornál; Késés	32
Nagy Dániel: Így kellene; 4x400	33
Bájer Máté: Nocturne; Ahogy a technikás spanyol csatárok	34
Regős Mátyás: Fedon, az istenek előtti	36
Méhes Károly: Szörnyek - részlet	37
Lukács Flóra: 365; Archaikus turzó; Pólus; Sodrás; Sebestyén	41
Aczél Géza: (színo)líra	44
Szipola Dániel: Átiratok	46

DEBÜT

Dezső Kata: Tundrán a tüzek – Előszó; Jégvirágos udvarunkon átutazóban	49
Tarcsay Zoltán: Kiderülés	51
Kellerwesser Klaus: baudelaire; (y)	56

HELYTÖRTÉNET

Molnár András: „...a szeretetre méltó szép lelkekkel nagyon szeretek mulatni” – Nők, szerelem, házasság Deák Antal regéiben és leveleiben	58
1848 zalai hősei	
Szarka Lajos: Gyulai Gaál Miklós honvédtábornok	72

TANULMÁNY, KRITIKA, AJÁNLÓ

Lehota János: Bánk sátáni „gondolata”	78
Kis Petronella: Nem csak a húszéveseké a világ – Temesi Ferenc: 49/49	85
Luzsicza István: Lét- és egyéb bizonytalanságok – Cserenkő Gábor: Egy megfigyelő feljegyzései	88
Tomaji Attila: Élőbeszéd – Németh Péter Mikola: Párbeszélgetéseim Könyve	90
Nagygéci Kovács József: Közös kötet magányos olvasásra – Belányi József: Jártam a Holdon	92
Nagy Dániel: „Mindjárt ki fogom jelenteni, hogy hálás vagyok a futballnak!” – Kukorelly Endre: Pálya, avagy Nyugi, dagi, nem csak a foci van a világon	95
Kaiser László: Fáradhatatlanul – A 70 éves Gyimesi Lászlóról	99
Göncz László: Mire elég az írott szó? – Gondolatok Bence Lajos Írott szóval című könyvéről, annak üzenetéről, hatásáról	101

TÁRSMŰVÉSZETEK

Kostyál László: MarcelleVallon-Basilides jubileumi tárlata a Balatoni Múzeumban	105
Novotny Tihamér: „...az én maga a színben van” – Nemes László 70	108
Sárközi Richárd: Az ember a részletekben rejlik – A bécsi Bruegel-kiállításról	115
Turbuly Lilla: Kikaparni a jégből – A Hevesi Sándor Színház Advent a Hargitán című előadásáról	119
Tóth László: Kétféle zongora egy zongoraművésszel – Bogányi Gergely zalaegerszegi koncertjéről	121
Péter Zsombor: Rossz versek – Reisz Gábor filmjéről	123

KANIZSAI LEVELESLÁDA

Kardos Ferenc válogatása	124
Hírek	125
Szerzőinkről	126

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál
Szerkesztőbizottság:
Balogh László – elnök (Nagykanizsa)
Cséby Géza (Keszthely)
Hóbor Erzsébet (Zalaegerszeg)
Szerkesztőség:
Bubits Tünde – főszerkesztő
Nagygéci Kovács József – főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos – munkatárs
Braun Barna – munkatárs
Rovatvezetők:
Vörös István – vers
Bene Zoltán – próza
Kaj Ádám – műfordítás, dráma
Gál Soma – debüt
Nagygéci Kovács József – tanulmány, kritika
Kostyál László – képzőművészet
Turbuly Lilla – színház
Király László – zene
Szeglet Lajosné Dömötör Annamária – olvasószerkesztő

Online: www.pannontukor.hu
Online-főszerkesztő: Nagygéci Kovács József

Készült Zalaegerszeg MJV és Nagykanizsa MJV
Önkormányzata, a Magyar Művészeti Akadémia és
a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával.

Szerkesztőségi cím:
Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900 Zalaegerszeg,
Landorhegyi út 21.
Tel: 06/92 951-513
E-mail: pannontukor@gmail.com
Irodavezető: Pénzes Csaba

Kiadja a Pannon Írók Társasága
Felelős kiadó: Gyimesi Endre elnök
Előfizethető csekken vagy számlázással, mely a
szerkesztőség címén igényelhető.
Számlasszám:
Zalavölgye Takarékszövetkezet, Zalaegerszeg
75500258-10809415
Ár
1000 Ft/szám
4500 Ft/év

ISSN 1219-6886
Lapterv:
Náspáng Grafika
Nyomdai munkák:
Göcsej Nyomda
8900 Zalaegerszeg,
Bajcsy-Zsilinszky tér 2.
E-mail: info@gocsejnyomda.hu

Farkas Ferenc: Humanista

Ayhan Gökhan

Egymondát – Október

október 1.

Mint egy magára hagyott mese, tévedezem a magyar valótlanágokban.

október 2.

Vajon megvan-e még Bécsben az iráni étterem?

október 3.

Most tudtam meg, hogy Osztovits Ágnes, a megszüntetett kedvenc, előfizetett, alkalmi munkaadó lapom (Heti Válasz) szerkesztője, fordított oroszról.

október 4.

„Majd három évig tapostam ezt a saját ösvényemet. Rajta járva jól tudtam verseket írni. Megesett, hogy egy-egy utamról megtérve elindultam az ösvényen, és bizonyos, hogy valamilyen strófát tapostam ki rajta. Megszoktam a kis csapást, úgy időztem ott, mint valami erdei dolgozószobában.” Varlam Salamov három mondata. (Rab Zsuzsa fordítása).

október 5.

A bolgár buszon leesett a sofőr feje fölött belülről kifordult metafora, az allergiás jéghegyet meghatódni még nem látott tárgy. A tükör alattomos árulása.

október 6.

A Csáth Géza-díjat a rendkívül tehetséges és jelenleg Ovidiust fordító Csehy Zoli kapta. Azt hittem, sértésdíj, de nem, ez nem sértésdíj. Ez a díj még a sértéshez is primitív. Hogy a díj értelme hol ragadható meg, ezidáig – műveltségbeli és ízléstelenségbeli hiányosságaim okán – nem sikerült rájönnöm. Merészség, egy önként jelentkezett szó a díj védelmében, merészség egy égő házban még a lángoktól ideiglenesen szabad plüssarc konyakkal locsolgatása is jobb híján, nem fogadnám ezért el, hogy a merészség helyénvaló – disznózsírral kenetetett –, mentség. Az összefirkált, ártatlan, megalázott, párnán nem aludt disznófej Csehy Zoli kezébe került –, a fénykép tapintatlanul mutatja, a halott fej tapintása nem maradhatott élvezeti kategória. Nem huggyozta le senki, bár a kérdést nyitva hagyom, a –díjátadóról–, mint annyi, mások életét formáló élményről, szerencsésen lemaradtam. Halott állatok fejére írni, hát, mit mondjak, nehéz Magyarországon találnom meglepetést.

október 7.

Halálom után fejem levágható, összefirkálható, Pier Paolo Pasolini köteteiből fordító költők kezébe tehető és negyed órán át fényképezhető. Hasonló szereplést szigorúan csak egyszer, napfényes időben és húshagyókedd után vállalok.

október 8.

„De oda, abba/az irányba kellett felcsúsznom, mint az/ökológiai menekültek, a Vezúv morgása/elől, a beszélgető bokrok közt, a mellkasomra/ült sötétség szikláival az éjszakának, és/ annak minden élőlényével.” Kedvencköltőm Balogh Attila mondata.

október 9.

Házassági évforduló, Fekete-tenger, vegetáriánus vacsora, spanyol bor. Boldog mondatom.

október 10.

A konstancai kaszinó épülete, a román tengerpart szecessziós dobókockája kimaradt.

október 11.

Két hónapja abbahagytam a húsevést és harminckét éve a dohányzást. Egészségmondat.

október 12.

„Fák uralták a világot, az ember hadat üzent nekik, azon van, hogy ő uralja. De nem érdemes élni egy fák nélküli világban.” Kedvencíróm Lénárd Sándor mondata.

október 13.

Ma elaludtam a mondatom.

október 14.

Alsómocsoládon ma 1900 malacka vesztette életét. Övök a Mennyek országa.

október 15.

Vacsora, olasz térsétaétel és szicíliai bor. Olyan, mintha nem Magyarországon lennék, és nem Magyarországon lennem olyan, mint olasz étteremben laknom jól.

október 16.

Hajléktalanrendelet. Most majd megy mindenki a ritkábban lakott helyekre –, fagyási sérülésért, demokratikus kiteszteltségért, keresztény-konzervatív halálért.

október 17.

Ha megőrülnék, Szent Ferenc módján, állatokkal folytatni humánus beszélgetést.

október 18.

A Margó Irodalmi Fesztiválon bemutatott Éjszakai földet érés című könyv a Feleségem, Izsó Zita harmadik verseskötete. Ez most itt a reklám mondata.

október 19.

Ma jó hír ért. Jó, csak vicceltem. Elnézést.

október 20.

És mit gondolnak most a tízezer méter mélységben élő növények és állatok, képzettársítanak-e mélységérzékeny embert, emberérzékeny klímaváltozást? Megszólalhatna erről a négyszáz éves grönlandi cápa.

október 21.

Sikerült rendelnem az Amazonról egy-egy albumot a három képzőművésztől, tavaly novemberben, a Montparnasse Temetőben találkoztam velük. Cesar Baldaccini, Niki De Saint Phalle és Ossip Zadkine.

október 22.

Hova veszíthettem a Balzac sírja körül talált kavicsom? A megtalálónak jutalom.

október 23.

301-es parcella. Mansfeld. Maléter. Gimes.

október 24.

Már három napja csak Kopp Máriaára és Varga Lajos Mártonra gondolok.

október 25.

Alvó, rózsaszín törpemalac. Szép.

október 26.

Annyi szorongás van bennem, mint egy orosz erdőben.

október 27.

Az alvó rózsaszín törpemalac még mindig szép.

október 28.

Mint a Feleségem.

október 29.

Magyarországon a növények és az állatok öltözködése a legstílusosabb.

október 30.

Zitának – minden előre megbeszélte koreográfia nélkül –, azt mondta egy öregember ma a Hungária körúti Jurta kocsmá közeli buszmegállóban, hogy rohadt zsidó. „Remélem, most már mindig csak a nem zsidókat fogják lezsidózni. Nem szívatásból, de mégiscsak igazságosabb.” (Egyik ismerősöm).

október 31.

Beköszöntött a meteorológiai klímaváltozás.

Follinus Anna

Egymondat – November

November 1.

Egész gyerekkoromat átbeszélgettem halott apámmal; mióta felnőttem, előfordul, hogy veszekszünk is egymással.

November 2.

Frenák Pál a tánc mozdulataival teljessé rajzolja a csonkolt testet.

November 3.

Bár több, mint négy év terápia során alig sikerült sírnom, a Patrick Melrose következő mondatán váratlanul tört fel belőlem a zokogás: „És ha ki akarok szakadni a világba [...], hogy tanuljak, elérjek valamit, hogy éljek, ne csak túléljek, akkor muszáj lesz hangosan kimondanom ezeket a dolgokat.”

November 4.

Azoktól, akik kiszámíthatatlanná tették az emberi közelséget, mindaddig el kellett szigetelődnöm, míg megtanultam érezni a belső távolságot.

November 5.

A nekem szegezett kérdés fókuszában: mikor tudtam biztosan, hogy meleg vagyok? – általában nem az én szexuális identitásom áll.

November 6.

Míg traumatizáló kapcsolatainkban töredéknyi *jóért cserében szenvedünk* el hosszan tartó sérüléseket, a terápia során pont fordítva történik: *rövidtávú kínokkal váltjuk meg az állapotjavulást.*

November 7.

A betegség úgy kényszerít rá önmagunkkal lennünk, hogy közben megvonja az erőt a találkozástól.

November 8.

Vajon érzi-e a másik, ha skype-olás *közben megsimítjuk az arcát?*

November 9.

A testem emlékszik olyan érintésekre is, melyekre én már nem, és nem mindig tudom egy-egy heves reakcióját összepárosítani a múltbéli eseménnyel.

November 10.

Az önmagunk kijátszására irányuló szándék olyan erős, hogy még akkor is működik, ha értjük mechanizmusát.

November 11.

Nem több, csak két gitár, egy hang, és pár évtizednyi önazonosság a színpadon: Suzanne Vega –több nem is lehetne.

November 12.

Miután mellém ült valaki, aki még mozdulataiban is emlékeztetett rá, egyre azt figyeltem, ahogy megelevenednek a vágyak, melyeket iránta már nem merek érezni.

November 13.

Az úszás által teremtett belső tér messze túlnyúlik a medence téglalapján.

November 14.

Van, hogy hiába próbálok, nem tudom kihangosítani az órák óta zakatoló csöndet.

November 15.

Az elszakadás és a megérkezés *közötti* fesztség magánya ha érlel – önálló elhatározásokat.

November 16.

Többé nem tűrve, hogy mások felülírjanak, sem írhatom le, ki korábban eltűrtem.

November 17.

Megfagy a Szózat Chicago ereiben.

November 18.

A fejlődés olyankor kétségébe rohan, mikor már *távoli* a múlt, de még idegen a jelen.

November 19.

A szó és az érintés határán mily másképp sejlik fel az intimitás.

November 20.

Feladatok folyamatos külső nyomására talán akkor van szükség, ha félünk, hogy belülről nem tudnánk magunkat egyben tartani.

November 21.

A büntudat az a bútor, mely megkerülhetetlenül itt áll, és akárhányszor elmegyek mellette, mindig megbotlom a lábában.

November 22.

De felállok.

November 23.

Isten csendes bizonyosság, ha nincs miért küzdenünk velem.

November 24.

Tíz éves lenne, akitől a legtöbbet tanultam az élni akarásról – amikor meghalt, azt álmodtam, hogy rossz helyen aludt el, és karjaimban visszahoztam.

November 25.

Az elhallgatás felszámolásával egyik pillanatról a másikra szublimálódott az addigi csendek terhe.

November 26.

Egy alaktalan, erős félelem olykor még váratlanul rám tör, hogy köveket pakoljon mellkasomra.

November 27.

Felnőttként ülni egy kamasszal szemben, és mégsem úgy, mint velem szemben ültek... lassan enged a múlt.

November 28.

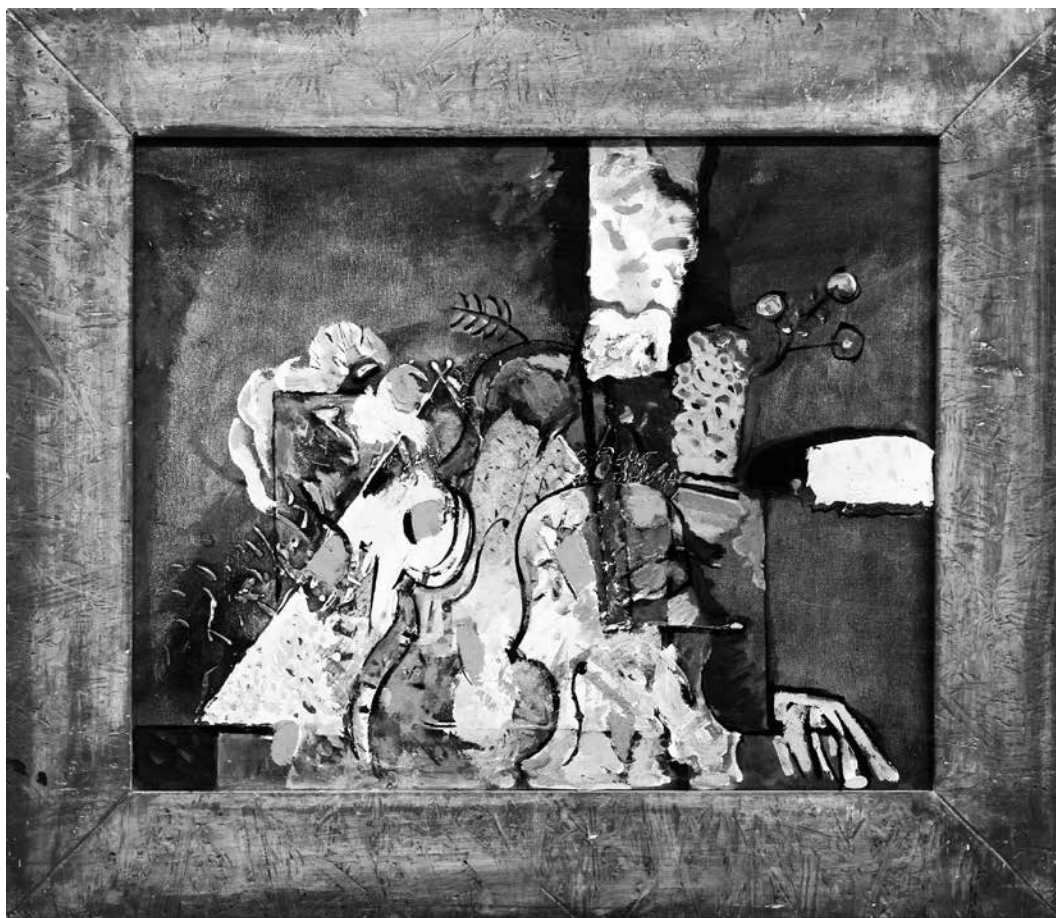
Az álom szakadékába akkor zuhantam bele, amikor ébren elfogott a mélység.

November 29.

Akire nézek, és aki visszanéz, lehetünk magam.

November 30.

Érintések mentén rajzolódtak ki testhatáraitam és a zene ívében mozgásszabadságom – a folyamat és a rálátás metszőpontján születik meg a hála.

Visky András

Egymondattal – december

Álmomban mondtam: „Nem alszik mellettem senki. Én magam sem.” Fölébredtem, nem volt ott senki.

„te is egy olyan bolygó vagy, / amin megvannak az élet feltételei” (Izsó Zita). Verseskönyvekkel utazom, hogy biztonságba érezzem magam, amikor ismeretlen helyre érkezem.

„Értsd meg a kijelentést, és értsd meg a látványt!” – szólítja fel Gábiel arkangyal Dánielt. Nincs kijelentés, csak látvány – mondanám Gábielnek –, nincs mit megérteni, a mindenünnen áradó pixelek elborítanak minden jelentést.

Lukács szerint Mária három hónapot tölt Erzsébetnél: ezek szerint a magzat-Jézus elkíséri Keresztelő Jánost a létezés kapujáig és tanúja a születésének.

Egy protestáns megfigyelés, nő írta, Hegedűs Gyöngyi: „a semmiben a nincs / emberi szennyződés”.

És egy másik protestáns megfigyelés, nő írta ezt is, Marilynne Robinson: „Szerintem a transzcendencia gondolata a teremtés félreértelmezésén alapszik. Minden tiszteletet megérdemel az Ég, de a csoda helyszíne itt van köztünk.”

Nem tanították meg, hogy kell boldognak lenni. Nem mert nem akarták: egyszerűen nem voltam tanulékony.

A Lélek titkát Caravaggio vitte sírba, gondoltam, de amikor megpillantottam Artemisia Gentileschi Juditját, az ún. Uffizi-Juditot a Judit felé törő vérsugárral, megértettem, hogy az áldozat sem maradhat tiszta sohasem, senki, még a kereszten függő Jézus sem.

Csak az a színház méltó a figyelmünkre, amelyben vagy a néző vagy Isten a tettes – nincs harmadik.

Brecht szerint a társadalom legkisebb egysége két ember (Kis organon), utána meg és persze párhuzamosan vele azért folyik a harc, hogy egy, egyetlen ember a maga abszolút különvalóságában és fikcionalizált identitásával legyen ez a legkisebb egység. Pedig a gyermek mindig ott van, minden körülmény kikerülhetetlenül számol vele vagy feltételezi: mint lehetőséget, várakozást vagy sejtést; mint egy vétlen vagy jól eltervezett gyilkosság áldozatát; mint szubverzív megváltót, kiengesztelődésünk szerzőjét.

Ma van Éva születésnapja. Egy összomlott barátság; menthetetlen. Foghíjas skyline, gőzölgő vasak, pernye, iker-gödrök. Közös képek itt-ott, szépen beléjük mar a láng. Szenvedélyes politikai nézetek temették maguk alá. Boldog születésnapot.

Az igazság gyümölcse a békesség magvából sarjad, tanítja Jakab, aki tehát nem a békességre

törekszik, nem részesülhet az igazság gyümölcsében. Márpedig az emberből, noha ijesztően sokáig bír az igazság – nem az elvont, hanem a társadalmi igazságosság – nélkül élni, egyszer csak feltör az ismeretlen utáni vágy, és megtörténhet, hogy már nem tudja a békesség útját választani.

Nincs kézírásom, elveszett, megsemmisült. Afáziás ujjak remegnek a fekete klaviatúra felett. Túléltek a katasztrófát, anélkül, hogy észrevették volna.

Zuhanj velem. (Ima, igen.)

A társadalom „szellemi higiéniája”: a vallásról vagy kultúráról beszélve használom olykor ezt a szóösszetételt, de nem nagyon tudom, mit fed. Egyre több értelme kezd lenni viszont a simplex (azaz: egy irányú), egy bites, brutalizáló politikai kommunikációk idején.

Szenteste, a karácsonyi közös vacsoránál Dóra, aki most huszonöt éves és Berlinben él, azt mondta, és a mondat a semmiből jött, hogy három-négy éves korában sírva jött fölfelé a lépcsőn hozzánk, de mi visszaparancsoltuk őt az ágyába, nyomasztó álmai közé. Hirtelen lett sötét. Nem fair, hogy nem emlékszem valamennyi általam okozott traumára, mondtam Istennek, hanem csak arra, amit nekem okoztak.

„Nem azt cselekszem, amit akarok, hanem azt, amit gyűlölök”: ezt Pál apostol írja, egyetlen gessztussal törölve el a szabadakaratba vetett naiv hitet, amely az önreflexív, kulturális tapasztalatokat és gonosz imprinteket mérlegelő gondolkodást elfojtja, és a hamis bűntudat kategóriájába utalja, hamisan. Szabadakarat, Uramisten! Mindig is megszállottan, saját igazunk tudatában és vakon visszük véghez legszörnyűbb tetteinket.

„Szegények mindig lesznek veletek”, mondja Jézus, mi meg rezignáltan széttárjuk a karunkat: hát igen, nincs mit tenni, ilyen a világ, jobb, ha belenyugszunk. Holott a mondat inkább felszólítás, semmint szomorú ténymegállapítás: a szegények mindig legyenek veletek, látható, érzékelhető közelségben; ne rejtsetek el őket, mert menthetetlenül el fogtok vadulni.

Divat nem szeretni. Divat nyíltan, a szabad szólás jogán kimondani, hogy gyűlöllek.

Vajon csak lustaságból nem fordulok el véglegesen az intézményesült vallásosságtól, vagy az egyszemélyes hitintézmények iránti viszolygásom halogattatja velem az elhatározást?

„Elfordítjuk a fejünket, ha meglátjuk, / hogy az anyja kitolja a napra, / mert tudjuk, a mi bűneink miatt lett ilyen / a mi zárt ajtók mögött elsuttogott titkaink / miatt nem hall, / és a mi bűnös menekülésünk / miatt nem tud lábra állni. // Beszélni sem képes, / de néha éneklő, gurgulázó hangokat hallat, / olyan a torka, mint egy nem működő gyárkémény, / amibe belefészkeltek a madarak. // Legnagyobb tévedésünk, hogy azt hisszük, bármit lekövehetünk, / mert ő úgyszem hall, nem tud rólunk semmit, / de mint idegen bolygók testébe fúródó űrszemét, / olykor megmaradnak benne szavaink.” Szíven ütött ez a Jézus-portré, időről időre visszatérek rá és újraolvasom; kibírhatatlan. Nő írta – Izsó Zita –, hát persze: a bátorságot mostanság csak nőkkel tudom asszociálni.

Dosztojevszkij: „maga pofon vert alak”. A büntetés: igen, ismerős. Apám egyszer, egyszer biztosan, pofon vert. Emlékszem, mennyire meglepte őt, hogy teljesen ismeretlen számára

a testem. Hibásnak érezte magát, kiment a szobából. Honnan ismerhette volna, alig jött ki a börtönből.

Fölkelek, idegen nyelvet tanulok (a magyart), majd egész testemben remegve leülök írni.

Az előszobában álltunk egymás mellett, indultunk valahova, én meg odavetettem neki valami ízetlent, amiből visszafogottan ugyan, de csöpögött az önsajnálát ragacsos leve. Szembefordult velem, és azt mondta: „Andriska, a sértett költőnél a rossz költő is jobb.” Kíúzta belőlem az ördögöt. Esterházy volt, igen.

Milyen rövid a terrorhoz vezető út...! Egyetlen lépés tulajdonképpen, és leszakad mögöttem, megsemmisül, eltűnik mindaz, amit létezőnek hittél, de valójában soha sem volt az, mert nem a szeretetre és a bizalomra épült, hanem a pillanatnyi erőviszonyokra.

Alig tudok olvasni, elszorul a torkom, kapkodom a levegőt: árad a pusztító gyanútlanúság a sorokból. Verset kell olvasnom, hogy visszanyerjem a létezésbe vetett bizalmamat és folytassam a munkát; a vers még segít.

Magunk mögött hagytuk a fausti paktum korát, vége. A gonoszság leírására új nyelv szükséges.

Nem elég irgalmasnak lenni, szeretni is kell az irgalmasságot, azaz túl kell lépni az irgalmasságon mint kötelességen.

Mindig ez a napi áhítat-feladat, háromszor kellene, az étkezések előtt, meg hát a reggeli csendesség, egyedül, ébredéskor; nem jó szám, de négy. Jó, ha kettő összejön. Fölolvasni a napi szakaszt, csendben lenni, belenézni a szövegbe, elgondolkodni. A feladat fölment a hangulati döntésektől és az improvizálás, valamint a lehetetlen eredetiség kényszerétől, jó, ha van. A forma feladat, a feladat teljesítése meg belehelyez a formába, ami visszhangossá válhat, ha szerencséd van. Felolvasás, hang, hangzás. Visszhangzik az Idő.

Karácsony: nem az öröme, hanem a valóságosságra törekedni. A mai napi homlíát a kis Jézusról Grecco Krisztián mondja nekünk, fölolvassom a Károlyi Csaba-interjúból, hallgassuk meg: „Kora délután megjött egy kisfiú, akit rögtön beszóltak, és aztán ment is el. Az az engesztelődés nagy pillanata volt, a Karamazov testvérekbe illő pillanat. Ivan és Aljosa nagy vitája, hogy akkor az istenbizonyítékkal mi van. Ivan legfőbb érve arra, hogy nincs Isten, a beteg gyerekek léte. Ám ott, a kezeléskor nekem ez nem arra lett bizonyíték, hanem arra, hogy nem te vagy a hibás! Nem lehetsz hibás azért, mert beteg vagy. Az a 4-5 éves kisfiú melegítőben jött mindig, nyaki szondával, a szülei kísérték, jött kifelé, teljesen kopasz volt, maszkot viselt, nyilván a fertőzések ellen. Mikor kijött, mindig lehúzta, képzeld el! Az anyuka rászólt, hogy nem szabad lehúzni, az lett volna a lényege, hogy mikor köztünk elmegy, akkor legyen rajta, de akkor nem tudott volna ránk mosolyogni! És ő mindig mosolygott. És akkor az egész folyosó, beleértve a 39-es nőt is, elnémult. Nyilván tapintható volt a csöndben, mindenki arra gondolt, ha Isten ezt megtette, akkor nyilván nem azért, mert ennek valami számunkra érthetetlen oka van. Tudom, hogy ez banális, amit most mondom, de ott megélve, az valami egészen döbbenetes volt. Hogy mindig mosolygott.” Ámen.

Elénekeltem a torkomat karácsonykor. Elég nevetséges lehettem. Csend van. Kolozsváron még maradt valamennyi hó.

John Wilmot

Upon Nothing – Himnusz a Semmihez

1.

Semmi! A sötétség a te öcséd;
előbb voltál, mint a föld és az ég;
csakis te vagy stabil, és nem zavar a vég.

2

Nem volt idő s tér tér s idő előtt,
aztán az ősi semmiből kinőtt
a nagy-nagy Micsoda; belőle lettek ők.

3.

Mindenen látszik a valamiség;
s elvesztve Téged, az eredetét,
jelentéktelenül visszazuhan beléd.

4.

A valami nyög uralmad alatt,
és üres, termékeny kezed lecsap
embert, barmot, tüzet, levegőt, madarat

5.

Két leggonoszabb fattyad, az Anyag
s Alak, ölelésedből kiszakadt,
s fény fedte el sötét, hatalmas arcodat.

6.

A tér, az idő, az anyag s a forma
a testtel együtt tör az uralomra,
békés országodat feldúlja, ostromolja.

7.

De a csaló idő téged segít,
vele megbuknak ellenségeid,
s éhes méhed megint begyűjti rabjait.

8.

Hogy laikusok a rejtélyt ne lássák,
a papok hozzád biztos helyre ásták;
a kebleden pihen. Magánügy az igazság.

9.

A bölcs szavait igazzá te tetted,
az erényestől Semmit sem tagadsz meg;
s veled a gonoszok okos imát rebegnek.

10.

A sok nagyeszű hiába kutat,
tanít, definiál. Nagy Cáfolat!
Te nem támogatód vak tudományukat.

II.

Van vagy nincs: ez a két fatális végpont.
Igaz? Hamis? A kérdés mindig ez volt;
mely nagy rezsimeket kiigazít, vagy elront.

12.

Ha politikus őrlődik ezen,
a kebleden biztosan megpihen;
beléd merülve lesz legjobban veszélytelen.

13.

Oh, Semmi! Mondd, az valamire jó,
hogy oly minisztert tart uralkodó,
akiről köztudott, hogy semmire való?

14.

S a Valami gyáván kereket old,
ha államférfi agyába hatolt,
mert ott a büszke semmi foglalja el a trónt.

15.

Semmi! Veled élnek az idióták,
érted kreálnak sok ünnepi formát;
gyolcsok, prémek között is hasonlók tehozzád.

16.

Igaz franciák, szorgos spanyolok,
vitéz dán, művelt ír, baráti skót,
tisztes britek csak benned láthatók.

17.

A király ígéretei, s a kurvák
esküi – ha köreiket befutják –,
az összes megtalál, és benned végzi útját.

(Horváth Viktor fordítása)

John Wilmot (1647-1680)

Angol főrend, Rochester II. earl-je, harminchárom évesen halt meg szifiliszben, de addig úgy is élt – aki nagykanalat használ az élet fogyasztásához, annak az élet hamar elfogy, de amíg van belőle, addig nagyon van.

Apja, a korábbi earl kötésig gázolt kora politikai intrikáiban, hol száműzték, hol a király főembere volt – a kis Johnt Oxfordban taníttatta, ő ott tizennégy éves korában MA (mester) fokozatot szerzett – érdekes –, majd három évig Franciaországban és Itáliában járta végig a grand tour-t, ki tudja, mi mindent művelt közben, aztán hazatérve bemutatott II. Károlynak, azt lenyűgözte a művelt ifjú esze és szépsége, így John a nőcsábász, szexrabszolga-tartó király bizalmasa lett.

A hollandok elleni tengeri háborúban önkéntesként csatlakozott a flottához, itt végbevitt valami elképesztő hőstettet egy nyitott bárkán, golyózáporban – később egy párbajban gyáva volt (illetve visszalépett, mert életben akart maradni). Az udvartól többször is mennie kellett a királyról és szeretőiről publikált gúnyiratai miatt, de a száműzetések sosem tartottak sokáig – a király szerette az arcátlan ám zseniális grófot. De mikor Rochester a kiszemelt

hölgyet, aki nem akart feleségül menni hozzá, nagybátyja hintójából rabolta el, II. Károlynál is betelt a mérték: a Towerbe záratta őt – szabadulása után a hölgy mégis hozzáment. Hátralévő évei politikai intrikákkal elegy irodalmi intrikák közepette teltek (ekkor még szoros kapcsolat volt e két dolog között). Hajmeresztő életét és költészetét ne kizárólag az itt közölt *Upon Nothing* című filozófiai versével mérjük fel. Egy másik híres költeményének címe: Signor Dildo – ennek hőse a londoni szalonok ismert hölgyeit lenyűgöző olasz arisztokrata „utazó”, akinek a féltékeny dandy-k haragja elől menekülnie kell. John Wilmot rendszerkritikus, vakmerő élvhajász és művész, szabad individuum, korának szájberpankja.

Érdekesség: Charlotte Brontë híres regénye, a Jane Eyre férfitőhőse szintén Rochester grófja – ez a fiktív karakter John Wilmot, a mi Rochesterünk oldalági rokona.

(Horváth Viktor a szerzőről)

Cséby Géza

Az évek itt topognak köröttünk...

Marcelle B. Vallonnak szeretettel

Az évek
itt topognak
köröttünk
szétszórva-gyűjtve
sorsunk
megannyi hozadékát.
Lám kopár gallyú
most az erdő,
de egy halk dallal
mégis üzen.
És hirtelen –
a csend,
talán egy óvatlan
pillanat,
tavaszi rügyek,
nyári virágok,
ősz gyümölcsök
illatát hozza
felénk.
Mert emlékeink
feltolulnak kéretlen is,
s mi megpihelve
öblös karszékekben
álmodjuk,
mi majdan eljő;
a tavasz-illatú mezőt,
borongós, ködös esteket,
a boldogsággal kecsegtető
jövő
reménnyel teli
ígéretét.

2018. január 18.

Petró János

Egészen más volt

Az egészen más volt - mondta,
Más volt, amikor mama élt.
Nagyobbra nőtt a paprika meg a tök,
Illemtudó volt a szemtelen légy.
Hetekig takarított, két napig főzött,
A kapuban állva várta, hogy jöttök.
Hát most nézd mennyi a légy!
Bütyök. Most nézd!

Kevés a jó vers

Oly kevés a jó vers, amit söralátétekre
írva, egy-egy kiskocsmá asztalán hagyok.
Anyám, sokat ittam, megint részeg
vagyok. Védtelen gyermek, felnőtt
szép fiad, haza tántorog újra s újra.
Még mindig hozzád! Mert ha te teszed
arcomra fáradt kezedet, talán jó leszek,
dolgos és szerény. Így alszok el csendben
és hangtalan, az álom tenyerén.

Lassan cammogó medve

Jönnek sorjában a hideg telek,
zárójelentések hullnak,
zizegő falevelek.
Végül úgyis összeroppantja
testemet a Mindenség,
úgy látom magamat, mint
lassan cammogó medvét.

Törvénynap Pápán

– Kelj fel, Bálint! Kelj fel!

Vojtyek, Kata asszony egyik testőre rázta Földvári Bálint deákot igen erősen. De a deák csak mordult egyet, és átfordult a másik oldalára. Igazság szerint semmi kedve nem volt felkelni. Az éjszaka igen sokáig mulatoztak a várőrző katonákkal. A virgil már a második hajnali őrváltást kurjantotta el, amikor ágyba tették magukat. No, de hát meg kellett ünnepelni, hogy megérkeztek végre.

A nagyasszony a nyarat Szigetvárban meg Csurgón töltötte, de a téli hónapokra visszavonult Pápára. Ahogy rendszerint, így most is Szent Mihály napjára szervezték az érkezést, és maradnak Gyertyaszentelőig. Ezen a két napon tartanak ugyanis országos vásárt, és ezen a két napon tart panasznapot is Török Bálint. Már, ha itthon van. Mert Szent Mihálykor van úgy, hogy még javában hadakozik, Gyertyaszentelőkor meg már csatában van megint. Mint éppen most is. De a panasznap attól nem marad el. Attól se, ha Bálint deák fejére húzza a takarót, és úgy tesz, mintha aludna. Pedig ezeket a napokat gyűlölte a legjobban. A sok sápítózó, ostoba panaszost, akik egyetlen kérdésre sem tudnak rendesen megfelelni, a végeláthatatlan körmölést, az unalmas, elvesztegetett órákat.

Szerette úrnőjét, s az is őt, hiszen Földvári Bálint írta a leveleit, de még a nagyasszony titkos naplóját is. Ismerte hát Kata minden gondolatát a deák, tudta, hogy ő az úrnőjének kedvenc deákja, mégis... Mégis úgy érezte, nem becsülik meg eléggé, kárba vész a tehetsége. Mert a leveleket meg a naplókat elfűjja az évszázadok szele.

Bezzeg a nagyasszony többi deákja! Főleg Tinódi! Az ő énekeit dalolni fogják száz év múlva is! Annak a beteges deáknak, Martonfalvay Imrének is olvassák majd a krónikáit, neki meg jó, ha a neve fennmarad, mint Török Bálintné titkos deákjának.

De ha még csak az lenne! Jobbára lajstrumokat ír, meg számadásokat másol, jegyzőkönyveket körmöl. Mint ma is! Pedig ír ő is olyan nótákat, mint Tinódi! Tán még jobbakat is! Most is itt kopogtat egy strófa a koponyájában, annyira lüktet a ritmusa a halántékán, hogy hiába próbált aludni, nem ment. Meg hát Vojtyek is rázta emberest. Kapta hát inkább az ingét meg a mentéjét a deák, és futott a nagyasszonyhoz, mert bizony már igencsak fent járt a nap.

Úgy esett be a fogadószobába, hogy majd felborította Klárát, aki éppen a kalamárist készítette oda az írópultra.

– Nagyasszonyom! Nagyasszonyom! Ezt hallgassa meg! Homlokon csókolt a múzsa!

Kata egy cseppet elhúzta a száját, úgy válaszolt a deákjának.

– És a kilenc közül melyik?

A deák egy pillanatra a távolba révedt. Nem tudta eldönteni, hogy a művét most valójában Euterpé, a lírai verselés múzsája, vagy Erató, a szerelmi költészet istennője ihlette. Tanácstalanul asszonyára nézett, aki az orra alatt bazsalyogva várta a deák választát. Földvári Bálint tökéletesen tudta, mire gondol Kata. Hevesen tiltakozni kezdett.

– Nem... Neeemmm! Szó nincs róla! Melpomené szóba sem jöhet!

Kata felkacagott:

– Ki beszélt itt Melpomenéről? Hiszen nem is hallottam még a dalodat. Honnan tudhatnám, hogy gyászéneket? Vagy hogy gyászosan hat rám?

– Hát nem is! Igen vidám is dalocska, hogy aszongya

*Vörös csizma lábamra,
Szép leány az ágyamba,
Török feje kardomra,
Pam-pa-ra-ram-pam-pam-pam.*

Kata erre felkapta a fejét.

– Mi ez a pam-pa-ra-ram-pam-pam-pam?

– Hát az – vakarta a fejét Földvári Bálint –, hogy jött Vojtyek, aztán annyit ortályozott a fülemben, hogy a múzsa huss, elrepült. Ennyi maradt csak a poémából.

– No, ha elrepült, hadd repüljön. Hagyd Tinódira a versírást. Gyere, inkább kezdjük a munkát!

Földvári Bálint egy pillanatra elszontyolodott.

– Nem is deák vagyok én itt, hanem csak egy írnök! – szólt sértetten, de Kata nem vette fel a dolgot. Tudta, hogy Földvári Bálindra mindig számíthat, nincs hűségesebb embere nála. Kicsit szemtelen meg szabadszájú, de épp ezt szerette benne Kata. Mert ez a deák nem köntörfalaz, megmondja véleményét, akár jó, akár rossz. Nemcsak neki, hanem még Török Bálintnak is. De a nagy szája ellenére elvégzi a legegyszerűbb munkákat is. Ma sem vár rá más. Írnokoskodnia kell a panasznapon, ami bizony nem kis fáradsággal jár.

– Ma is lesz munkád elég – bólintott Kata a deák felé.

– Tudom én, tudom... – morgolódott Földvári Bálint. – Hogyne tudnám már! Mihály-napkor mindig Pápán házalunk! Nyitva áll ilyenkor a kapu, jöhetnek a panaszosok, a kérelmezők, a koldusok, a nyavalyások... Én meg róhatom le mind a gondjukat, bajukat! – nézett megrovóan az asszonyára. De Kata legyintett.

– Lejegyezni, az az egyszerűbb, Bálint! De igazságot tenni... Nem asszonynak való feladat az. Földvári Bálint megvonta a vállát.

– No, de ha a nagyuram mindig csak verekszik? Muszáj nagyasszonyomnak meghallgatni a panaszosokat! – Hirtelen felcsillant a szeme, hízelegve duruzsolta körbe Katát. – De végül is... Igaza van nagyasszonyomnak! A törvénykezés a kegyúr dolga! Nagyasszonyom ne fáradjon vele! Várjuk meg Bálint urat, osszon ő igazságot!

Kata felnevetett, és tréfásan a deák kobakjára csapott.

– Furfangos egy deák vagy te, Bálint! Ha az én uramra várnánk, sohanapján lenne csak Pápán törvéynap.

Földvári Bálint erre levetette magát egy zsöllyére, még a lábát is felrakta a pohárszék oldalára, úgy mórirkálta magát.

– De jó is lenne! Nem lenne annyi panasz! – Rázta a kezét, mint ami belefáradt a sok írásba.

– Nem kéne annyit körmölni...

– Nem bizony! És igazságot sem kapnának az árvák... – csapott a deák kobakjára tréfásan Kata.

– Ne jártasd a szád! Vezesd inkább be őket! – ripakodott rá. De el is nevette magát rögtön, mert Földvári Bálint olyan mókásan vágta össze a bokáját, mintha katona lenne valósággal. Aztán sarkon fordult, és már eresztette is be az első panaszosokat.

Két sóvágó volt az, zavartan gyűrögették a kalapjukat, és egyre csak körbe-körbe nézelődtek, mintha keresnének valamit.

Földvári Bálint unottan kérdezte őket.

– Mondjátok, mi járatban vagytok?

De a sóvágók csak nyögni tudtak.

– Hát... Ööö... A panasznapra jöttünk...

Kata várakozóan nézett rájuk, de ettől nem lett jobb a helyzet. A nagyasszony biztató tekintetétől a sóvágók még tanácstalanabbak lettek. Hol órá, hol egymásra néztek. Végül a magasabbik megszólalt:

– A panasznapra jöttünk... Török Bálint uramhoz – vágta ki végül nagy bátran.

Földvári Bálint kajánul Katára nézett, aztán odaugrott a sóvágókhoz, megragadta a karjukat, és már tessékelte is őket kifelé.

– Akkor akár fordulhatnak is vissza kigyelmeitek. Török Bálint uram nincs itt, és nem is lesz.

A sóvágók döbbenetesen néztek egymásra. Lassan fél éve, hogy erre a napra várnak. A panasznapi, amikor bárki a földesúr elé járulhat, hogy igazságot tegyen. Nincs más reményük, nincs más esélyük, hogy a káruk valahogy megtérüljön, mint hogy Török Bálint igazságot szolgáltat nekik. Ők innen aztán el nem mennek, amíg ki nem mondatik a jogos ítélet. Makacsul álltak Földvári Bálint előtt, és hangosan tiltakoztak.

– Mi innen el nem megyünk!

– Gyertyaszentelőtől idáig vártunk, hogy az uraság elé kerülhessünk!

De a deákot nem hatotta meg a sápítózás. Halott ő már ilyet sok százszor. Az egyiknek a tyúkját lopták el, a másiknak lelegette a szomszéd tehene az árpáját, a harmadiknak meg odaszarik a szomszéd malaca az asszony virágoskertjébe. Nem várt mást a sóvágótól sem, és már előre unta az egészet. Nemcsak őket, hanem az egész panasznapot. Szeretett volna megszabadulni tőlük, mert ha egy panasszal kevesebb, akkor annyival hamarabb jutnak ők is a munka végére.

– No, ha Gyertyaszentelőtől várhatott az a panasz, várhat addig, amíg kegyelmes uram ide nem ér! – próbálta ismét csak kihajtani a sóvágókat Földvári Bálint. De a nagyasszony most már elveszítette a türelmét. Ezüstfejű botjával, ami egykor a nagyanyjéé, Orsolyáé volt, erőteljesen csapott az írópultra.

– Elég legyen! Ha panaszotok van, mondjátok! Ha nincs, eriggyetek isten hírével!

Erre az első sóvágó belekezdett a lamentálásba.

– Nagy kár ért minket, nagyasszonyunk!

Földvári Bálint unottan helyezkedett el az írópultnál. Úgy tűnik, hiába minden. Csak nem lehet kikerülni a dolgot. De megpróbálta minél rövidebbre fogni a panaszárdatot. Türelmetlenül szólt a sóvágókra.

– Ezt már mondtátok... De milyen kár? Hol? Mikor? Erről beszéljete!

– Hát az úgy volt – kezdte megbátorodva a köpcösebb sóvágó –, hogy Fejérvárról mentünk át Pápára a sokadalomra. El tudja azt képzelni, nagyasszonyom? Két sóval rakott szekérral, keresztül a Bakonyon? És milyen tél volt az idej, teremő Szűzmáriám! Milyen tél? A hó befújta az utakat, a szél jeget kavart az arcunkba. Az utat is alig leltük meg a szügyig érő hóban! A három napos út majd két hetünkbe került! Pedig tizenhat ökör húzta a két szeke-
ret! Tizenhat!

A magasabbik sóvágó egyetértően bólogatott.

– Bizony. Tizenhat! Amíg a farkasok fel nem falták őket!

Földvári Bálint felkapta a fejét a szóra.

– Az a toportyánok dolga, nem a mi ügyünk!

– Az nem is – vágta ki a panaszos –, de az útonállók ügye már igen! A sokadalmakra menőket királyi menlevél védi. Minket meg kiraboltak Török Bálint birtokán!

Most már Kata is odafordult a sóvágókhoz.

– Hol történt ez pontosan? Hogyan?

– Pápától nem messze, lóval alig két óra futásnyira lovasok törtek ránk, és elrabolták mindenünket.

Földvári Bálint gyanakodva mérte végig a sóvágókat.

– Elvitték a sőt? Felrakták a lovak hátára? Akkor ugyan nem vihettek el túl sokat! Ha meg az ökrökkel hajtottak el, miért nem fogadtatok embereket Koppányban, és mentetek utánuk? A magasabbik sóvágó felháborodottan felelt.

– Az ökrök akkor már nem voltak sehol. Mondom: felfalták őket a farkasok. De egye a ro-
seb a sőt! Nem az a mi nagy kárunk...

A másik panaszos ijedten nézett a társára. Ha ez az ostoba elkotyog mindent, akkor aztán

végük. Mert bizony nem a só volt a nagy kincs azon a batáron, hanem az a hasas kis hordócska, ami az Újvilágból érkezett Spanyolhonba, s onnan hosszú úton Fejérvárra. Jóféle dohány volt abban, kisebbfajta vagyont ért az a hordócska. Igen ám, csak hogy olyan sokba került az a dohány, hogy a vámokat nem tudták megfizetni a sóvágók. Csempészárut hoztak hát a pápai vásárba, és a csempészt igen keményen büntetik mindenfelé. Nem csoda tehát, hogy erőst böködte a társát a köpcösebb sóvágó, hogy hallgasson, de az nem hagyta abba a lamentálást.

– Nem mondom, a só is nagy érték. De annál nagyobb értéket raboltak el tőlünk. Mert a sőtömbök között volt elrejtve a mi kincsünk. Amiben az egész vagyonunk benne volt. János komám – mutatott a köpcösebbik sóvágóra az első – még a házát is elzálogosította, csak hogy megszerezzük. És ezek a gazok, ezek a bitangok elrabolták tőlünk!

Földvári Bálint most már igazán elveszítette a türelmét. Szabadulni akart minél hamarabb. Ám ha ezek így folytatják, napestig itt kell ülnie, mire kiszedik belőlük, mi történt. Dühösen förmedt rá a sóvágókra.

– De mit raboltak el? Mi volt abban a hordóban? Csak nem arany, hogy ennyire siratod?

– Nagyobb érték volt abban! Többet ért az, mint a cseppentett arany! – zokogott fel a sóvágó. – Mert finom, illatos dohány volt a mi kis kerek hasú hordócskánkban!

Földvári Bálint felkapta a fejét a szóra, mint a szagot fogott kopó. A sóvágókhoz intézte a kérdést, de közben kajánul Katát pásztázta a tekintete.

– Hogy mondtad? Mikor volt? Gyertyaszentelőkor? És hol is? Pápától alig két futamnyira? A sóvágók bólogattak. Kata hirtelen olyan zavarba jött, hogy le kellett sütnie a szemét. De a deák nem kegyelmezett.

– És milyenek voltak azok a lovasok?

A panaszosok tanácstalanul néztek egymásra. Végül a magasabbik felelt.

– Hát olyan... Lovasok... Nem parasztok vagy erdei útonállók. Inkább olyan... Várbéli emberek lehettek...

– Jó lovakon jöttek. Igen szép paripákon – folytatta a másik. – Ilyenje a majorságiaknak nincs. De még a városiaknak se igen. Csak a katonanépségnek. Meg értettek a fegyverforgatáshoz is. Azt is tudták, mit keresnek. Tán Fejérvárról kapták a hírt a kis hordócskánkról... Földvári Bálint egyre elégedettebben hallgatta sóvágókat, és egyre többször vetett cinkos oldalpillantást az asszonyára. Végül Kata türelmét veszelve vágott közbe.

– Elég! Elég legyen! Azt mondd, a két szekér sód megmaradt? – kérdezte határozottan.

A sóvágók bólogattak.

– Akkor csak a dohányotok veszett el, igaz-e?

A sóvágók ijedten néztek össze. Érezték, közeleg a baj. A nagyasszony gyorsan le is csapott rájuk.

– És a vámot megfizették-e a dohány után?

A sóvágók dadogva védekeztek.

– Nem, azt nem... Akkora a vám, hogy nem maradt volna semmi hasznunk...

Kata szikrázó szemekkel kiáltotta az arcukba:

– Takarodjatok a szemem elől! És örüljete, hogy nincs itthon az én uram, mert akkor nem látnátok a napot egy darab ideig.

A sóvágóknak sem kellett több, egymást tapodva menekültek ki a szobából, és tán meg sem álltak Fejérvárig. Kata dühödten állt, de a deákja úgy kacagott, hogy még a könnye is kicsordult. Mert bizony Gyertyaszentelőkor Pápán tanyázott az ő jó ura, és nem egyszer kiküldte a katonáit, hogy portyázzanak a vidéken. Nem jó a lovas embernek egész télen a várban ülnie, megfuttatták hát a kapitányok időnként a lovasaikat a bakonyi hegyekben. Egyik napon nagy hujgatással tértek haza Lipóték, és ahogy az szokás, a zsákmányt oda is

adták Török Bálintnak. Egy kis kerek hasú hordócska volt, és amikor csapra verték, csak úgy ömlött belőle a sárarany, illatos dohány.

– Ej, sosem szívtam még olyan jóféle dohányt, mint Gyertyaszentelőkor Pápán. De nagyaszonyom – móríkálta magát a deák –, tán szólni kéne a sóvágóknak, hogy szerezzenek minékünk még egy hordócskával.

De Kata most nem értette a tréfát. Ingerülten vetette oda Földvári Bálintnak:

– Csendben légy! Hívd a következő panaszost!

A deák szolgáltkészen nyitotta a nagy tölgyfa ajtót. Sudár, egyenes derekú fiatalasszony lépett be rajta, mályvaszín bársonyruháján látszott, valamikor jobb napokat élt. De a ruha, csakúgy, mint az asszony szépsége, már megkopott a sok nélkülözéstől. A nő éles pillantással nézett körbe, erősen magához vonta a fiait. A kisebbik bársonylajbiját tán a bátyjától örökölte, az ezüstpitykéket azonban már rég levágták a zubbonyáról, csontgombokat varrt fel helyettük az anyja. Az idősebb fiúnak már csak egy foszlott posztómente jutott, a lábuk sírt a bocskor után.

„Szegénykéim... – nézett Kata szánakozva a két gyerekre. Pont olyan formák, mint az én két fiam.”

Együttérzően fordult a fiatalasszonyhoz.

– Mi panaszod van, asszony?

A fiatalasszony maga elé tolta a fiait.

– Kegyelemért jöttem, nagyaszonyom. Kegyelemért a fiaimnak. Hátha megesik a szíve ezeken a kis árvákon.

Kata fájdalommal nézett végig a fiúkon. Hát ez a baj. Árvák. Meghalt az apjuk, és nincs, aki gondjukat viselje. Hirtelen belévägott a félelem, hogy mi lenne velük, ha Bálinttal történne valami. A birtokaik, földjeik nem vesznének el, de apa nélkül kiszolgáltatott a gyermek, és férj nélkül az asszony még kiszolgáltatottabb.

– Ma panasznap van, asszony – szólt csendesen. – Jer vissza Szent Mihálykor, akkor osztunk alamizsnát. – Éppen Földvári Bálinthoz akart fordulni, hogy kirendeljen ennek a nyomorult özvegynek egy-két dukátot, amivel kihúzzák Szent Mihályig, amikor az asszony felcsattant.

– Nem alamizsnáért jöttem! Panaszom van nekem. Ezeket az ártatlanokat Török Bálint tette árvává...

Kata erre felkapta a fejét, a mozdulata megakadt. Hány csatában hadakozott már az ő férje, hány magyar katonát ölt már meg akár Ferdinánd, akár Szapolyai oldalán? Hány magyar gyermeket tett árvává, hány asszonyt özvegyé Török Bálint? Kata elképzelni sem tudta a számukat. Ha mind idejönne, és követelné az árvái jussát, mint ez az asszony, két nap alatt elfogyna az a tengersok birtok, amijük van.

Kata az asszonyra nézett. Ott állt előtte a fiatal nő, kihúzott derékkal, dacosan. A szeme tüzesen villogott. Nem könyörögni jött, nem megalázkodni, hanem a jogosnak érzett kárpótlásért. A nagyaszony elgondolkodva szólalt meg végül.

– Az én uram sokakat árvává tett... A fiaidat hogyan?

A fiatalasszony, mint valami vádbeszédet, úgy sorolta:

– Török fogságba esett az én uram, ahonnan Török Bálint váltotta ki, nagy pénzért. De amint kiváltotta, meg is nyúzatta. Elevenen.

Kata hitetlenkedve nézett az asszonyra. Élet-halál ura volt Török Bálint nemcsak a déli végeken vagy a Dunántúlon, hanem gyakorlatilag mindenhol Magyarországon. Török Bálint akkora úr volt, hogy bárkinek bármikor fejét vétethette, kerékbe törethette, karóba húzathatta, felnégyeltethette. De elevenen megnyúzni valakit rémisztően pogány dolognak tűnt Kata szemében. A törököknél is csak a legnagyobb bűnök esetén „hasítottak szíjat” valakinek a hátából, ha elárulta a szultánt vagy feladta a várat. De akkor csak a hátbőrét

nyúzták le az árulónak, és elég kín volt az is, hogy belehaljon a fájdalomba. De hogy valakit elevenen megnyúzzanak, arról tán egyszer hallott Kata, valami olasz kapitányról, aki mocsárba vezette a seregét, és szeme láttára fulladtak meg a katonái. Így akarta átjatszani az ellenségnek a várat a kapitány. Őt nyúzták meg elevenen a megmaradt legényei, a bőrét szalmával kitömték, és felhúzták a vár falára.

– Az én uram nem tesz ilyet szíre-szóra. Hogy hívták a te uradat? – szólalt meg Kata végül.

– Dely Pál! – vágta ki a fiatalasszony keményen.

Katába úgy hasított a név, mint a tör, azon az estén, amikor orgyilkosok támadtak a férjére. Az egyiket le tudta szúrni Török Bálint, de Dely Pál elmenekült. Kata vonásai megkeményedtek a név hallatán. Elszállt belőle minden irgalom. Most is ott remegett minden ízében az az eszeveszett félelem, amit azon az estén átélt, amikor azt hitte, hogy a férje halálos sebet kapott. Élesen emlékezett a Bálint betegágya mellett töltött napokra, az őrjöngő imádságokra, könyörgésekre a világteremtő urához, az alkudozásokra Istennel.

– Mindennél fontosabb ő nekem – zokogott térden állva –, semmit sem ér a világ, ha ő nem él. Vegyél el tőlem bármit! Bármit felajánlok! Vedd el a birtokainkat! Add a töröknek Bácskát, Baranyát, Tolnát! Szapolyainak Vajdahunyadot, Temesvárt! Vigye Ferdinánd a Szepességet! Jussunk koldusbotra, ne maradjon egyetlen dukátunk sem! Csak Bálintot tartsd meg nekem! Engedd, hogy éljen! Hallod! Nem engedem, hogy elvedd tőlem!

Kata napokat, éjszakákat átvirrasztott Bálint mellett, és a kétségbeesés a vádat, a haragot könyörgéssé nemesítette.

– Édes Istenem, tekintsd le rám. Bálint nekem az egyetlen kincsem. Több is annál. Több nekem magamnál. Engedd őt élni, erősítsd meg újra. És ha kell, akkor inkább tőlem vedd el az életet. Édes Megváltóm, ha valaki, akkor te érted, miért kérem ezt. Hiszen te is jobban szerettél minket magadnál. Te is az életedet adtad értünk. Én sem kérek mást. Ha kell, engedd, hogy én vesszek el, és Bálint élhessen tovább.

Isten meghallgatta Kata könyörgését, Török Bálint felépült, és amint lóra tudott ülni, elindult, hogy bosszút vegyen. Bakics Pál falvait felégette, rárói uradalmát végigportyáztatta, s mivel nem találták otthon egykori szövetségését, bosszút állt azokon, akiket ért. Szabad prédát kaptak a katonák Bakics birtokain, mindent eloroztak, mindent feldúltak. A férfiakat leölték, az asszonyokat és a lányokat halálra erőszakolták, aki megmaradt, azt eladták a töröknek. Kata, ha tehette volna, maga esett volna neki Bakicsnak, hogy kikaparja a két szemét. Dühösen vágta hát a fiatalasszony arcába:

– Nagy bűne volt a te uradnak!

Dely Pálné felkacagott.

– Nagy bűne volt bizony! Nagy bűne volt az én uramnak, de Török Bálintnak még nagyobb! Török Bálint mégis él, az én uramat meg elevenen nyúzták meg Sárosd erdejében!

Kata egy pillanatra megtántorodott. Mert az ő ura embereket indított azonnal az orgyilkos előkutatására is, de hiába járták be a katonái az egész Délvidéket, nem találták Dely Pált sehol.

– Csak kapjam kézbe! – üvöltötte az ura nemegyszer magából kikelve. – Azonnal a vérét veszem! Elevenen nyúzzatom meg!

Kata akkor azt hitte, hogy csak dühében mond ilyeneket Bálint. De nem. Megtette, amit ígért. Elevenen megnyúzatta Dely Pált. Felaggaták a fára, ahogy a lőtt vadat szokták, lábánál fogva, s ott is kezdték a bőr lehántását. Elsőbb a bokát metszették körbe, de csak finoman, húst ne érjen a kés, majd a combokat belül, végig az ágyépig, hogy egy mozdulattal le tudják rántani a bőrt az alsó végtagokról. Azután a mellkason ejtettek három vágást az ágyépig, végül a felső végtagok következtek. Jó vadászmeister alig néhány mozdulattal megnyúzott akár egy szarvast is.

Kata nem tudta, volt-e vadász Bálint csapatában. Valószínűleg nem. Akkor pedig török módra végeztek vele. Szíjat hasítottak a bőréből, bokától nyakig hosszú keskeny csíkokban hántották le róla a bőrt, hogy minél tovább szenvedjen. Török Bálintnak joga volt bosszút venni az orgyilkosain. Joga lett volna akár a fejét is venni. De megnyúztatni... Kata úgy érezte, ahhoz is joga volt. Mert Török Bálintnak ahhoz volt joga, amit csak akart. Ő maga volt a törvény, legalábbis a birtokain.

Keményen szólt az asszonyhoz.

– Megérdemelte a te urad a büntetést. Az orgyilkosoknak kegyetlen halál jár.

Delyné emlékezett arra az éjszakára, amikor a férjét megkereste Kapusi Herbát, Bakics Pál hűségese. Parancsot hozott Bakicstól, de abban csak az állt, hogy tegyen mindent kérdés nélkül Kapusi utasításai szerint. Hogy mit mondott Kapusi Herbát a férjének, nem tudta az asszony. Csak azt, hogy azon az éjjelen két kancsó bort is megivott a férje, pedig nem volt nagy iszákos. Aggódva kérdezte Delyné az urát.

– Hadba kell menned megint?

A férfi legyintett:

– Hadba menni könnyű. Embert ölni nehéz.

Nem is mondott többet, és nem is ment haza többé. Az asszony csak hónapok múlva tudta meg, mi történt. De akkor sem értette, mit árthatott az ő ura Török Bálintnak annyira, hogy elevenen megnyúztassa. Morzsáról morzsára, darabról darabra szedegette össze a valóságot, visszafelé gombolyítva a szálakat egészen Török Bálint hűtlenségéig. Őrjöngeni és üvöltöni tudott volna, kárhoztatta az Istent, hogy miért is nem sikerült az orgyilkosság. Mert Török Bálint áruló volt, az ő férje pedig hűséges a halálig gazdájához, Bakics Pálhoz. A férjét nem érezte bűnösnek, hiszen csak ura parancsát teljesítette. Minden bajáért, nyomoráért, szívfájdalmáért Török Bálintot okolta.

– Megérdemelte... Meg... – szólt gúnyosan. – Az én uram fizetett meg leginkább azért, hogy nagyuraimék cinkelt kockákkal játszottak. – Hirtelen Kata elé tolt a gyerekeit. – De nagy-asszonyom! Nézzen ezekre a fiúkra! Ők nem tehetnek az apjuk bűnéért! Ők szenvednek mégis! Török Bálint nem kegyelmezett Dely Pálnak, de Török Bálintné kegyelmes lehet Dely Pál gyermekeihez. Hiszen ők nem bűnösök...

De Katában már nem volt irgalom.

– *Megbüntetem az atyák bűnéért a fiaikat is három, sőt négy nemzedéken át, ha gyűlölnék engem.*¹ – mondja az Úr. A fiaid halálukig hordozni fogják apjuk bűnét. És az unokáid, a dédunokáid is.

Delyné dacosan nézett szembe Török Bálintnéval.

– Akkor nem ad kegyelmet Török Bálint hitvese a fiaimnak?

Kata elfordult, nem válaszolt. Nem akart többet ezzel az asszonnal foglalkozni. Intett a deákjának, hogy kísérik ki Delynét a gyerekeivel együtt. De az asszony villámló szemekkel penderült Kata elé, úgy szórta rá az átkot.

– Légy akkor átkozott Török Bálintné Pemfflinger Kata! Ahogy te nem adtál kegyelmet, úgy ne lelj többé kegyelmet te sem! Csússz a hasadon! Egyél port! Sírj és könnyörögj azért, akit a legjobban szeretsz, és ne találj halló fülekre! Tépd ki a szíved a mellyedből, eméssze lelked fekete tűz, verd magad égen, verd magad földön! Mégse irgalmazzon neked soha többé senki!

Földvári Bálint egy pillanatig dermedten állt, és nézte a két asszonyt, akik szinte egymásnak feszültek. Derekuk kihúzva, a szemük szikrákat szórt. Egyik sem tűnt gyengébbnek a másikkal. Mert Delyné nem őrjöngött, nem kiabált, hanem egyenesen Kata arcába sziszegett.

¹ 1Mózes 20,5

– Te se irgalmazz többé magadnak! Legyen keserves az éjjeled, legyen nyomorúságos a nappalod! Vasbilinccsel béklyózzon a fájdalom, acsarkodj magadban tehetetlenül, hogy nem tudsz segíteni azon, akit a legjobban szeretsz! Szálljon rád ez az átok, verjen meg az isten téged és minden leszármazottadat negyedízíglén reménytelen, halálos szerelemmel! Tépje a szíveteket a fájdalom...

Delyné még mondta volna, de szerencsére Földvári Bálint észbe kapott, és hívatta a katonákat. Azok vonszolták ki az asszonyt meg a két síró gyerekét a fogadóteremből.

Amikor az ajtó becsukódott, a deák az asszonya tekintetét kereste. De nem találta, mert Kata az írópultnál állt, neki háttal. Viccel próbálta hát a fiú elütni a dolgot.

– Húha... – vakarta a fejét. – Boszorkányok pedig nincsenek. Akarom mondani... – fordult Katához, mert tudta, hogy az asszonya jobban ismeri ezeket az újhitű dolgokat, mint ő maga-, ahogy a szentek sem működnek, úgy az átkok sem, ugye?

A nagyasszony megfordult, próbálta rendbe szedni a vonásait, a gondolatait.

– *Ahogy an elszáll a madár, és elrepül a fecske, úgy az ok nélküli átok sem teljesül.*²

Földvári Bálint megütődve nézett. Fecske... Meg madár... Ok nélküli átok... Hát, ha ok nélküli, akkor rendben van. De ahogy az ő urát ismerte, nagyon is el tudta képzelni, hogy volt oka Delynének az átokra. Elbizonytalanodva fordult nagyasszonyához.

– De mégis... Biztonság okáért... Nem lehetne ezt a Delynét egy kicsit megsütögetni? Akár a fiaival együtt. Hátha jobb belátásra térne.

Kata legyintett. Nem hitt ő már rég az ilyen babonákban, mint átok meg boszorkányság.

– Ugyan – legyintett. – Rút halált halt a férje. Szegény asszony beleőrült. Nézd meg inkább, Bálint, ki vár még odakint!

Földvári Bálint mozdult, de magában azért bánta egy kicsit, hogy Delynét csak így elengedték. Csak rá kellett volna venni, hogy vonja vissza az átkát. Egy kis csigázásba még senki sem halt bele, és elég lett volna ezt a némbert egy-két órára fellógatni, már nem ülne az átok a fejükön. Mert ki tudja, mit hoznak ennek a boszorkánynak a szavai Török Bálint és családja fejére.

² Példabeszédek 26,2

Radnai István

Megköt a szellemlabarcs

lassú a februári köd megreped a láthatár
a tessék-lássék felhők közt
az igazságot az égen keresem

az internet professzorai bedeszakázott
kapuk mögött egyetemek és akadémiák

a februári lassú ködben ahol az ezüstnap
a lékeken beszivárog keresem de kevés a fény

az istenfelhőket érezni lehet a tudás
tolvajkulcsokkal nyitható

a lángpallosú angyal szétszabja
a ködöt és te elhaladsz a kuporgók közt

Hull csillog sokágú

magamba emigrálok tavaszig
a sok emelet mondhatnám
ha a lift perceit sajnálom

de mint fiatalon járok a hóban
léceimet elhagytam valahol
de a kedvemet nem
szerelmes levelet írok egy hópehelyre

Játék a tavaszokkal

mit szánsz a jövőnek mit szán neked a jövő
új tavaszok májusok utak behavazva
mit szánnak neked a rügyek a levél mit ígér
hét éve nyíló vadvirágok lepkét repít a szél

szorgos méhek erkölcs fullánkja virágpor
tartogat-e mézet aki megszánt vagy szerelmet
sorsfordító május aszály hiábavaló eső
ha nyolcvan tavaszon nem vetettél

készületlen ér az aratás vagy mégsem
mit enged a sors megérem a nyolcvanadik tavaszt
május azt a naptárlapot a kitéphetetlent
az ég felhőtlen kékjét tüzet a hajnal ajkain

vágyódnál-e a hulló őszre lennél-e levél
hiszen a rügyek akkor is virágot hoznak
ha fanyarabbak a májusok mit szán a sors
melyik vöröslő rügy rejti a választ

Poszt a humusznak

röpülj magyar vagyok a ma hőse
akinek se rokona se ismerőse
se apám nagybátyám tegnap volt
mert hiába a szellem magaslata

röpülj magyar ne akadj uszadékon
kidőlt fáik még a vízen úsznak
elnehezülnek egykor a költő izmai
amelyekkel versét sablonba verte

hová fordulok formáság az ajánlás
mindenki rokon-évfolyamon végzett
és oly rémes ízléssel tanult és regnál
tessék csak a tessék írd remekművet

Nemes László kiállításának enteriőre – Városi Hangverseny és Kiállítóterem – Zalaegerszeg

Bíró József

Ernst jandl ... –, hogy

háborúság helyett
célszerű lenne
megbékélni
:
különös hangsúlyt
kaphatna néhány
kézfogás
:
aznap
ismét
:
jóvátehető

Maria callas ... –, hogy

onnantól minden személyes
véletlenül sem felhőkkel
parolázva sétál
:
szigorú mértékkel mégis
adódván illendő tánc
hovatovább úgy
:
végtére
köthető
:
dacszövetség

Hermann hesse ... –, hogy

padlótól mennyezetig
számolatlanul
nem éppen kockázatmentes
:
bármennyire óvja
előfordulhat
valamiféle váratlan baleset
:
érdemes
vigyázni
:
oltártisztogatáskor

Virginia woolf ... –, hogy

csillagtalán éjszakák
vakoskodásait
megelégelve

:

olajmécsest gyújt
zöldposztós
kártyaasztalán

:

békebeli foteljába
huppan

:

hozzátartozik

Németh Miklós: A Jövendőmondó

Gardrób

Tanácsstalan szekrény előtt állás.
Fel akarom venni a szabadságot.
Szennyesben van, az önzetlenség
és a tettvágy mellett. Az igazság rég
kinyúlott, elszakadt, a figyelmet kihíztam.
Most választhatok az önelégültség és
a felszínesség között. Megy egymáshoz,
felveszem. Gondolatban a hordhatatlan
holmikat viselem. Le kéne cserélni egész
ruhatáruk.

Hajléktalan szálló

A legnagyobb területű luxushotelben
egymást váltják a stílusirányzatok:
street art, barokk, posztmodern.
Reggelire végtelen a kínálat, friss
kávékoktélok, speciálisan savanyított
tejjel kevert rooibos. Ebédre penészes
sajtágyon japán ízvilág is választható.
Vacsorára egymást melengető minősített
borok. Wellness szálló a város. Nyugati
kényelem. Bővülő kapcsolati tőkével.
Több százezer fős személyzettel, akik
egyszerre a reggeliről, ebédről, vacsoráról
gondoskodnak. Amíg a vendégek valahogy
túlélnek a legnagyobb területű luxushotel.
Megszállhat bárki. Rendezni a számlát pénz
helyett kényelemmel, saját házzal kell.

Jóslat

Egy éjszaka többet álmodom.
Két-három történet pihenés
közben megérint az éjfélt és
a hajnal mezsgyéjén, virradatkor,
egy álmomban férfi hang beszél.
Ufók, kötött piros garbóban.
Rollerrel érkeznek. Én lányanya,
te a férfigang vagy. Néma.
Reggelre minden történet elmúlik,
mintha soha nem lett volna.
Hosszú évek múlva visszajönnek,
megmutatják magukat: a valóság
álom volt. De milyen valótlan.

Nagy Betti

Sebek

Lehajolt hozzám– gyöngyvirág- és púderillata volt –,és valamit a kardigánom gallérjára tűzött. Nem mosolygott, csak csücsörített pirosra festett szájával. Gondosan elrendezte, megigazgatta a kitűzött – sosem láttam még ilyen hosszú, pirosra festett körmöket –, aztán felegyenesedett, és újra fölém nőtt. Felnéztem rá, néztem a kontyba fésült fekete haját, benne a fekete hullámcsatokat, a púdertől sápadt bőrt. Nem mosolyogtam, csak bámultam udvariatlanul. Nem mosolygott ő sem, szájával csücsörített.

Lehajtottam a fejem, hogy megnézzem, mit tűzött a galléromra. A kitűzőn Piroska sétált az erdőben, kosárral kezében, a kosárból kikandikáltak elmosódó dolgok – nagyon jól tudtam, hogy kalács és bor –, vele szemben a farkas vicsorgott, aki nem volt félelmetes, mondjuk, aranyos sem, éppen olyan volt, amilyennek lennie kell egy farkasnak. Körülöttük barna fák, alattuk zöld fű. Fémből volt, nem műanyagból. Soha életemben ennél szebbet nem láttam. Nem nyúltam hozzá, csak lehajtott, kissé félrefordított fejfel néztem a gallérom sarkán ezt a csodát. – Akkor hát vásároljunk be! – mondta apu, és belépett előttünk a Hangya szövetkezet boltjának ajtaján. Ez a bolt egy nagy csoda volt, tele finomsággal, fehér ruhás mosolygós–kontyos eladónóval, szürke zakatoló – csengő pénztárgéppel... A karunkra kosarat kellett akasztani, hogy abba pakoljuk, amit meg kívánunk venni. Volt kenyérpult, meg zöldséges–gyümölcsös, meg kimérve nápolyi, meg drázsé... Nem úgy, mint a Tibi – boltban, ahol a pult mögött a mindig bús és ideges Tibi bácsi állt, koszos kék kötényben, és meg sem tapogathattam, forgathattam azt a nyalókát, amit szerettem volna; csak ha a markomból átvette a ragadós aprópénzt, akkor kaphattam meg. Na jó, Mikuláskor szép volt minden a Tibi – boltban is; piros lett az egész üzlet, még Tibi bácsi arca is fénylett a sok sztaniolpapírtól. Itt, a Hangyában viszont mindent megtapogathattam, megszagolhattam, megforgathattam, megnézhettem, mielőtt a kosárba tettem.

– Na, válassz, mit szeretnél?! – mosolygott le rám apu, és végigmutatott a forintos csokik, zizik, kekszek, drázsék fölötti polcon, ahol csupa flancos bonbon sorakozott. Olyan sokáig bámultam a felső polcra, hogy belefájdult a nyakam, ezért inkább tovább sétáltam megsimogatva azt, amit elértem: az uborkás üvegeket, az olajos hal- és májkrémes konzerveket, a dzsemeket. És ekkor megláttam azt a fémdobozt, amin egy félmeztelen kisbaba mosolygott, kanállal a kezében. Olyan boldog volt, és annyira szép az a kisbaba, hogy nem tudtam levenni róla a szemem.

– Ezt szeretném... – mondtam, és gyökeret vertem a polc előtt. Apu hahotázott és megölelt, az összes kontyos odafordult a jókedvére, és udvariasan mosolyogtak ők is.

– De drágám, az bébiétel! Babáknak való!

– Ezt szeretném... – mondtam újra.

– De te már nagy vagy, már óvodás! – próbálkozott apu kacintva egyezséget kötni velem, tudatva, hogy már én is majdnem közéjük, a felnőttek közé tartozom, és olyan vacakon mi már nem élünk, mint azok a babák.

– Ezt akarom... – mondtam újra, most már kicsit felemelve a hangom, hogy a sok derűltségből, ami körülöttem tombolt, kihallatszódjon. Apu észrevette toppantani készülő lábam, hát gyorsan levette a bébiételt a polcra, és a kosárba tette.

– Na jó, most válasszatok ti magatoknak valamit! – mondtam, és a pénztárhoz mentem. Nem

engedtem szatyorba tenni a kisbabás konzervet, a mellemhez szorítottam, hogy ezt majd én viszem.

Egy idő után rám hagyták, és hazaindultunk. Útközben felettem beszélgettek, ahogy lenni szokott. Általában felülről hallom a hangokat. Ha leereszkednek, és úgy beszélnek hozzám, akkor már tudom, hogy valami baj van, akkor valamit elrontottam, vagy valamit ők tettek tönkre...

- De hát mégcsak gyerek! - magyarázkodott apu. Nem értettem, hogy miért kell magyarázkodnia ennek az idegen, feketekontyos csücsörítőnek, de az ő dolga, gondoltam, és titokban, hogy ne vegyék észre, megsimogattam a kitűzőmet.

A kapu nyitva volt. Mindig nyitva van, mert rossz a zár, meg elferdült valami pánt rajta. Egyszer meggyanúsítottak azzal, hogy én hintáztam rajta, de letagadtam, és nem tudták bizonyítani. Feledésbe is merült adolog. Elmentünk a ház előtt, ahol égett a villany. Aranymeleg volt a fénye. Félszemmel néztem oldalra, félszemmel láttam a fényt. Az öreg diófa alatt már sötét volt, ott feltartottam a karom, hogy apu elérhesse a kezem. Kéz a kézben mentünk. A mi házunk hideg volt. A konyhaasztal üres.

-Na, akkor együnk! - mondta apu, és elkezdte kipakolni a bevásárlószatyrot. Szalámit, sajtot, retket és kenyeret szeleteltek, néha kuncogtak, azt játszották, hogy ügyetlenek, apu hadonászott a késsel, a fekete kontyos csücsörített. Cuppant egy borosüveg dugója, koccintottak a fejem felett, valami vicceset is mondtak, amit nem értettem. Nem tudtam eldönteni, hogy magukat, vagy engem szórakoztatnak. Épp mondtam volna, hogyha engem, akkor nyugodtan abba is hagyhatják, de nem mondtam. Nem mondtam, mert a félig nyitott ajtón át megláttam a hideg szobában az ágyon ülő mackómat. Ült a sötétben egyedül, karja gézzel bekötve. A bátyámmal játszottunk orvosost, ő injekciót adott neki, mert beteg volt, én meg visítottam helyette. Akkor kötöttük be a karját, mert sebes lett a tütől, és a kötés azóta is rajta maradt. Nem mentem oda hozzá.

- Asztalhoz! Kész a vacsora! -kiáltotta apu vidáman. Ez hülyeség volt, mert nem kellett odaérnünk, hisz ott ültünk már mindhárman. Megsimogattam ezen az asztalon - ahol kész lett a vacsora - egy égés félkör alakú nyomát. Apu tette oda a kávéfőzőt egyik szombat reggel. Anyu, mikor észrevette, sírt, nem toppantott a lábával, csak sírt, mert annyira sajnálta a vadonatúj konyhaasztalát. Utána hiába tett már rá terítőt, midig látta azt az égésnyomot. Maguk elé szalámis-sajtos-retkes szendvicseket tettek, elém meg a felbontott bébi konzervet. - Hát akkor, jóévtvágyat! - csücsörített rám a feketekontyos. Apu erre feszült lett, de aztán elmosolyodott, és megsimogatta a fejem.

Nem voltam igazán éhes, lebámultam az asztal alá, ahol apu és a feketekontyos lába összeért... Az egyik járólapból kipattant egy darab zománc, a hegből hosszú törésvonal futott végig egészen a cserépkályháig. Apu vágta földhöz a kókuszdiót, miután sem kalapácsnak, sem késnek, sem vésőnek nem adta meg magát.

- Hogy azt a leborult, kurva mindenségit... - mondta, és taposta a kókuszdiót, de az elgurult előle. Anyu szeme tele lett könnyel, nem toppantott, csak könnyel teli szemmel nézte a konyhája követ, amelyre azután hiába tett szőnyeget... Ez a lakás tele van sebekkel.

Nem ettem olyan rosszat még soha életemben, mint az a konzerv volt. Közben néztem a dobozon a boldog kisbabát, és próbálkoztam egy újabb kanállal magamba erőltetni. Gondoltam, ha neki annyira ízlett, akkor nekem sem lehet nehéz. Két kanállal bírtam hősiiesen lenyelni.

- Köszönöm, elég volt - mondtam, és végre a feketekontyos már nem csücsörített, hanem röhögött tele szájjal, úgy, hogy látni lehetett a fogára ragadt sajtdarabokat.

– Ennél valami más? – kérdezte apu. Megráztam a fejem. – Hazamegyek – mondtam, mikor a feketekontyos apu szigorú nézésére végképp abbahagyta a röhögést.

A diófánál jártam, annál, amihez kertész nadrágos férfiak jöttek, és mikor felvisített a fűrész, anyu az ablakban a függöny mögé ugrott, nem toppantott a lábával, nem mondta azt, hogy most már elég legyen, csak potyogtak a könnyei a fűrésznek magát nehezen megadó diófája láttán. A fa rönkje ottmaradt sebként az udvar sarkában.

A diófa csonkjáig jutottam, amikor apu utánam szólt: – A mackódat nem viszed magaddal? Nem – mondtam, és ettől a nemtől kicsit megfájdult a gyomrom. Le kellett volna venni a karjáról a kötést, gondoltam, akkor meggyógyult volna már az a seb. Alig láttam a sötétben az utat, de már nem volt orromban a gyöngyvirág és a púder illata, csak azt figyeltem, azt a távoli arany-meleg fényt, amit idefelé láttam.

Nagy Antal Róbert

Gondolatok egy kőszobornál

a kőszoborból kinéz az isten
madárszar fénylik a mézhajtincsen
merev szemében poshadt esőlé
csak porszemnyi pusztulás ül mellé
fakó nyakán mohából zöld nyaklánc
ősz szele zúg talpánál szellemtánc
ne sírj a sírnál volt és elmúlik
életen innen halálon túl itt
ragadsz a sárban a haldoklásban
lépj élj pár hónap és újra nyár van

Késés

rongyos a szőnyeg
kávéfoltos a parketta
piszkos a tapéta
körben gyermeki firák
leütött emlékek hullanak rád
mint az avarra a sárga falevél
látod a nyárnak régi ragyogását
de elkéstél
magadra nincs időd
lelked renoválása előtt
a csukott ablakon át
tarkón ló az őszi nap

Nagy Dániel

Így kellene

Néha kimegyek a piacra, csak úgy.
Nézelődni. Szaglászni. Vásárolni.
Például, ha egy japán táskarádiót
szeretnék venni – előfordul,
hogy pont egy ilyenre vágyok –,
akkor egyből indulok a piacra.
Ha épp van készleten egy ilyen
táskarádió, megveszem, és boldogan
hazamegyek. Ha nincs, akkor megvizsgálom
a többi típust, csavargatom a gombokat,
és beállítom a Kossuth Rádiót
a hangszórók tesztelésének céljából.
Ha egyik típus sem felel meg a vágyaimnak,
szomorúan leülök egy padra, és felkészítem
magam a japán táskarádió nélküli életre.
Vagy csak figyelem a gyulai asszonyokat,
ahogy tudatosan válogatnak a csonthéjas
termékek között.
És megjegyzem magamnak:
nekem is így kellene megválogatni szavaim,
hogy puhák és érettek legyenek.

4x400

Miután bevásárlottam a 4x400-as váltó
csapatába megtapasztalhattam az élet
igazságtalanságát, ugyanis az én dobóatléa
múltam nem igazolja a tanár úr döntését.
Hiába tiltakozok és hívom fel a figyelmet
testem különböző pontjain jelentkező
fájdalmaira, és a Kovács Balázs másodpercekkal
jobb négyszázas idejére, ragaszkodnak hozzám.
Teljesen érthetetlenül állok a döntéssel szemben,
hogy rám esett a választás, rám aki kifejezetten
hanyag, léha és megbízhatatlan kamasz
képét mutatom. Látom is magamat ahogy
a cél előtt összeesek, feladom és a térdemen
megjelennek a salak marta sebek.
Nem akarok futni, nem és nem és nem.
Nem érdekel a tesi ötös sem csak hagyjanak békén.
Hagyjanak békét ennek a megbízhatatlan kamasznak.

Bájer Máté

Nocturne

Halkan fújtat az este. Falak közt nyugszik a fétis.
Szél irdalja az ázott utca keszegköpenyét is.
Csordul a nyála az ősznek, az álla alatt, ha lecseppen,
elhullt szúnyogok áznak a forgó tócsalevesben.
Kín álló tál most a panel, nyeli mind, aki él itt
réseiben lepetéző szénfekete pralinéit.

Csöng a mobil nagyanyám az alig hall már kiabál szinte
mennek a dolgok rendben van minden legyek őszinte
hangosan olvas krákog mondja mi áll a leletben
lárva szerű arc és remegés de a hangja se rezzen
azt írják parkinson gyógykezelés agyi vizsgálat
nincs hányingere most de lerakta az ágyhoz a kistálat
hümmög még majd elköszön ennie kell meg a gyógyszerek
néha azért hívjam fel menjek majd haza jó legyek

Híreket olvas a Szellő. Zúg a kazán, alig értem.
Múlik a mátrai erdő, tombol a jégvihar Érden.
Váltok. A német adó jön. Kölnt betakarja a porhó.
Sport megy a nyolcason. Úszás. Hármason éjjeli pornó.
Kockahasú gyerek élvez, a lány kézzel viszi csúcsra,
majd odafordul. Az arcán mintha csupaszcsiga kúszna.
Lassan tisztul minden. A hajnal törtvörös ombre.

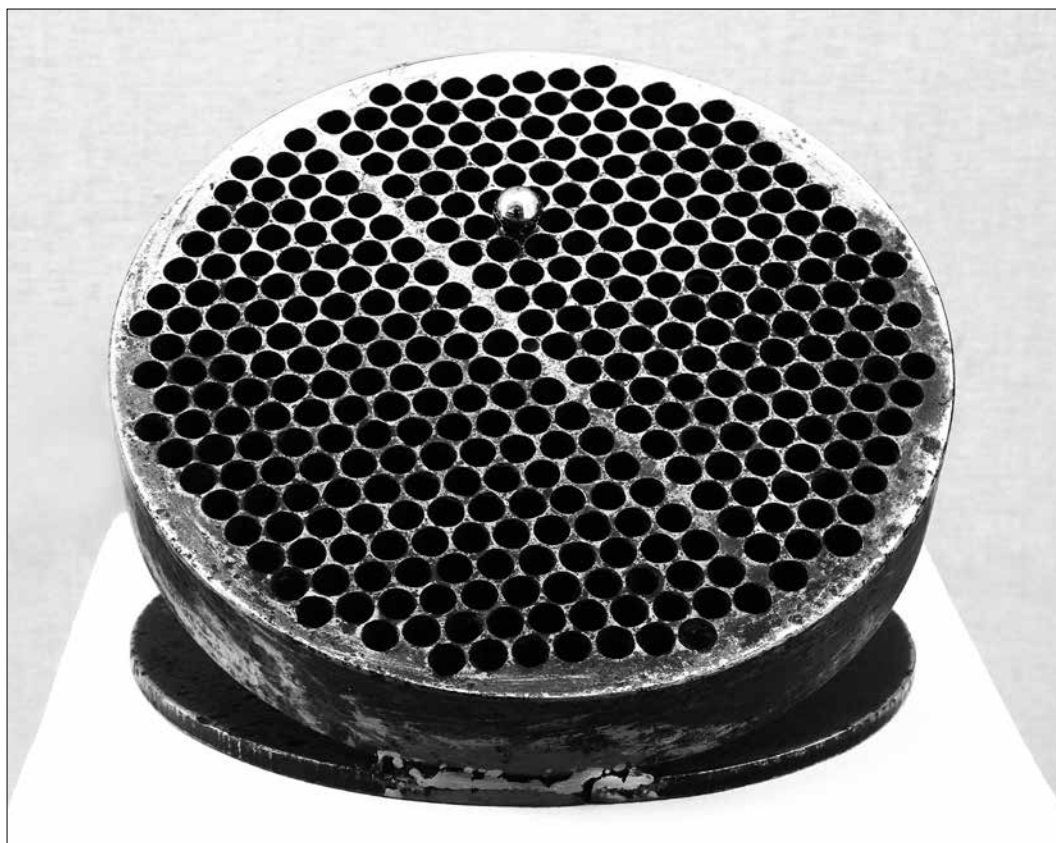
Tegnapi szívek folynak az izzadt mellkasomon le.

Ahogy a technikás spanyol csatárok

Üresen maradok. Nincs rajtam senki.
Nagyon eltolódott a védelem,
mert itt állok, abszolút megjátszhatóan,
indulásra készen. A középpályásunk
észre is vesz, be is indít, én meg sprintelek,
a védő már a nyomomban, de aztán,
ahogy mondani szokták, átjátszom,
és iparkodok tovább a kapu irányába,
a kapus olajzöld melegítőjében már zárja

a szöveget, idegesen keresem a sarkot, mit csináljak,
hová lőjem, ilyen egyértelmű ziccer helyzetben
nem szabad hibázni, aztán persze mégis
belelövöm a kapusba, fogom a fejem,
ahogy a tévében szokás, a kapus pedig úgy örül,
minta nem én lőttem volna bele a labdát.

Az eset után megjelenek rajtam
a helyzetkihagyás tünetei. Az arcomat
a mezembe rejtem, az önbizalmam alább hagy,
közben gondolkozom, talán külsővel
kellett volna, vagy lövőcsel, és simán
begurítani. Aztán úgy tűnik, mintha
átlendülnék a dolgon, de otthon lefekvés
előtt felfedezem a helyzetkihagyás
egyéb tüneteit is, nem tudok aludni,
forgolódom, ez a kihagyott ziccer jár
a fejemben, felvázolom a lehetőségeimet,
ha esetleg passzolok, akkor talán gól,
vagy inkább emelni, emelni kellett volna,
igen, emelni, alábökní picit, úgy ahogy
a tévében szokták a technikás spanyol csatárok.

Horváth László: "Legyen világosság"

Regős Mátyás

Fedon, az istenek előtti

Nem láttunk ki soha az ablakon, a félhomályban éhesen játszottuk, hogy esernyő vagy a lyukas tető alatt, gyakran megpofoztál, de nem érdekelt.

A sötétből loptalak, nem árultam el senkinek a neved, ha villamos volt a szoba, én a padlót néztem, mert nem volt jegyed Fedon, te az én nevedet kiabáltad az utcán.

Öklöddel bordán ütöttél, mielőtt uzsonnáztunk, féltem tőle, nem hagysz nekem almát, egész nap téged hallgattalak, láda mélyén alma, ücsörögtem.

Kifordultál a kapun Fedon, mint akit háborúba küldtek, és a kapuban állok azóta is, mint akitől háborúba mentek el olyan messzire, aminek nincsen vége.

Senki nem ér a bordáimhoz, nem követeli az almát, majdnem minden nap utazom igazi villamossal, és megszoktam, hogy nem csapkodják pirosra az arcom.

Nézem a világ végét, városait és asszonyait a valódi ég alatt, a szobába nem megyek vissza nélküled, és a helyedre lépő Isten ládájába belezuhog az eső.

Kis szörnyek

I

Befejezte, nem csinál többé felesleges dolgokat.

Már este is érezte, csak még azt hitte, a pálinka- és sörfelhőkön át érkezett ez a nyugalanság, ami végül megnyugtatta, de reggelre teljesen bizonyos volt benne, hogy ennek így kell lennie.

Felhúzatni magát egy csákányos felvonóval, csak hogy pár perccel később lecsússzon oda, ahonnan elindult?

Menjenek a barátok. De barátok-e az ilyenek? A szerencsétlenek még nem döbbsenek rá. Nem, nem fogja felvilágosítani őket. Még azt hinnék, hogy térít. Soha.

Rosszul létre hivatkozott. Röhögtek is rajta, mi van, klimaxos öregfiú.

Felbattyogott a panzió második emeletére. Bement a fürdőszobába. És hirtelen megborzongott, ahogy elképzelve, hányan és hányan laktak itt előtte. Lent, az ebédlő falán látható egy 1423-as bevésés a falon. Belenézett a kádba, és lábakat látott, töméntelen mennyiségű lábat, női, férfi és gyerek lábát vegyesen, ahogy tiporják egymást, csurog a víz, egyik lábfej sikálva mossa a másikat. Tocsogva topognak, mind itt vannak.

Kihátrált, könyökét erősen beütötte a nyitva hagyott szobaajtó kilincskébe. Odakapott, aztán az ajtót belökte, ugrott, hogy bezárja kulcsra, mert lépéseket hallott a folyosón.

Kettőre zárta, épp jókor, mert a lépések az ajtó előtt torpantak meg.

Uram, mikorra kéri a takarítást?

Nem kérek takarítást, felelte hadarva. Majd még hozzátette, Itt teljes rend uralkodik.

Értem, uram, jött a felelet, majd a léptek távolodtak.

Az ablakon túl szikrázott a kora tavaszi hegyoldal. Egy faház állt szemben, mellette a háznál legalább háromszor magasabb fenyő nyújtózkodott. A farakás maradéka már rendetlen, télvégi összevisszaságban hevert a fagytól felengedett, sáros földön.

Az ablakhoz rohant, fel akarta tépni, hogy kieressze a benti levegőt, a gondolatait.

De megbotlott a rongyszőnyeg egyik ráncában. Zuhant előre, teljes testtel, és bár a kezével - nem a fájóssal, hanem a ballal - ösztönösen el akarta kapni az asztalka szélét, csak zuhant, a villogó domboldal úgy szaladt ki a látómezejéből felfelé, mintha egy vetítés ért volna vége. A radiátor vasába csapódott a homloka.

Ághy Tamás úgy terült el a padlón eszméletlenül, hogy valamiképp az oldalára fordult, pontosan úgy, amilyen pózban esténként el szokott aludni. Orra pár milliméter híján hozzáért a fűtőtest alá száradni rakott bakancsa orrához.

Dél elmúlt, amikor magához tért. Fáj a feje, megérintette, az ujjbegyein alvadt vért látott, amikor a szeme elé emelte a kezét. Feltápáskodott, kapaszkodnia kellett az ablakpárkányba. A faház melletti fenyőt fura, köröző táncra kényszerítette a feltámadt szél. Bent, a fejében érezte a szélzúgást. Megint odakapott volna a homlokához, ám inkább megálljt parancsolt a kezének. Majd a tükör megmondja. Odabotorkált, és amit látott, megnyugtatta. Azon a fejen, a tükörben, vörös csík húzódott végig, alvadt vér száradt a szélén. Az illető a tükörben ismerős volt, talán az álmából. Ugyanis ébredése előtt gyorsan pergő álmot látott, amiben egy isztambuli patológus kongresszusra igyekezett, titkos küldetéssel. Ő is patológus volt, tényleg, és noha még élt, halottként gondolt magára, így kívánta szolgálni az emberiség javát, hogy saját testéből kiindulva, azt használva tesz olyan észleléseket, amiket eddig még soha senki. Kiszáradt folyó medrébe telepített gyorsvasútra szállt, hogy elérjen a hírneves török kollégához, ?olako?lu professzorhoz, akivel fel akarta nyitvatni a koponyáját.

Ellenőriztetni szeretne volna, van-e beretva az agyában, mert ezt hallja kisfiú kora óta, ennek a gyereknek olyan az esze, mint a beretva. Mivel gyakran éles, metsző fájdalmat érzett, főképp egy-egy kínzó gondolata során, arra a következtetésre jutott, hogy tényleg beretvává változott az agya, legalábbis egy része. Külvárosi megállónál szállt le, illetve akart volna leszállni, ám a peronon két férfi fogta meg jobbról és balról. Menjen vissza a kocsi, rendelkezett az egyik, és mielőtt kérdezhetett vagy tiltakozhatott volna, erővel megemelték, és bekényszerítették a vagonba, aminek az ajtaja azonnal bezárult. Nem tudta felidézni, azt is mondta-e valamelyik kísérője, hogy ?olako?lu professzor, akihez igyekezett, már nem él. Egyrészt elfogadhatónak tűnt, ha nem él, minek odamenni. Ugyanakkor, most, a tükör előtt, az álom folytatásaképp, arra kellett gondolnia, hogy tán mégis ott járt, és a vágás a homlokán semmi egyébtől nem származhat, mint attól, hogy a professzor igenis belekukucskált a fejébe a beretva-ügy miatt.

A legfogósabb kérdés ennek fényében, hogy vajon mit látott?

Lemosta a homlokát. A bőr egészen picit volt szétnyílván.

Aztán elmosolyodott. Hiszen csak álmodott.

Amennyire erejéből futotta, összepakolt. Egy pillantást vetett a radiátor alatt álló bakancsára, aminek orrára, onnan a laminált padlóra némi vér csöpögött. A szárítóba rakott síléccekkkel és sícipőkkel egyáltalán nem foglalkozott. Leóvatoskodott a lépcsőn. Szerencsére a háziak a konyhában tettek-vettek, a környékbeli vadászkiürtösök díszbédjét tartották ma. A kulccsal együtt 140 eurót rakott a pulton álló kosárkába. Kiosont a hátsó ajtón, táskáját behajította az anyósülésre, beült, és elindult.

A kihelyezett ceruzára emlékeztető toronyban ekkor kezdtek harangozni. Látta, hogy a dombtető gerincén, ahol a faház is állt, és világoskék dzsekis gyerek repeszt lefelé biciklivel. Belenézett a visszapillantó-tükörbe, a sebét akarta ellenőrizni, nem eredte-e el esetleg a vér. Azt látta, hogy a biciklis gyerek, tán mert gödörbe hajtott, lerepül a bicajáról, és elterül a földön. Egy kutya rohant elő valahonnan, odaszaladt és ugatni kezdett.

Ághy Tamás indexelt, és kihajtott a főútra, Graz irányába.

2

Csak a három rohadt emelet, felfelé és lefelé. De felfelé mégis csak rohadtabb, még ha csak egy kefir meg egy kígyóuborkát cipel is magával. És egy óriás Milkát. A hülye laptopot. De legalább hazaér.

Egy órával ezelőtt Orosz tanár úr ránézett, azzal a tipikus jóember mosollyal, fehér üstöke villogott az ablaktábláról mandinerként odavágódó napfényben.

Kisbogaram.

Így kezdte, és utána egy olyan hosszút pislantott, hogy azt lehetett hinni, elaludt a tavaszi fáradtságban. De inkább csak erőt gyűjtött, hogy lazán tudja kimondani.

Tudom, hogy neked ez milyen baromi fontos. Mégis érzélgős giccsparádé lett belőle.

Csandra Emőke érezte, hogy megvonaglik a jobb arca, és magával rántja a szeme sarkát is. Tudta, ilyenkor az első szarkaláb tövében elterülő, lencsénél nagyobb pigmentfolt kerekége átmegy ellipszisbe. Onnan tudta, hogy az anyjának ugyanott, ugyanolyan folt volt az arcán. Aztán anyja az ősszel meghalt bőrrákban, és ő erről írta a vizsga-forgatókönyvet.

Illetve, ezt az érzélgős giccsparádét.

Túl konkrét, túl szájbarágós, túllihegő, tette még hozzá Orosz tanár úr, és végigtúrt dús, ősz haján. Lehet ilyen is a halál, magyarázta, mondjuk, egy latin-amerikai sorozatban.

A lány vágott egy grimaszt, bólogatott, mint aki némán jelzi: érti és elfogadja. Talán ha az álmát beleveszi, a kisujj-levágókat. Azután hogy az anyja arra biztatta, ne mozgassa érte a kisujját sem, felesleges nyűg, nem várja el tőle. Álmában elment egy csodadoktorhoz, aki aztán átváltozott valamiféle sámánná, kék szakállal lebegett, és ha mélyen a pupillájába nézett, az olajos feketeségben kígyók tekergőztek; nem csodálkozott rajta, elvégre egy sámánfélénél ez a minimum. Végül egy durva gyalulású asztalnál ültek, a sámán paprikás krumplihoz való kolbászt nyiszitelt, ő pedig kérte, hogy vágja le a kisujját. Az anyja miatt, mert akkor talán...

De Emőke mindezt nem írta bele a sztoriba. Mert megrögzötten ragaszkodott a valósághoz. Holott már látta, hogy az álom ugyanúgy ennek az általa olyannyira ajnározott valóságnak része. És akkor Orosz tanár úr nem giccsezhetne. Mert egy álom sosem giccses.

Mindenki óhatatlan kísértést érez, hogy megénekelje az anyja vagy az apja halálát, mondta még a tanár úr, és úgy fordult, hogy szemből a betűző fényt eltakarja. Csandra Emőke csak a profilját látta, mintha fekete kartonból lenne kivágva, és a fehér hajszálak valósággal világítottak ennek az árnyképnek a körvonalán. Én is beleestem ebbe a hibába, vont vállat a férfi, ezért tanácsolom, hogy sürgősen felejtse el az egészet... No, nem az anyukája halálát. Hanem ezt a könyvet.

Kuka?, nézett rá a lány, nem is kérdőleg, hanem nyugtázva az eddig hallottakat.

A tanár úr kissé széttárta finom vonalú kezét, mint aki így jelzi, te mondád...

Semmi sincs a fejében, semmi, a tökéletes semmi.

Ahogy közeledett a harmadikra, egyre intenzívebb volt a görénybűz. A gang túloldalán lakó srácok néhány hónapja szórakoztatónak találták, hogy egy vadászgörény párt vesznek magukhoz, most ezeket szagolja mindenki.

A nyár végén az anyja orvosa hamar megmondta, mi az ábra. Még pedig azért, mert ennek a fajta melanomaráknak van egy tipikus lefolyása: az első kezelésekre hihetetlen jól reagálnak a betegek, két hét alatt olyan jól lesznek, mintha kutya bajuk sem lenne, és azt még a laboreredmények is alátámasztják. Csakhogy a hatodik-nyolcadik héten jön a bezuhanás, és onnan már nincs kiút.

Belépett a lakásba, leeresztette a válláról a laptoptáskát, az előszobai fogasra akasztotta a vászonszatyrot, amiben a kaja volt.

A Milkát vette csak ki, és bement a szobába. Törökülésben ült a kanapén, és a virágos szőnyegre meredve automatikusan bontotta ki a lila csomagolást, és tört le egy darabot a csokiból. Nem látta, hogy nem egy sor vált el a többitől, hanem egy nagyobb, háromszögletű rész. Az egyik hegyénél kezdte betolni a szájába, amit egészen szétfeszített a végén a kiszélesedő csokiszelet.

Rágni kezdte, erővel, mintha hús vagy rozskenyér lenne.

Mély levegőt vett.

Görények, gondolta. És már törte a következő darab csokoládét.

3

Bágyog Cintia a nővérszálláson lefekvés előtt a szekrényéből előszedte a kék színű, második osztályosoknak való írásfüzetet. Két hónapja találta a 207-esben exitált Csandra néni párnája alatt. A holttestet akkor már levitték, és a lánya is bent volt a hátra maradt holmikat hazavinni. Valamiért délutánra maradt a lehuzatolás, amit nem is lehet csodálni ebben az embertelen hajszában.

Nem tudná megmagyarázni, miért hozta magával a füzetet a szállásra. De azóta mindennapi olvasmányává vált ennek a halálba készülő nőnek az írása. Valamiért nyugtatólag hatott rá,

még akkor is, ha huszonnégyórás után jött haza, és már felejtette volna az egészséget, a kórházi életét, az osztályt, a betegeket. Ezzel a füzetrel tudott a legjobban felejteni.

Beosztotta nagyjából egy hétre a nem is teljesen teleírt lapokat, és sokszor úgy aludt el a halálos fáradtságtól, hogy a füzet a mellére hullott. Aztán még egy utolsó féljózsan pillanatra magához tért, és bedugta a párnája alá, mint Csandra néni, mintha ott lenne a legjobb helye. Nappalra azért bezárta a szekrényébe, aminek ajtajára valamelyik előző lakó egy Nagy-Magyarországot és egy Hello Kittyt ragasztott, és a kettőt piros alkoholos filccel egy nagy szív alakba foglalta.

A négyes szobában különben most úriasan éltek, mivel csak ketten voltak. Takács Bianka Munkácsról jött át, a gyerekosztályon dolgozott. Alig látták egymást, mert annyira összevissza műszakbeosztásuk volt. Legalább egy hónapja el akarnak menni lelazulni egy romkocsmába, és egyszerűen nem jön össze, mert hiába beszélnek meg bármit, valamelyiküknek biztos bekavarnak az osztályon, és borul a szolgálati rend. Azt is teljesen elfelejtette, hogy a tél elején, még tavaly, leadta a jelentkezését és a fényképét egy castingügynökségen, hátha. Amikor kérdezték, mégis, mit tudna eljátszani, azt felelte, Nővért biztosan. Az irodában ülő szolicsajok ezen nevettek, Cuki!, jegyezte meg az egyik. Az egész onnan eredt, hogy Boros adjunktus pár nappal korábban a nagyvizit után megfogta az állát, oldalt fordította a fejét, és azt mondta, Maga tiszta Audrey Hepburn. Bianka meg nem tudta, ki a fene az. Aztán kiguglizta, és azt mondta magában, jó, ha így, akkor majd megmutatja. De most már nem érdekli, szinte szégyelli az egészséget az ügynökséggel.

Marad a füzet, marad a halott Csandra néni. Marad egy ismeretlen, ám valamiért mesészerű világ, aminek már-már részesének érzi magát.

„Nem tudom, mennyit lehet két hónap alatt írni. Mennyit bírok majd. Igazából azt sem tudom, minek, inkább csak hogy legyen valami elfoglaltság. Gondolnivaló másra, mint ami van, és ami jön. Egy nem író ember, amikor ír. Egy nem élő ember, amikor él. Még.

Felrémlik, milyen volt az ég kint pusztán, amikor először találkoztam egy orvossal. Biciklizni tanultam azon a nyár, tizenegy évesen. Tekertem Balogék házához kifelé. Már a táblát is elhagytam, amikor a hosszú, jegenyékkal szegett út végében feltűnt egy autó. Jött, úgy éreztem, iszonyatosan gyorsan, sűrű porfelhőt csapva maga mögött. Úgy megijedtem, hogy minden bicikliző-tudományom elszállt. Még a lábamat is elfelejtettem letenni a földre. Csak megálltam, és eldőlttem, mint egy bábu. Ki, a kocsizás elé. Nagy fékezéssel megállt, és a doktor bácsi szállt ki belőle. Fekete Benjámint, ez volt a neve. Kiszállt, oda lépett hozzám, én meg felfelé pislogtam, a kalapos feje elfedte a napot. Lány, mondta, nem félsz, hogy seggedre lesz verve?, ezt kérdezte. Éreztem rögvést, hogy csak jó ember lehet, aki ilyet kérdez. A vizes szívű Sári nénihez jött. Talán azt gondolhatta, szegénynek már úgyis mindegy, jobban megéri egy gyerekkel foglalkozni, az előtt még ott az élet.

Ez maradt meg bennem, hogy egy doktor ilyen. Nem kell félni tőle. Kelj csak fel, lány, nincs semmi bajod. Felkeltem, leporoltam magam. Egyedül a térdemből állt ki egy hegyesebb kövecské, azt kivette a Fekete doktor. A fényes bőrtáskájából előszedett üvegcéből bejódózta. Olyan boldog voltam, amikor elporzott. Nem is mentem rögvést haza, hanem tekertem tovább kifelé, el a faluból. Mintha már akkor is csak erre vágytam volna, hogy el onnan.

Mert megszülettem Hajdúböszörményben, aztán elköltöztünk, amikor három hónapos voltam. Azóta sem vetődtem arrafelé. Emő el akart cipelni most, hogy... Erre a kis időre, de tényleg, minek? Hogy valaki hol, mikor születik, annak van jelentősége, nagyon is. Viszont mit lehet vele kezdeni? Irkálhatod egy életen át a születési hely rovatba egy városka nevét, ahol emlékezeted szerint sosem voltál, és egyetlen porcikád sem vágyik oda. Akkor már maradjon is így.”

Bágyog Cintia szeme ma itt csukódott le. Pár perc múlva még fordult egyet, hogy alvó pózba helyezkedjen, és egy mozdulattal a párnája alá suvasztotta a füzetet.

/Folytatása online oldalunkon olvasható/

365

Képeket kerestünk az életben maradáshoz.
Szokásainktól akartunk szabadulni.
Az ember automatizmusok sorozatává válik,
az ismétlődések teszik azzá, akivé alakul.
Maszkká lesz az arc.
Naponta, óránként, percenként
rajzoltuk újra vonásainkat.
A tükörrel szemben ülve,
addig bámultuk saját testünket,
amíg idegenné nem vált.
Tárgyaknak, gyönyörű tárgyaknak képzeltük
a nőket és férfiakat,
mintha testükön kívül nem volna semmi másuk.
Tekintetüket és árnyékukat figyeltük.
Csontjainkra vetkőztünk.
Hajnalban rágyújtottam és fél liter vodkával aludtam el.

Archaikus torzó

Különös embersziget,
egyetlen távlatává önmaga válik,
egy gyárban takarít, Spinozát,
Nietzschét, Pirandellót olvas,
a teste olyan, mint az alak a húszforinton.
Hatalmas mellkasa süllyed és emelkedik
a lélegzetvétel súlyától.
Előre megsejti az elviselhetetlen csalódást.
„Ha szeretlek is mi közöd hozzá.”
Egyszerűsíteni kell az életet.

Most öreg és fényben áll,
kéthetente fürdik,
a csapon patkánytetemek hevernek.
A lakásban lépni se lehet a lomoktól,
pépeket eszik, nem beszél,
de a tekintete a sajátja.

Pólus

Nem tudtam elképzelni az életemet nélküle.
Kerestem, mint a szóke csontos arcú férfi
a körúton istent.
Látni akartam, köd volt,
csak a következő csíkgig láttunk.
Zsíros faggyú csorgott a szélvédőn,
aminek fácán csapódott.
A szőlőtőkék között heverő rókatetem
belei az útra csorogtak,
mikor estefele újra láttuk,
a másik oldalán feküdt,
mintha aludt volna.
Csak a fák formáját,
a kondenzcsíkok geometriáját
akartuk elérni.
Belekönnyeztünk a forróságba,
júniusban jégeső esett.
Apró kavicsok
véresre törték meztelen talpunk.
Vakfehér volt az ég,
aztán sötét lett.
Vakfehér volt a nyár.

Sodrás

A zuhanást, a könnyűséget,
a feszülő és ernyedő izmokat,
a becsapódást,
csak azt látta volna.
A süllyedést, ahogy alámerült a test.
A csontszín törzsű fákat,
a hullámokat, a tüdőbe áramló vizet, az iszapot,
a bokákra tekeredő növényeket.
Utolsó erőmmel mégis a felszín felé rúgtam magam,
nadrágom elvitte a sodrás.
Meztelen lábakkal,
sarat köhögve, habot hányva
tértem magamhoz.
Sehol se voltál.
Nem volt komoly,
szégyenteljes volt.

Újra részegen jártam a várost éjszaka,
amit hatalmas folyó hasított ketté.
Azt képzeltem, csontszínű fákról álmodtál aznap este,
idegen vizekről.

Sebestyén

Kérlelhetetlen volt önmagával,
mint aki szerepel, kiáll, mondja,
mutatja, szembesít, tanítja,
vizsgálja, vezeti azt,
aki nézi,
mint egy fához kötözött szent
a sivatagban,
aki viseli elhagyatottságát.
Úgy csinál, mintha ő akarta volna így.
Köteleit a szél húzta szorosabbra,
az oldalán csorgó vért szétkente az izzadság.
Meztelen volt és fiatal,
fekete madarak a húsába téptek,
úgy tett mintha ő akarná etetni őket.
Lét és nemlét közt lebegve
nem tudott dönteni
remény és reménytelenség között.

Aczél Géza
(szino)líra

torzósótár

áradat

lehettem úgy hétéves amikor rangos pesti ismerősünk gondolt nagyokat s míg férje a gyűlésen
igazgatta a megyei párttitkárokat a vietnamban fogadott árva néger lánykával hatalmas autón
hozzánk robogott s anyámmal a múlttól jóízűen pletykálkodni kezdtek a vén pamlagon apám
pedig szokásához híven fél fordulatában az újságba temetkezett így legalábbis riadt szemmel ütköztetni kellett a magukra maradt gyerekeket mintha rögtön belém is csapott volna az átok
hisz ilyen formációt még a környék se látott ő nyugodtan ült kíváncsi vézna termet hiszen már
eszmélkedésekor zsigereiben hordozta a történelmet így rendesen hullámozni kezdett bennem
a kis epikus keret s azt hittem talán véget ér mikor majd elmehet pedig csak utána kezdődött a romantikus líra ahogy éjsötétben a pisilési ingereket nem bírva hátul lévén a bodega a zúgó szélben torkot szorongató merészen kibotorkáltam a két feketeség addigra már misztikusan is összeért e különös lázban és zaklatott az ismeretlenség pedig a honfitársak a fővárosban paul robeson dalát dúdolgatták a sápadt fény alatt nem sejtve fél évszázad s eljön a migráns áradat

áradozik

mintha az átkosban komolyabb szereplők ültek volna a tévében noha számomra hiteles tanúk gyakran mondogatták és némileg a saját véleményemmel is egybeesett hogy jócskán akadtak közöttük gazemberek amire persze mindenkor jöhetett körkörösén sértődött válasz és hol nem
egyszóval nomen est omen alig álcázott beszélgetésekben hallgathatta naponta a jónép a puha diktatúrában miként áradozik kontrasztként a slepp talán csak egy bizonyos savanyú jóska aki
véelhetően súlyos gyomor bajával jött kapóra a torzított hírek mögé szomorkodni el is vitte még
az adások fekete korszakában a múlás ez a legnagyobb hakni majd a kép színesedett csatornák
nyíltak ha nem is az egeké eltunyult nézők kezdtek hozzászokni hogy gyakran feltűnik néhány vaskos ellenvélemény melyet a mindenkori hatalom kezd aljasul kiszorítani frekvenciaszámok röpködnek nyiszlett törvények hogy ne lehessen mindent mindenhol látni s hallani s miközben

a vizuális technika egyre szemképrázatosabb lézersugarak között ömlik szemedbe szivárványok színeiben a show a gondolatok zsigerileg szétdobódnak mi hozzád újra elér csak fekete-fehér

áram

nemhiába volt a sok ellógott fizika óra tudva az sem sokat segített volna ha vajszívű tanárunk egyszer csak bekeményít és magolásra adja fel a nyiladozó agyunktól oly távol eső megannyi

tudományosnak mondott prézlit amelyeket azért előbb-utóbb rendre megdöntenek és újabban

más dimenziókba helyezik az űr tágulását az atomokba rejtett láthatatlan részecskeelemet ám ő hihetetlen bölcsen mindezt időben belátta hogy nem éppen személyiségépítő az m2 négyzet

szabadeséses gyorsulása inkább a fedőket emelő gőzzel a közönséges mágnessel a forró ita-
lok

kavarásával foglalkozott s akkor már nem létezett padok között az az ortodox lógós ki más-
kor sosem figyelt oda hogy élményszerűen ne gyarapította volna milyen is otthon a házias
tanoda

s ezek után lassan az áram egyszerű futásának logikáját is levezettük bár okos embert azóta
se

találtam aki értené villanykapcsoláskor miért gyullad ki a fény felettünk aztán már csak
ideges

hullámokban a megszállott zöldek olykor nem is ésszerűség nélkül ha az atom hőerőmű
vízgát

és mások ellen hóbörögnek ám akcióik után hazatérve ők is befűtenek s odahúzódnak a
fényre

Szipola Dániel

Átiratok

Arany János: Családi kör

Este van, este van: ki-ki nyugalomba! Egy prefektus üvölt az esti ima közben eleresztett szel-
lentés miatt. Így kik már elszenderedtek volna, a Széchenyi életéről szóló könyv felolvasását
hallgatva, a vörösödő fejű előjáró hangjára ők is felriadtak. Éber volt már az egész emelet,
mire befejezte, sőt a szomszéd épületben lévő lánykollégiumban is felgyúltak a fények.

– Csordás, Székely, Tóth és Szabó – sorolja a neveket az előjáró.

Köztük nem csak a bűnös, hanem akik nevettek a tréfán, pár perc múlva mindannyian
büntetőköröket rótták. Magas volt a hó, az idő meg kevés, hogy a pizsama meg a köpeny
fölé, más ruhát is húzzanak. Na és holnap még biológiadolgozat. Arról nem is beszélve,
hogy a kopasz alkesz tartja, ki most velük a köröket futtatja. Szabó nem bírja. Kedvenc írója
szavait idecitálva így nyög fel szegényke:

– Rövid az én lábam. Tudniillik a Szabók csak rövidtávon veszélyesek – s arccal előre a
hóba bukik. Széles vigyor a vörös fejen. A prefektus ezen igen jót nevet. Szabó feláll zihálva,
és futja tovább az útját. Azon morfondírozik, hogy eközben ki vigyáz a kollégium széleskörű
népére, ha az egyetlen éber felügyelő őket hajtja körbe. Csordás, Székely és Tóth, sportban
jobbak, ők nem esnek el, csak futnak tovább.

– Jaj, legyen már vége – nyög Csordás és átugrik egy hóbuckát.

– Ne beszélj, attól csak még jobban fáradsz - visszhangzott Székely szájából testnevelő
tanára szentenciája.

Tóth fut elől. Ő a legkönnyebb és a leggyorsabb mindannyiuk közül. Még arra is van
érkezése, hogy a közben ismét elnyakalt Szabót felsegítse.

– Megdöglök – nyögött Szabó

– Még nem – sziszegte Tóth.

Eközben a kollégiumban, hű csatlósok, bátor pribékek, uraik szörnyű sorsán felbuzdulva,
úgy döntenek, átveszik az uralmat odabenn. Kicsenik a prefektusi szobából az elkobzott
cigiket, na meg a piát, és késeket, és egyéb más illegális szert, mit a „szent” atyák eltussolás
érdekében rejtettek el. A hangokra azonban, mint szörnyeteg, ájult álmából ébred a lenn
futó srácok osztályfőnöke. Pap a szentem, de talán a misebor megártott, egy-két fiút egy
atyai pofonnal ellátott.

Hamar nagy lett a csend, gyanúsán nagy, még a lenn futóknak is feltűnt, és ezért meg-
torpantak. A prefektus is érzi a veszét. Bosszúja túl nagy és túl rettentő rémet keltett fel, a
kápolna sötétjéből. Hiába hajtja be a bűnösöket, a lépések hangja már túl közel.

Négy hó áztatta srác, mint a verebek, egy sorban állnak az ajtóban. Mögöttük a prefektus
mélyet sóhajt félelmében, s előttük a bormámoros képű osztályfőnök zihálva tornyosul.
Hangja, mint a bikáé, úgy fújtat, acélos teste megfeszül. Karja, mint a kohóban edzett penge,
nyúl át a fiúk felett és elkapja az előjárót. Elég felbőszítő látvány lehetett egy osztályfőnök
számára négy kiváló diákját – kik versenyeket nyertek nem egy ízben az iskolának – hóval,
sárral borítva, dideregve látni a porta ajtajában.

– Menjetek fel – sziszegte, majd sárga szemét a prefektusra szegezte, aki utolsó szó jogán
még nyelt egyet.

Nagy volt a csend a kollégiumban. Az gazda jószágát maga terelte be, s öklével jutalmazta
felelőtlen béresét, hogy legjobb versenylóvait, hóba merte kései edzésre fogni.

J. R. R. Tolkien: A király visszatér

Samu nagy kínnal feltápáskodott. Sajgott az orra, s forgott vele a világ, de ez megesik az emberrel, ha a kapuban áll, és az iskola legjobb focistája pont képen trafálja. Igaz, sose kedvelték egymást egy bizonyos ki nem mondott ellentét miatt. Krisztián, a tettes, aggódva fölé hajolt.

– Jól vagy, Samu?

Ám a fiú nem tudott mást mondani, csak pár érthetetlen szót, s feje szinte rögtön hátrabicaklott, s a nyála kicseppent. Krisztián kapta el. A többiek tehetetlenül álltak, csak egy valaki sürgött – forgott a társaságban. Dávid volt az, ki folyton azzal dicsekszik, hogy a nagybátyja mekkora hős és orvos. S ezért ez a kis köpcös is úgy tesz, mintha már ő is letette volna a hippokratészi esküt. Mondjuk, az igazat megvallva, a szerepét igen jól játszotta. Vízet és vödört kért és hozzá egy törölközőt. Négy markos legényt utasított, hogy vigyék fel sérültjüket, és elküldte Krisztiánt is a prefektusért, na meg az ápolónőért, de csak hogy a nyurga fiú ne legyen láb alatt. A köpcösnek nem kellett sok idő a felkészülésre. Tényleg úgy, mintha csak valami doktor lenne, neki is látott a szobában a kezelésnek. Az eddig hordárként funkcionáló fiúknak kiadta a parancsot.

– Te vizet raksz a hűtőbe borogatásnak! Te hozd már azt a törölközőt! Te meg ne bámulj olyan bambán ki az ablakon, hanem rakd már vissza a helyére szegény Samut.

Samu kábultan vigyorgott, mikor megkapta a hús vizes palackot. Tagadhatatlanul javult az állapota, mikor az üveg, homlokáról inkább lágyabb részek tájékára közelítette, s kéjesen felkacagott.

– Ez olyan hűvös velem, mint az exem – motyogta széles vigyorával, szemei szinte résnyire szűkülve össze. A többiek jót nevettek, csak Dávid osztotta tovább a feladatokat.

Végre előkerült a vödör és a törölköző is. Még pont időben, mert mint utóbb kiderült az agyrázkódásos Samunak a gyomra se volt éppen stabil, és egy kisebb adag hányadékot terített ki a padlóra. Majd miután Dávid elkapta, hogy ne pottyanjon a tehetetlenül, s még mindig kényszeresen vigyorgó fej a gyomortartalomba, hálából őt is lehányta.

Dávid, hiába volt egy köpcös nagyhangú surmó, a szíve a helyén volt, és barátjára még ezért se orrolt meg. Mint egy profi sebész a műtét után, olyan boldogan mosakodott ki, majd büszkeségtől eltelve törölgette a kezét. Ekkor robogott be az aktuális prefektus és a védőnő – Dávid szava járása szerint kontárok. Ami az utóbbira még igaz is volt, mert minden bajt széntablettával, vagy menstruáció elleni fájdalomcsillapítóval próbált orvosolni nemtől, kortól és betegségtől függetlenül.

Nem mintha számított volna a jelenlétük. Addigra Samu békésen szendergett. Begubózódva takarójába, mintha csak egy pillangó bábja lenne. Értesítették a mentőket és mást már nem tudtak tenni.

Krisztián ragaszkodott hozzá, hogy a kábult Samuval tartson a mentőautóban. Közben végig mellette térdelt és a rózsafűzért mormolta.

A teljes látás érdekében azonban hozzá kell tennem azt, hogy a lenn focizó fiúk miért nem értesítették egyből a mentőket, és miért az a kotnyeles Dávid irányította ezt az egész műveletet. Először is azért nem szóltak, mert a telefonjukat elkobozták már, és egy katolikus középiskolai kollégium területén nem sok esély van megszólítani egy járókelőt. A másik szempont meg az, hogy Dávid egójának is jót tett. Azóta Samu is biztos rendbe jött.

Huxley: Szép, új világ

Zömök, szürke épület, mindössze harmincnégy emeletes. Majd még egy, és még egy. Innen tudja az ember, hogy a Nyugati pályaudvar felől elhagyta Pestet, és Újpest környékén jár. Megint túl meleg van. December van, és az ember pólóban ücsöröghet a túlszűfolt vagonban. S még ha a lovagi erény élne és megpróbálná átadni a helyét, se lenne érdemes. Még felállni se lehet ugyanis. A kalauz szürke tekintettel végigméri a tömeget, majd sztoikus nyugalommal az ajtónak dől, közvetlenül a „Ne támaszkodj az ajtónak” felirat mellé.

Körben a tömeg zszizseg. Papíron sziszegnek a tollak, valaki a telefonjába vagy a diktafonjába mondja fel ötletei. Sőt akad olyan is, aki csak csacsog, de egy készülék azt is rögzíti, nehogy egy szó is elveszen egy lehetséges történetből.

Ebben a zajban kellett hazautaznia Hevesvári Bencének, aki éppen szemüvegét homlokára tolva sajtó szeméit dörzsölgette. Kemény napja volt a munkahelyén. Ugyanis ő nem kisebb személyiség, mint egy olvasó. Igen, ez az elsőre furcsának tűnő foglalkozás nem olyan rég keletkezett. Talán Bence születése előtti kulturális puccs készítette elő, ami kijelentette, hogy mindenkiben van tehetség, és ezt felszínre is kell hoznia. Így fordult ki a világ a megszokott tengelyéből, és változtak meg az arányok az írók javára az olvasók ellenében. De legalább előkészítette Bence munkalehetőségét, ami nem kevés fizetéssel járt, mondjuk nem eléggel, hogy saját kocsival járjon. Legalább szórakoztató volt. Olvasott is egy-két igen ígéretes írást is, de be kell látni voltak pocsékok is. Valakinek jobban áll ugyanis a bírói talár vagy a malteros lapát.

Amint így utazott, egyre nehezebben bírta elviselni a nyüzsgő tömeget. Akárhogy próbált szabadulni munkahelyéről, csak írók, költők, alkotók tudták körülvenni. Már alig várta, hogy hazaérjen otthona nyugalmaiba, és egy kis tévézéssel vagy zenehallgatással üritse ki a fejét. Minekutána ez előbbi nem segített, látva, hogy ott is irodalmi estet tartanak, felrakott a bakelitlejátszóra egy régi lemezt. Végre valami túlharsogta fejében zajló történeteket, és el tudott aludni.

Másnap monoton kattogott a lejátszó. A lemez a végére ért. Bence pedig felkelt, és elindult a munkába. Ugyanaz a szörnyű sziszegés a papíron, a laptopok kattogása, a sok írói sustorgás a telefonba vagy a diktafonba. Bedugta a fülét, hogy ne hallja. De hazafelére már lemerült a mobilja.

Nem kell mondanom, mit hallott Bence egész vonatúton. Persze, hogy az írók csacsogását. A metrón, a villamoson, az aluljárón, a felüljárón, a boltban, még az eladó is írt egy könyvet, persze, ezt Bence már kívülről fújja. Az eladás mestersége, írta ez meg ez. Lassan már az se számít, ki másol le kit, mintha csak Bencét akarná foglalkoztatni mindenki.

Ez így ment nap-nap után, mígnem a cégnél beteget jelentettek, és mások olvasmányát is Bencének kellett elolvasnia. Este kötött is egy csomót, hogy végez magával, de előbb egy búcsúlevelet kezdett legépelni. Gyomorgörccsel a hasában kezdett neki.

„Eldobom az életem, nem vár rám semmi. Utam itt véget ért. Megyek, tovább ereszetek...”

De akárhogy akarta, nem ért a végére, nem tudta abbahagyni, végül már nem is akarta. Annyit olvasott már, hogy a szavak csak ömlöttek ki az ujjai alól, és újabb és újabb oldalakat halmozott fel. Végül eldöntötte, hogy ő is író lesz.

Dezső Kata

Tundrán a tüzek

Előszó

II.

Nézd, a nyírfa ágaiba kaptál,
-évszak épül, váz a légmozgásra,-
ügyetlenebb voltál most a vártnál,
a számvetést hagytad utoljára.

Lent a kertben ma is újra látlak,
-nálunk minden vak, egyszínű sötét,-
málnabokor, rajta körben árnyak,
beleállsz, hogy ne láthassak mögéd,

és elrebeget száraz, meleg átkát
ennek az elképzelt nyári képnek,
mire végső irányát bevárnod,
a színről a szereplők lelépnek.

Átmennek egy mást mutató évbe,
feltúrják kitáguló árkukat,
ki lesz majd a bűnös utóvégre:
a maradó vagy aki látogat?

Jégvirágos udvarunkon átutazóban

a te oldaladon, remélem, helye lehet ennek a versnek,

Elég közel állva leolvashatod, mi maradt rám apámról,
ehhez arcommal a tükörnek állok,
más jellegű örökséggel nem büszkélkedek,
se autó és hatalmas vagyon,
se gondosan őrzött levelezések;

mi, akik itt maradtunk, múltunkat magunkba rejtjük
és nem osztjuk fel egymás között, ha rólad,
a megszokott hiányról kell beszélni,
mit is tudnánk mondani, amikor hozzád, apánk,
már csak közös felejtés köt,
illatodat, ideges szavaid állagát sem tudjuk felidézni

Apám egy gyönyörű száj mögötti férfi,
hazugságait egyből elárulja orra felé törő,
nyeregszerű felső ajkának állása,
elárulta akkor is,
mikor kocsmalépcsők és idegen férfiak előtt
elszavalt könyörgéseimből hazazavart,
jövök nemsoká, mondta,
nem jön időben, tudtuk

A tündérmesékben miattad nem hiszek, apám,
a jók korán halnak, a rosszak átörökítik alkatuk
sanyarúságát elhagyott nyomorultjaikra,
a te idődben az ivás, az enyémben a felejtés a legrosszabb
szokás,
amit rokonaink ellenére elsajátítottunk

Így állunk most, apám, látod,
22 éves lettem, sokat fogytam,
arcom már nagyjából állandó,
famíliánk veszteségeit vonásokként hordja

milyen kijátszhatatlan megoldás volt ez tőled:
elrontott életek közül mindig a megkezdetlennel,
a legrövidebbel megúszni

Nem haragszom rád, apám,
téged több volt, aki elhagyott,
rájuk szemünk színe vigyáz,
anya azt mondja, téged lát bennem,
nem tudom, kioltaná-e az érzést,
ha nem a lánya lennék,
nem is az egyetlen férfi az életében

hogyan haragudnék, apám,
zajlik körülöttünk minden,
amit tizenhárom évvel ezelőtt
megálmodva adtál elénk,

Búcsúzom, apám, árnyaid vedd magad mellé,
ha megpihenni térsz,
minden fényt elnyom a föld, tudod,
a térkép a benned élők hálózatáról elveszett,
egy kérlelhetetlen férfi ökölbe szorított markában az örökség,

csak ne látnám szemedben keresztül sorsom kikerülhetetlen szakadékait,
lelkem belőled oltott hiányát

Tarcsay Zoltán

Kiderülés

Alétheia szeretett egy lépéssel a világ mögött maradni, ahonnan jól látszanak a barlang falán táncoló árnyékok. Igyekezett észrevétlen maradni, csapdába csalni a világ egy darabkáját, megfigyelni és leírni, mit művelnek a részecskék. Alétheia költő volt és tudós. Filozófus. Orákulum.

Már csak egy megbízható, de kissé bugyuta asszisztensre volt szüksége, aki csodálja, titokban szerelmes belé (de nem tudja jól titkolni), elvégzi helyette a munka unalmas részét, és esetleg feláldozza magát, ha kell. Jobb híján Wittgenstein töltötte be ezt a szerepet, aki minden igyekezete ellenére sajnos csak egy hörcsög volt, és ez gyakran hátráltatta asszisztensi feladatai végrehajtásában. Alétheia és Wittgenstein hosszú órákat töltöttek együtt nap mint nap, és roppant precizitással felügyelték világot, ezt az érzékeny és bonyolult kísérletet.

Sokan egyetértettek abban, hogy Alétheia hetedhét határon a legszebb huszonnégy vagy huszonhat éves pszichopata volt szabályos, kerek arcával, selymes fekete hajával és hullafehér bőrével; ártatlan volt és elesett, és főként képtelen volt megkülönböztetni a kényszerképzeteit a valóságtól. A zárt osztály ápolói személyzete (amely főleg férfiakból állt) a lábai előtt hevert. A két ügyeletes közül az egyik mindig őrködött a biztonsági szobában, és a kamerák képét figyelte, míg a másik Alétheia kegyeit kereste.

Alétheia már egy ideje figyelte a viselkedésüket és a szokásaikat, próbálta feltárni titkos mozgatórugóikat. A nevüket nem tudta, ezért adott nekik. Kerberosz mindig vicsorgott és folyt a nyála, legtöbbször ő ült a kamerák túloldalán, és ő nyitotta ki az ajtót a többieknek, például a bűdös szájú Kharübdisznek; a Hárpiák, akinek a szeme olyan volt, mintha aki a pokol fenekéről néztek volna kifelé egy nagyon kis lyukon át. Ekhinda hozta a reggelit, és mindig élvezettel beleköpött (jó esetben); a női személyzet tagjai közül ő volt a legfélelmetesebb, mert mindig kedvesen mosolygott. Aztán persze ott volt Szkülla, róla inkább ne is beszéljünk.

Hétfőnként Dr. Sz. T. (vagy ahogy Alétheia hívta, Oresztész) jött látogatóba. Elmeorvosnak adta ki magát, de Alétheia átlátott rajta: csak valami bérenc volt, akinek az a dolga, hogy itt tartsa ebben az Alvilágban. Jobbnak látta viszont, ha elmebetegnek tette magát, elvégre ebben állt Alétheia hatalma: mások tudatlanságában. És szerencsére mindenki rettentő ostoba volt.

– És hogy vannak azok a rémálmok? – kérdezte unottan Oresztész. – Legutóbb azt mondtad, hogy valami mitologikus tengeri szörny üldözött. Sok ilyen üldözős álmod van mostanában?

– Dehogyan – hazudta. Bár igaz, hogy nem álom volt. – Valami gyomorrontás lehetett.

– Majd én felállítom a diagnózist, engedelmeddel. Én vagyok az orvos, te pedig a beteg, vagy már megint elfelejtetted? Elmeséljem százezredszere is a történetedet? Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy tizenhét éves lány a hetedik kerületben.

- Tizenhat.

- *Tizennyolc.* Szóval ez a lány nagyon szeretett olvasni. Annyira szerette a történeteket, hogy egy idő után már meg sem tudta különböztetni őket a valóságtól. Egy szép napon aztán fogott egy nagy rozsdás kést, és beledöfte egy vénasszonyba, elvette a pénzét, és világgá ment, végül pedig feljelentette magát.

Legalábbis a lány ezt mondta a rendőröknek.

- A vénasszony pedig csodával határos módon túlélte, és megerősítette a lány vallomását. Aki utána még három különböző vallomást tett, és végül mindet visszavonta. Dr. Sz. T. (azaz az én) szakvéleményem alapján pedig elmeógyógyintézetbe küldték. Ahol azóta is boldogan él, ha meg nem halt. Igaz?

Alétheia nem válaszolt, csak zsírkrétával firkált valamit egy füzetbe.

- Most mit írsz?

Semmit sem írt. Csak érezni akarta a tollat a kezében, ahogy siklik a hegye a papíron. Ahogy nyomot hagy. Bármilyen történet idebenn Alétheiával, annak soha semmi nyoma nem maradt. A zúzódások begyógyultak, tócsák felszáradtak. Mintha mindig minden így lett volna, mint most, ebben a pillanatban. A pillanat ezért egészen értéktelen árucikk volt idebenn. Idelenn, a Tartaroszban. Az egész élet egy végtelen, semmilyen pillanat volt, különböző mitologikus szörnyek társaságában.

- Mikor mehetek el? Ugye nemsokára?

- Már mint haza a nevelőanyádhoz, akit megpróbáltál megölni egy nagy rozsdás késsel?

- Csak... el. Például dolgozni.

Oresztész azzal a szokásos, jószágosnak tettetett, de átlátszóan gonosz mosollyal a szája sarkában megszorította a kezét.

- Hamarosan. Most már tényleg nemsokára.

Egy végtelen labirintusban menekült valami elől. Csak a morgását hallotta, a ragacos, ziháló morgását. Az a szőrös rettenet hamarosan előront, és ráveti magát, vagy széttépi, de mindenképp valami kellemetlen tervet forgat a fejében. Ő pedig csak fut majd tovább végtelenül, sosem tudva, hova, egyik zsákutcából a másikba. Jobban belegondolva nem is a Minotauros volt a szörny ebben az álomban, hanem a labirintus. Valamit jelképezhetett, de ez most nem volt idő alaposan átgondolni, mert fel kellett ébredni, mielőtt túl késő. Gyógyszeres álomból ébredni mindig olyan volt, mint egy kézzel felmászni egy nagyon hosszú és síkos kötélre, fejjel lefelé.

Hatalmas erőfeszítéssel kinyitotta a szemét. Zihált a hosszú kötélmászástól, és forgott vele a világ. Nyílt az ajtó. Megrázkódott.

- Látogató - vakkantott az ór, és türelmetlenül csörgette a kulcsomóját. - Öltözzél.

Ez rendkívüli esemény volt. Nyolc év alatt összesen egyszer jött látogatója, de akkor

is kiderült, hogy csak képzelte. De ez a látogató talán valódi volt, és tényleg látogatni jött, valami izgalmas és rejtélyes indokkal, és őt akarta látni, és majd felfed valamit, talán a múlttól, vagy a jövőről, valami tervet vagy próféciát, aminek nagy jelentősége lesz, és mindent új fénybe helyez.

A pocakos, folyton nyáladzó Kerberosz végigvezette Alétheiát a folyosók végtelen útvesztőjén, néha eltévedt, visszafordult, mintha nem lett volna biztos az útvonalban, mert ő maga is örökre be volt ide zárva, hogy őrizze és ellássa nyállal az Alvilágot. Minden új folyosón volt egy félig kiégett, sercegő neonlámpa, de így is túl világos volt, Alétheia hunyorgott. Aztán megálltak egy ajtó előtt, ami ugyanolyan volt, mint a többi.

– Na – konstátálta Kerberosz, megtörölte a száját a kabátujjában, belökte Alétheiát egy kis szobába, aztán a szoba közepén levő székre bökött, és mikor Alétheia kedvetlenül helyet foglalt, a székhez láncolta, mint valami Prométheuszt, májastul, a madarak martalékául, és végül fújtatva távozott.

Ekkor belépett egy roppant szemüveges illető. Nem ez volt a lényeg benne, hogy szemüveges, de rendkívüli vastagságú és erősségű pápaszeme eltörpítette minden tulajdonságát. A szemüveges a szemüvegelességen kívül nagyon szigorú is volt (igaz ugyan, hogy ez talán a szemüvegelességéből és szemöldökráncolásából merített előítélet volt; mindenesetre illett hozzá). Arca csak annyit mozgott, amennyit mindenképp szükséges volt. Nem vakarózott, nem nyelt, még csak nem is pislogott. Mindent összevetve leginkább egy szemüveges, szemöldökráncoló terminátorra emlékeztetett.

– Maga a Léthey?

– A Léthey, ja.

A Terminátor arca rezzenéstelen maradt.

– Szóvicc?

– Afféle nyelvi humor.

A jövőből jött gyilkos robotgép most közelebb hajolt, egy könnyed mozdulattal levette a szemüvegét és fürkészőn Alétheia szemébe nézett élettelen és szemüvegtelen fotoreceptoraival. Alétheia dacosan meredt vissza rá.

– Komolyra fordítva a szót – folytatta az idegen, visszatéve rettenetes szemüvegét –, az általam képviselt szervezet magához hasonló jelentkezőket keres. Fiatal, életerős...

– Bolond...

– *Élénk fantáziájú*, művelt, jó képességű jelölteket, akiket nem tartanak vissza személyes kööttségek, és készek az intézmény szolgálatába állítani szépírói és dramaturgi tehetségüket. Úgy hívják: A Társaság.

– Milyen társaság? Talán valamilyen irodalmi intézmény? Vagy színi társulat?

– Az nem fontos.

Alétheia még nem volt biztos benne, hogy mindez valóban történik-e, vagy megint csak képzelődik, de mindenesetre tetszett neki ez a balladai homály. Még sosem volt állásinterjú, úgyhogy nem tudta pontosan, hogyan kellene viselkednie. Mindenesetre gyorsan végiggondolta

a lehetséges történetvázlatokat, hogy ki is ez a Terminátor és mi fán terem a Társaság (emberkereskedelem, kincsvadászat, cirkusz, párhuzamos valóságok, úrlények, időutazás). Belátta, hogy jelenlegi helyzetén aligha lehetne rontani. Végül kézfogásra nyújtotta a jobbját. – Mikor kezdhetek?

– Rögvest – bólintott helyeslőleg a Szemüveges, és röviden megszorította Alétheia kezét. – Jobb lesz, ha máris indulunk. Attól tartok, nem volt alkalmam hivatalosan engedélyt kérni – és még udvariasan hozzátette (legalábbis Alétheia így hallotta): – Jöjjön velem, ha élni akar.

A férfi felpattant, a falhoz lapult, és kinézett az ajtón. Megragadta Alétheia kezét, és maga után vonta. Végigszaladtak a folyosón, elkerülve a biztonsági kamerák ádáz keresztművét. Rendületlenül közeledtek a kijáratához (legalábbis Alétheia remélte, mert fogalma sem volt, merre a kijárat). Mikor befordultak a sokadik sarkon, hirtelen megszólalt a sziréna. Mindenfelől lábdobogás hallatszott, különféle antik szörnyek hörgése és fogcsikorgatása. A Terminátor, akit ezek szerint a jók átprogramoztak, hogy neki segítsen, most elővette a fegyverét, és intett, hogy maradjon le, amíg ő elintézi az öröket. Három lövést hallott és néhány csontroppanással kísért hatalmas ütést. Alétheia kimerészkedett a fedezékből, hogy felzárkózzon, és kikerülte a szanaszét heverő csápos, sokfejú khimérákat.

A hangszóróból most megszólalt Oresztész dörgő szirénéneke.

– Léthey! Azt hiszed, kijutsz innen? Azt hiszed, odakint jobb lesz? Hogy odakint vár a valóság? Egyáltalán tudod te, mi az?

Erre Alétheia megtorpant, mert volt benne valami, hiszen honnan is lehetne tudni, hogy mi álmom és mi valóság, mi mítosz és mi történelem. De ekkor eszébe jutott, hogy ő most Orpheusz és Eurüdiké, és hogy nem szabad visszanézni az Alvilágba, csak menni kell előre, különben mindennek vége. Így hát csak ment, követte az ellenséggel egyre viaskodó kiborgot, akinek arcáról már valami félig letépte a bőrt, és most kilátszottak a fémesek belső részei – az aranygyapjú...

Már az előtérben voltak, körülöttük indák tekeregtek, mindenhol nyálkás szemgolyók pislogtak elő, kénes füst gomolygott ki a Tartarosz feneketlen bugyraiba nyíló emésztőgödrökből, és pokolbéli szörnyek minden elképzelhető és elképzelhetetlen változata vég nélkül özönlött feléjük. Alétheia röviden elgondolkodott, hogy most a konvenció szerint félni kellene-e, vagy például sírni, vagy sikítani. De nem volt idő elhatározni, mert épp a drámai tetőpontra voltak, amikor mindjárt összecsapnak fejük fölött a borzadály fekete hullámai, és valami végső hősi áldozatra van szükség a hajsza híján való happy endhez.

Rémülten látta, hogy sehol sem látja a kedves Terminátort, és ráébredt, hogy még egy telefonszámot sem adott neki, amin elérhetné a társaságot, és ha ki is jut az utcára, rögtön hívják majd a rendőrséget és a különböző kommandós osztagokat. És vajon odakint jobb lesz? És ott majd vár a valóság? Egyáltalán mi az?

Oresztész ekkor megjelent félelmetes testi valójában, kezében világító szigonnyal, és leginkább Poszeidónra hasonlított, ahogy egy legyintéssel feléjük sodorta a búzló, fekete áradatot, szája sarkában pedig ott rángott a kétszínű vigyor. A szemüveges robot (akinek a szemüvege útközben elveszett) utolsó erejével Dr. Sz. T-re vetette magát, pár másodpercnyi időt nyerve Alétheiának, aki letépte magáról a ráfonódó polipkarokat, és egy ugrással kint

termett. Visszanézve még látta, hogy odabent hű robot-megmentője kinyújtott hüvelykujjal lassan alámerül a fortyogó káoszba, majd az egész épületet nagy robajjal elnyeli a föld.

Alétheia zihálva a földre rogyott, mint aki rémálomból ébred. Zsebkendőjét keresett, hogy megtörölje a homlokát, de a zsebében csak egy gyűrött papírfecni volt, rajta pedig egy ismeretlen telefonszám (persze nyilván egyetlen számot sem ismert).

– Hát így történt, szóról szóra – fejezte be az elbeszélést Alétheia, egy írnok a sarokban pedig még buzgón jegyzetelt egy roppant vastag, szinte végtelen könyvbe. A Szerkesztőségben volt (legalábbis egy felirat szerint), még fehér intézeti ruhában, alig egy órával a történetek után. Izzadt volt, koszos, fáradt, de nyolc (vagy több) éve először – szabad.

A körülötte állók elragadtatva tapsoltak. Csupa barátságos és intelligens ember. Volt ott egy idősebb, roppant elegáns és makulátlan modorú úrihölgy, bizonyos Héloïse, egy kifinomult, bár kissé reszelős hangú éltes úr, talán valami gróf, két jóvágású fiatalember, egy jóltáplált antikvárius, aki valamit rágcsált, talán csokit, és Alétheiát a Wittgenstein hörcsögre emlékeztette.

(Jeszus, a Wittgenstein hörcsög! Vajon mi történt vele?)

Nem győzték dicsérni, ahogy teleszövi irodalmi és popkulturális utalásokkal a szöveget, ahogy keveri a stílusokat, ahogy a véletlenül felbukkanó motívumok átveszik az uralmat az elbeszélés felett, és ahogy könyörtelenül elbánik a főszereplőkkel.

– Csodálatos! Hogy maga micsoda tehetség! Léthey, igaz? Már rengeteget hallottunk magáról – búgott a nő.

– Igen. Léthey Éva.

– Isten hozta a Társaságban, Éva. Máris munkába tudna állni? Mondja csak, volt már szerelmes? No csak azért kérdezem, mert van itt ez a megbízható, de kissé bugyuta fiú, aki majd csodálja, és titokban szerelmes lesz önbe, elvégzi a munka unalmas részét, és végül feláldozza magát, ha kell. Ez a lényeg: az áldozat.

– És ki ez az áldozat?

– Bizonyos Földes Máté.

Kellerwessel Klaus

baudaleire

A szomorúfűz hetekig csak a vicceimen nevetett
tűzcsapokkal lejtettem én tüzes, forró táncot
oroszlánná szelidítettem a macskaköveket
s öregnénik homlokáról leloptam a ráncot

Kátyúk helyébe kanyonokat hoztam
vaslogika ellen ezer bársony csodát
s mindvégig azon morfondíroztam:
vajon mi rímel arra, hogy baudaleire?

Galambhadakkal víg hangversenyt búgtam,
a szöknikész időnek szóltam: gyereide!
s bájos kis apokalipszisokat súgtam
márkakurvák éhes füleibe

S bár belefulladtam minden pocsolába,
hátbadöfött az összes járókelő
de meggyadoznak előttem a házak
s új rend szökken lépteim nyomán elő

Ez a város már az enyém,
hát járom szórakozottan
panelárnyak hercege, én!
s még mindig ötletem sincs, mi rímel arra, hogy baudaleire

(y)

Pradó, Madrid, 599613-as,
Szent Jeromos megkísértése:
egy görnyedt-rongyos vándorszent
éppen elhesseget egy rámosolygó
pénz- és véresőben táncoló
meztelen lányt.

A festmény I. Károly spanyol király megrendelésére készült.

Ahogy az inkák, maják, aztékok kiirtása,
birodalmaik aranykészleteinek kiszipolyozása,
és 5-6 Madrid környéki palota építtetése is,
amikkel megpróbálta túlkompenzálni
az éppen aktuális Louis-vel szemben érzett
kisebbségi komplexusát.

Ha elege volt (s ilyen gyakran történt)
udvaroncainak, szeretőinek átlátszó bókjaiból,
szakácsainak üres brillírozásaiból,
népének egyhangú lázadozásaiból,
fogta magát, s pihenésképpen,
inka arannyal megrokokozott kínai selyemingében,
és önnön kiemelkedő műveltségének teljes tudatában,
végigvonult legendás magán(y)gyűjteményén,
ahol a több száz, saját hőstetteit dicsőítő falnyi festményeposz és szaltózó meztelen cse-
csemőkkel telepíngált mitológiai szexjelenet között,
pár pillanatra hümmögve konstatalta
a vén Jeromos foszló rongyait képező
szent ecsetvonások
meglepő kidolgozottságát.

Hányan haltak meg ezért a festményért?

Molnár András

„...a szeretetre méltó szép lelkekkel nagyon szeretek mulatni”

Nők, szerelem, házasság Deák Antal regéiben és leveleiben

Közismert, hogy Deák Ferenc és a nála 14 évvel idősebb, öt felnevelő bátyja, Antal sohasem házasodtak meg; mindketten agglegényként éltek és közösen gazdálkodtak a Zala megyei Kehidán.¹ Deák Ferenc nőkhöz fűződő viszonyát, a velük kapcsolatos véleményét, valamint a környezetében élő nők szerepét és sorsát a közelmúltban igyekezett tisztázni egy zalaegerszegi tudományos konferencia, illetve az annak nyomán készített tanulmánykötet,² az idősebb Deák-fiverről, a Ferenc számára számos tekintetben például szolgáló Antaltól azonban e tekintetben mindeddig szinte semmit sem tudtunk. Mi lehetett Deák Antal véleménye a nőkről? Milyen viszonyba, kapcsolatba került velük? Voltak-e szerelmei, és ha igen, miért nem házasodott meg? Mit tartott mások házasságáról és házastársáról? Írásom Deák Antal kevésbé ismert költeményei, valamint nemrég előkerült levelei³ alapján e kérdésekre keresi a választ.

Nőalakok és szerelem Deák Antal történelmi regéiben

Deák Antal nőekkel kapcsolatos legkorábbi megnyilatkozásai azokban a történelmi regékben olvashatók, melyeket 1822 októberében küldött meg bírálatra a Sümegen élő elismert és népszerű költőnek, Kisfaludy Sándor táblabírónak. (Deák Antal tervezte e művek kinyomtatását, meg is kapta hozzá a cenzúra engedélyét, ám a kiadás anyagi fedezetét nem sikerült előteremtenie.)⁴ Deák Antal „Pölöske” és „Szentgyörgyvár” című, kéziratban fennmaradt „hajdankori nemzeti regéi”⁵ nem képviselnek ugyan kiemelkedő vagy maradandó irodalmi értéket, nem fogalmaznak meg eredeti gondolatokat vagy érzelmeket, sőt kifejezetten Kisfaludy Sándor szentimentális szerelmi versciklusát és romantikus történelmi regéit utánozzák, azonban így is hűen tükrözik a szerző fiatalkori gondolatvilágát

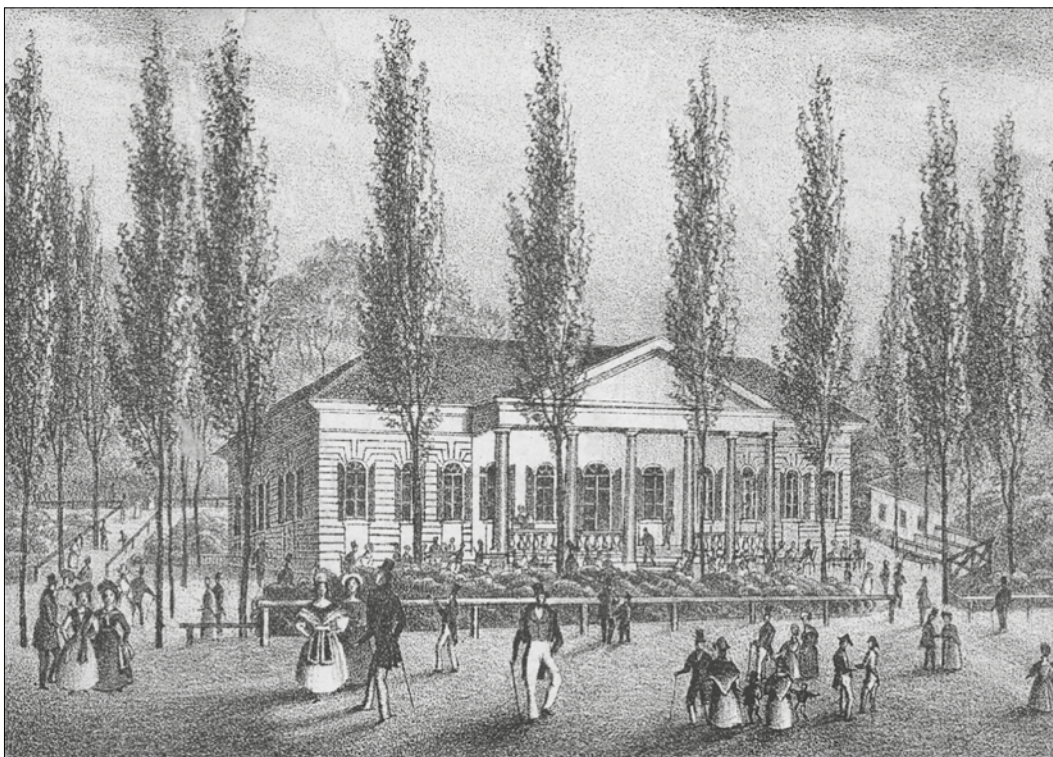
¹ Ferenczi Zoltán: Deák élete. Bp., 1904. 1. köt. 13–21., 65–66. p., Eötvös Károly: Deák Ferencz és a nők. In: Eötvös Károly: Deák Ferencz és családja. Bp., 1905. (a továbbiakban: Eötvös Károly 1905.) 1. köt. 218–244. p., Körmöczy Katalin: „...a mi megmarad, fordítsa jó célokra”. Deák Ferenc hagyatéka. Bp., 1992. 11–12., 20–24., p.

² „Jól esik köztetek lenni...” Női sorsok, szerepek Deák Ferenc környezetében. (Szerk. Kiss Gábor) Zalaegerszeg, 2015. (a továbbiakban: „Jól esik köztetek lenni...”) 223 p.

³ Országgyűlési Könyvtár Magyar Parlamenti Gyűjtemény. Deák Antal levelei: [bizalmas országgyűlési tudósítások Pozsonyból 1825–1832-ig sógorához (Tarányi-Oszterhueber Józsefhez) és testvéréhez Deák Ferenchez] / Deák Antal. - Pozsony: szerző, 1825–1833. - 4 doboz (138 levél); 41x26 cm. - (Magyar történelmi forrásanyag; 4. fasciculus.) Leltári száma: OGY: 918.747:1–4. (A továbbiakban: OGYK MPGY Deák Antal levelei.) Ezúton is köszönetet mondok az Országgyűlési Könyvtár munkatársainak, Markója Szilárd igazgatónak és Villám Judit osztályvezetőnek azért, hogy felhívták figyelmemet a mindeddig lappangó, a kutatók által elveszettnek hitt levelekre, és lehetővé tették azok feldolgozását.

⁴ Molnár András: A fiatal Deák Ferenc. A felkészülés és a zalai pályakezdet éve 1803–1833. Bp., 2003. 142–147. p.

⁵ Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára (a továbbiakban: OSZK Kt.) Oct. Hung. 1724. Szentgyörgyvár, Oct. Hung. 1728. Pölöske.

Kávéház a pozsonyi ligetben 1848 előtt

és érzelmeit. Kiderül belőlük, hogy Deák Antal, aki gazdálkodó családfőként és vármegyei tisztségviselőként, politikusként katonás, határozott, céltudatos és következetes személyiség, a lelke mélyén érzékeny ember: szívesen andalog a természetben, ábrándozik a törökkor hősi, letűnt világáról, és távol a nagyvilág zajától, eseménytelen, csöndes falusi magányában találja meg lelki békéjét. Deák Antal érzélemléte, mely regéiből tükröződik, Himfy kesergő (Kisfaludy Sándor Szegedy Róza iránt táplált, sokáig viszonzatlan) szerelmével rokon. A harminc év körüli szerző magányos, társtalan, élete végéig agglegény marad; talán éppen egy Kisfaludyéhoz hasonló, egész életére meghatározó, ám viszonzatlan fiatalkori szerelmi élmény vagy csalódás hatására. Bár más forrásokkal nem tudjuk alátámasztani, feltételezhető, hogy regéinek boldogtalan szerelemtől szenvedő hősei nem pusztán Kisfaludy alakjainak másolatai, hanem saját érzelmi tapasztalatai is alakot ölthettek bennük. Különösen igaz lehet ez a „Pölöske” főhősére, a Zala vármegye egyik 17. századi alispánjáról, pölöskei Eördögh Istvánról mintázott végvári vitézre, Ördög Istvánra, aki gyermekkorától fegyverforgatást tanult, arra készült, hogy megvédje hazáját, és hősi tetteivel hírnevet, dicsőséget szerezzen magának. Húszéves korában azonban megismerte a szépséges Törjék Mártát, aki akkor már az atyai jó barát, Hásságyi felesége volt Söjtörön. Ördög István szerelemre gyulladt a fiatalasszony iránt, ám érzelmeit senkinek, még apjának sem árulta el, mert úgy vélte, bűn más nejét szeretni. A kilátástalan, reménytelen szerelem egyre csak emésztette, és mint a szentimentális hősök legtöbbször, rajta is elhatalmasodott a bánat, elvesztette életkedvét, tettvágyát, ezért kolostorba vonult, azután pedig remeteként élt az erdőben.

Deák Antal valószínűleg saját keserű tapasztalatait fogalmazta meg a rege bevezetésében, amikor így írt az ifjúkori szerelemről:

*„A víg kedvvel tölt kebelben / titkon ölö bút áraszt,
lelket, elmét, életerőt / mindent lankaszt, kifáraszt,*

*sőt még eddig – nem csak egyszer, / többször történt – annak, kit
vak szerelme tüze ragad / veszedelmes örvényt nyit.*⁶

A szerző fiatalkori szerelmi ideálját jeleníthette meg a rege egyetlen, „*derék, díszes hölgy*”-ként jellemzett nőalakja:

*„Törjék Márta volt a dicső / egész angyal képében,
egy szép deli testalkotás / egyetlen egy nemében”.⁷*

Minden bizonnyal a viszonzatlan szerelem Deák Antalra gyakorolt hatását olvashatjuk az alábbi, Ördög Istvánról szóló sorokban:

*„Egyedül csak a szép asszony / bájainak hódolva,
szíve minden nyugalmából / ki lett fosztva, rabolva,
mennél inkább nőttek pedig / ahhoz vonzó érzelmi,
annál inkább nevelkedtek / egyszersmind gyötrelmi.”⁸*

A szerző, főhőséhez hasonlóan, eltitkolhatta, hogy férjes asszonyba szerelmes, mert szigorú erkölcsi felfogása szerint az volt a meggyőződése, hogy „*másnak hölgyét megszeretni / egy, a bűnök sorában*”.⁹ Később, idősebb korában ébredhetett rá Deák Antal is arra az „*élettapasztalatra*”, amit apja tanácsolt a rege főhősének:

*„az a lelkes férjfiúnak / legszebb, dicső érdeme,
ha csapongó szenvedélyén / uralkodó tud lenni.”¹⁰*

Ördög István a törökök támadásának hírére erőt vett magán, visszatért a végvári vitézek közé, kiszabadította a Söjtör várának elfoglalása és férjének megölése után foglyul ejtett Törjék Mártát, akivel végül egymáséi lettek. A szerző ezek után így fogalmazta meg a szerelmi történet általános – saját vallomásaként is értelmezhető – tanulságát:

*„Így van pedig szakadatlan, / így van most is, mint akkor,
ma is ilyen hévvel, tűzzel / foly az ifjabb életkor!
A fiatal szívnek ma is / szilaj, kemény a harca,
s ritka, kinek nem bú, veszély, / nem gyötrelm a sarca.”¹¹*

A rege befejező sorai – visszatérve a bevezetőjében írottakra – megismétlik, illetve összefoglalják Deák Antal ifjúkori szerelemről vallott nézeteit:

*„áldott a szív-érezmény, de / féken tartva, mert akit
vak szerelme tüze ragad, / annak vészes örvényt nyit.”¹²*

6 OSZK Kt. Oct. Hung. 1728. Pölöske 2. p.

7 OSZK Kt. Oct. Hung. 1728. Pölöske 8. p.

8 OSZK Kt. Oct. Hung. 1728. Pölöske 8. p.

9 OSZK Kt. Oct. Hung. 1728. Pölöske 9. p.

10 OSZK Kt. Oct. Hung. 1728. Pölöske 11. p.

11 OSZK Kt. Oct. Hung. 1728. Pölöske 78. p.

12 OSZK Kt. Oct. Hung. 1728. Pölöske 79. p.

Deák Antal másik, „Szentgyörgyvár” című történelmi regéjének két női szereplője van, egymásnak mintegy ellenpólusaként: a szépséges szűz, Both Beta, és annak mostohája, a gonosz Bothné. A szerző eszményíti Beta alakját a romantikus fordulatokkal teli szerelmi történetben:

*„Beta számos kecsével / remek vala nemében,
mint amilyen remek a Nap / a csillagok egében!”¹³*

A rege főhőse a szentgróti vitéz, Hagymássy Akacs, aki az alábbi – házasodásra biztató – tanácsot kapta apjától, annak halála előtt:

*„Jövendőd szép hajnalának / kellemeit érzeni
egy hív hölgynek birtokában / látszik korod inteni;
szebbel, jobbal boldogítani / élted futó pályáját
nem találtam – bár kerestem –, / mást, mint Bothnak Betáját.”¹⁴*

Hagymássy, megfogadva apja tanácsát, egyre többször kereste fel Both Betát, és szerelmes lett a lányba:

*„s mennél többször vala Bothnál, / a szűz tündér bájai
által mindig nevelkedtek / szerelmének lángjai;
Beta számos kecséitől / s kellemének ezeritől
fenekére baljának / ezer nyilak hullának.”¹⁵*

Mivel Beta viszonzta az ifjú szerelmét, Hagymássy megkérte a lány kezét:

*„Érted lángol hozzád vonzó / szívem forró szerelme,
Csak egyedül Te vagy tárgya, / Te vagy annak élelme!
Fogadd, szép szűz, esdeklésem, / szíved, kezed a kérésem,
Téged, holtig hívetem, / bírhatni, mint hölgyemet!”¹⁶*

A fiatalok a lány apjának áldását akarták kérni, ő azonban vártalanul meghalt, özvegye pedig a szerelmesek közé állt, mert saját öccsének, Darabos Pálnak szánta a mostohalánya kezét, annak érdekében, hogy megszerezze a gazdag örökséget. Bothné Hagymássy rágalmozásával és öccse magasztalásával próbálta befolyásolni a lányt, Darabos azonban nemes jellem volt; amikor látta, hogy Beta nem őhöz, hanem Hagymássyhoz vonzódik, lemondott a lány kezéről. Deák Antal ennek kapcsán talán a saját, hasonló tapasztalatából fakadó meggyőződését fogalmazta meg a következő sorokban:

*„ott, hol nincsen bizodalom, / elhal minden nyugodalom,
ott a kebel jégverem, / és csak gyötrő kint terem!
Csak az igaz szerelem köt / holtig egyes frigyeket,
különben az ellenézés / old, bont minden szíveket.”¹⁷*

¹³ OSZK Kt. Oct. Hung. 1724. Szentgyörgyvár 6. p.

¹⁴ OSZK Kt. Oct. Hung. 1724. Szentgyörgyvár 12. p.

¹⁵ OSZK Kt. Oct. Hung. 1724. Szentgyörgyvár 15. p.

¹⁶ OSZK Kt. Oct. Hung. 1724. Szentgyörgyvár 27. p.

¹⁷ OSZK Kt. Oct. Hung. 1724. Szentgyörgyvár 36. p.

Bothné, a tervében csalódott, „*érzetlen, gonosz asszony*” ezután orgyilkossal akarta megöletni Hagymássyt, majd a merénylet kudarca után a lányt csalta és záratta kolostorba. A főhősnek végül sikerült csellel kiszabadítania kedvesét a kolostorból, a szerelmesek egymáséi lettek, Bothné pedig elnyerte méltó jutalmát: mérgében szörnyethalt. Deák Antal ezek után a következőképpen fogalmazta meg a szerelmi történet végső tanulságát:

*„Így lesz mindég a jó szívnek, / az igaznak, s mindég hívnek
a nagy Isten oltalma, / a boldogság jutalma!”¹⁸*

A nők és az irodalom kapcsolatáról, illetve a kor romantikus regényeinek a fiatal lányokra gyakorolt hatásáról egyetlen utalást találunk a szerző későbbi leveleiben. Deák Antal 1827 januárjában vetette papírra az alábbiakat, arról értesülve, hogy egyik zalai ismerősének lánya, Rosty Franciska megszökött a szülői háztól: *„Szegény Rosty Fáninak szomorú sorsát szívemből sajnálom; vagy sok románt¹⁹ olvasott, mely ily szokatlan lépésre gerjesztette, vagy a románok szokott következése az ő belsejébe is elhatott; de hiszen, ez mind emberen szokott megtörténni. Nem ő volt az első, se nem ő lesz az utolsó, ki a világot próbálni tovább is elmegy a rokka mellől. Az energia és bátorság ritka tulajdonság az asszonyi nemben [...]; azt gondolom én, messzebb földre távozott ő Pestnél, s talán nem is a magyar éghajlat alatt tartózkodik.”²⁰*

Deák Antal és a pozsonyi hölgyek

A fentiek alapján egy ódivatú, idealista férfinak vélhetnénk Deák Antalt, aki nem hús-vér nőkre vágyakozott, hanem eszményített ideálok után epekedett; 1825-től fennmaradt – a pozsonyi országgyűlésről a sógorának, egyben legbizalmasabb barátjának, Oszterhueber Józsefnek írt – levelei azonban arról tanúskodnak, hogy valójában nagyon is két lábbal a földön járt, és egyáltalán nem vetette meg az evilági élvezeteket. Sőt, leveleiben olyan kendőzetlenül, leplezetlen nyíltsággal nyilatkozott a nőkről, mintha csak borozgatás közben beszélgetne a sógorával. Az *„emberi életet csak egy szappanbuborékhoz képezhetjük hasonlónak lenni”* – bölcselkedett Deák Antal egyik zalai barátjának korai haláláról értesülve, 1827 farsangján –, *„egyszer él az ember a világon, éljen tehát kedve szerint”²¹*

A Zala vármegye országgyűlési követeként Pozsonyba érkező Deák Antal 1825 szeptemberében a Schöndorfer utca 444. számú házában, egy pékmesternél kapott szállást. Házigazdájának lányai nem lehettek valami szépek, mert csalódottan írta Oszterhuebernek, hogy a pékmesternek *„három leánya van, de a három legalább is egy saeculumot²² tesz; mellette a természet mehtagadta szegényeknek az indulatokat gerjesztő tehetséget, és így, Kedves Sógor, nincs mód abban is, hogy az ember gondjaitól néha-néha edesebb érzések között, a háznál menekedhetne meg; a piacról élni pedig veszedelmes.”²³*

Amikor szeptember 17-én az uralkodó és kísérete Deák Antal szállásának ablaka alatt, hatalmas udvari pompával vonult be Pozsonyba, a zalai követ ezt az alkalmat is igyekezett kihasználni a pozsonyi hölgyekkel való ismerkedésre: *„szép asszonyok és kisasszonyok által kérettetem meg három ablakaimnak általengedésére, melyet örömezt megcselekedtem.”²⁴*

18 OSZK Kt. Oct. Hung. 1724. Szentgyörgyvár 67. p.

19 Regényt.

20 OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1827. január 22. 2. p.

21 OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1827. február 15. 1. p.

22 Évszázadot.

23 OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1825. szeptember 20. 4. p.

24 OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1825. szeptember 20. 2. p.

Reformkori női viselet

A mélyen vallásos katolikus keresztény Deák Antal nem ütközött meg az örömlányok tömeges pozsonyi jelenlétén, sőt abban sem talált kivetnivalót, hogy a szóbeszéd szerint maga az esztergomi érsek, hercegprímás, az ekkor egyébként már 65 éves Rudnay Sándor intézkedett azok utánpótlásáról; legalábbis ez derül ki a sógorához 1825 októberében írt leveléből: „Kurva itt annyi volt, hogy keresni se kellett őket, de azt mondják, nagyon fogynak már most, aligha szükségét nem fog városunk szenvedni benne; talán rossz a fuvarjok, elbúsultak szegények s tovább mentek; azt mondják, hogy a prímás tett már rendelt, hogy frissek hozattassanak.”²⁵ Az sem zárható ki, hogy Deák Antal is fizetett együttlétükért a pozsonyi hölgyeknek, legalábbis erre látszanak utalni a hűgának, Deák Klárának (Oszterhueber József feleségének) vásárolt kalap kapcsán 1825 őszén papírra vetett sorai: „egy kalapnak az ára még nem nagyot rúg az emberen, legfeljebb három jó heverésnek²⁶ a díja lehet; ha még azok közül is az egyik valamelyik tízszeresen nem költet az emberrel utána”.²⁷

1825 novemberében Deák Antalnál vendégeskedett Pozsonyban Sümeghy Mihály táblabíró, a sójtöri földbirtokos és jó barát. „...jól mulattuk²⁸ egymást itt – emlékezett az együtt töltött napokra Deák Antal –, mind a ketten elmerülve a pozsonyi szépeknek bájoló kellemeiben, majd csak nem benne felejtettük – gondolatinkat”.²⁹

1826 januárjában a víg farsangi szórakozásokról írta Deák Antal a sógorának, hogy Pozsonyban „minden nap theatrom,³⁰ minden héten háromszor bál van, és így a multság felesleges is”, melyhez – minden bizonnyal a testi, szerelmi örömökre utalva – hozzátette:

25 OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1825. október 17. 14. p.

26 Értsd: ágyba fekvésnek.

27 OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1825. november 17. 2. p.

28 Értsd: szórakoztattuk.

29 OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1825. november 13. 1. p.

30 Színház, itt: színházi előadás.

„amiben pedig otthon többször szükségét is látok, itten szinte már az undorodásig való bővségében is vagyok annak”.³¹

1826 májusában a húgának való újabb kalapvásárlás, vagy inkább készíttetés kínált alkalmat, illetve szolgáltatott ürügyet Deák Antal számára, hogy ismerkedjen Pozsony szépeivel és csapja nekik a szelet: „A héten itt vásár lesz, Klárinak kalapot veszek, és ha gusztusomra valót nem találok, 35 Marchand Modénál³² csak találok egyet, vagy ha készen nem volna, megtudakolom, melyiknél vagynak szebb lányok, annál csináltatok módra,³³ s ezen tekintetből 10 forinttal többet szánok érte, mint vásárban adnék, ahol tudniillik semmi mellékes haszon sem háramolhatna reám – varietas delectat.”³⁴

Amikor Deák Antal az országgyűlés egyik szabadnapján, 1826. június 13-án zalai követtársával, Szegedy Ferencsel egynapos látogatást tett Bécsben, hogy felkeresse a császárváros nevezetességeit, különös figyelmet szentelt a bécsi lányoknak, asszonyoknak. Úgy találta – számolt be róla sógorának – , hogy a város „fejérnépe nem oly kellemetes és tetszetős, mint a pozsonyi szépnem; valahány csak elejbém jött, mindannyit halaványnak és egyvalami szolgálólány lenyomatásból származott bús tekintetűnek láttam; nem oly vidám, nem oly szabad pillantatúak a leányok, mint Pozsonyban; talán ezt mind a szabad éghajlat okozza, mind attól is van, hogy itt már valamelyes magyar vér is elegyedik a fajba, s nem oly tiszta sváb vér marad a nemzésbe, mely a fajt rontja”.³⁵

Deák Antal már több mint kilenc hónapja Pozsonyban tartózkodott a hosszúra nyúló diétán, amikor 1826 júniusának elején Oszterheuber József azt kérdezte tőle, mennyire elégedett pozsonyi életével, a város adta örömmel. Deák Antal ekkor a következőket vallotta sógorának az elégedettségéről: „anélkül is, ha nem írom meg annak mivoltát, gondolom, fogod bőven tudni magad, micsoda helyheztetésbe legyen; van az én itt lételemnek jó része is, rossz is, és noha a jó része talán több kellemes órákat szül”, az otthon, a jó barátok és ismerősök utáni vágy és sóvárgás „az ideig tartó kellemet is itt töltött életemnek megdúlják”, és arra ösztönzik, hogy az országgyűlés mielőbbi befejezését kívánja.³⁶

A honvágy által gyötört, testvérei és sógora körébe haza kívánczó zalai követ hasonló érzéseket, gondolatokat fogalmazott meg 1826 júliusában is, Oszterheuber Józsefhez intézett levelében: „vajha a jó Isten már végét szakasztaná itt mulatásunknak, vagy csak engemet engedne minél előbb közibétek menni, mert megvallom, hogy noha itt is jó dolgom van, s még abban is, amiben talán olykor otthon fogyatkozást szenvedek, itt meguntig válogathatok, de mégis erősebb nálam a haza való vágyás, mintsem hogy ezen jó dolgomat örömet felcserélném a ti társaságotokkal.”³⁷

Az országgyűlés azonban még sokáig folytatódott, így a következő év, 1827 farsangja is Pozsonyban találta Deák Antal, aki – ha már a helyzet így hozta – igyekezett kihasználni a dolog jó oldalát. „...mivel az éjjeli bált 3 óráig éjfél után kihúztam, és így álmos vagyok, és most is már 12 óra felé jár az idő, pedig tudod, ekkor szoktak a lelkek járni [...]; hogy a lelkek engemet is inkább ágyban találjanak, ahol a szeretetre méltó szép lelkekkel nagyon szeretek mulatni, ezen levelemet bezárom” – írta ekkor a sógorának.³⁸

31 OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1826. január 16. 19. p.

32 Marchande de mode: kalapkészítő lány, divatkereskedő nő. Vö. Eötvös Károly 1905. 2. köt. 155. p.

33 Minta alapján méretre.

34 OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1826. május 1. II. p.
(Varietas delectat: a változatosság gyönyörködtet.)

35 OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1826. június 19. I–2. p.

36 OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1826. június 12. 7. p.

37 OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1826. július 3. I–2. p.

38 OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1827. január 22. 16. p.

Az országgyűlési követként 1825-től 1827-ig mintegy két évet, és 1830 őszén, valamint 1832/1833-ban is több hónapot Pozsonyban töltő Deák Antal a sógorához intézett leveleiben mindvégig virágnyelven célozgatott, vagy csak közvetett utalásokat tett a pozsonyi hölgyekhez fűződő, alkalminak látszó viszonyaira, kapcsolataira. Csupán 1827 augusztusában, a diétáról hazatérve „szólta el magát”, hogy állandó szeretőt tartott Pozsonyban (kedvese nevét vagy kilétét azonban ekkor is elhallgatta), amikor arról írt, miszerint „egy, a mostani ízlés szerint készült viklert”³⁹ varratott a hűgának, Deák Klárának: „most mind ilyen viselnek a nemesebb gusztusú dámák, de úgy gondolom, hogy hosszú lesz neki, mert szeretőmhez mérettem, az pedig Klárinál nagyobb”.⁴⁰

Deák Antal 1828 márciusában Pestre indult egy országgyűlési bizottság hosszabb ideig tartó ülésére. Ekkor hűga kérésére felajánlotta, hogy annak aranyait ékszerekre cseréli, ezért kérte sógorát, küldjék el hozzá az aranyakat, Klára pedig írja meg, mit és akar velük kezdeni. Deák Antal levelének alábbi soraiból az is kiderül, hogy az aranyak egy részét – magától értendő módon (bevett szokás szerint?) – a pesti hölgyekre kívánta költeni: „reménylem, [Klára] discretiója⁴¹ azon, már úgy is értetődő plenipotenciát⁴² még inkább meg fogja erősíteni, hogy belőlök a pesti nympháknak⁴³ néhányat én is minden számadás terhe nélkül áldozhatok.”⁴⁴ 1830 őszén ismét Zala megye országgyűlési követévé választották Deák Antalt, és útja megint Pozsonyba vezetett. Ekkor írta Oszterhueber Józsefnek az alábbi sorokat (melyek arra utalhatnak, hogy alkalmi szerelmi partnerei nem fertőzték meg nemi betegséggel): „tudod Te, kedves Sógor, magad is, milyenek a városi kellemei; s tudván és ismervén, tudod azt is, hogy a sok között vannak olyanok is, melyek az élet gyönyörűségeit nevelve édes örömmel táplálják az embert, de fullánkot rejtve magokban, a vigyázatlan lépés által keserű következtetéseket okoznak; de hála az Egek Urának, ezen következtetéseket én még eddig nem éreztem, s úgy látom helyheztevésemet e pontra nézve, hogy bátor vagyok hinni, ezen veszedelemtől menten is maradhatni.”⁴⁵ Arra is utalhatnak persze e sorok, hogy Deák Antal pozsonyi szerelmi viszonyaiból 1830 októberéig nem született nem kívánt, házasságon kívüli, törvénytelen gyermeke. (Az azonban nem zárható ki, hogy később nem történt-e ilyen eset, mert sokkal inkább Deák Antalra, semmint a nálánál jóval szemérmesebb és visszahúzódóbb öccsére, Ferencre vonatkozhat a mindkettejüket közlelő ismerő Kossuth Lajos egyik, 1839. januári levelének utalása: „Hiba, hogy a kehidai két testvér törvényes maradékkal nem készül adózni a hon jövődjének.”)⁴⁶ Amikor 1830 novemberének második hetében a hűvösebbre, zordabbra fordult idő Pozsonyban véget vetett a városi Ligetben és a Séta-téren való korzózásnak, Deák Antal a következőket írta a magukat kellettő pozsonyi hölgyekről: „a Schnepfek⁴⁷ is beszorultak a falak közé, hidegellik a jó szerencsét a szabadban keresni; de ezeket rejtekekben is, akinek tetszik, feltalálhatja, csak jó fegyver és elegendő töltés legyen, löni lehet; úgy hallom azonban, hogy már soknak elvászott a gyújtólyukja”.⁴⁸

39 „Wickler”-t, női köpenyt, felöltött.

40 OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Kehida, 1827. augusztus 20. 2. p. Vö.

Eötvös Károly 1905. 2. köt. 156. p.

41 Titoktartása, tapintata.

42 Teljhatalmat.

43 Szép, csinos, fiatal nőknek.

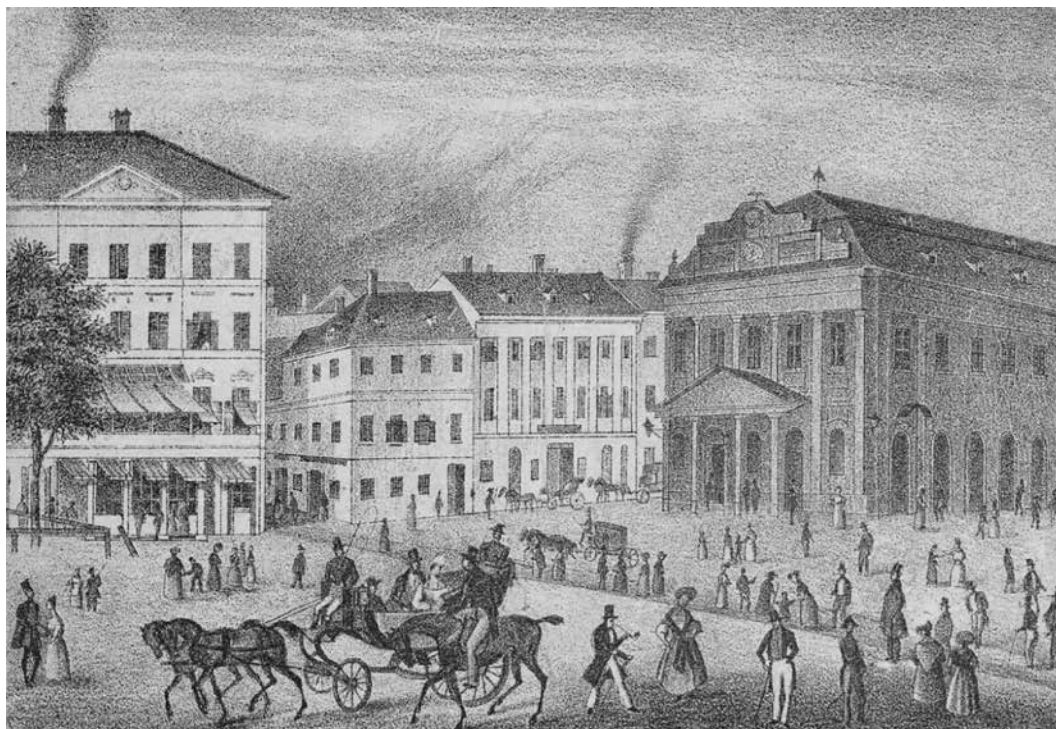
44 OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Kehida, 1828. február 25. 2. p.

45 OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1830. október 7. 3. p.

46 Kossuth Lajos levele védőügyvédjéhez, Benyovszky Péterhez. Buda, 1839. január 17. Közli: Kossuth Lajos iratai 1837. május – 1840. december. Hűtlenségi per, fogság, útkeresés. (Kossuth Lajos Összes Munkái VII.) (Sajtó alá rend. Pajkossy Gábor) Bp., 1989. 559. p.

47 Szó szerint szalonkák, átvitt értelemben örömlányok.

48 OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1830. november 11. 7–8. p.

A pozsonyi színháztér a reformkorban

Ugyanabban a hónapban esküvői tanúnak kérte fel a Pozsonyban tartózkodó Deák Antalt Odry József Bács-Bodrog vármegyei követ (megyei főügyész), lánya, az 1795. május 9-én született Odry Franciska nevében, aki Hegedűs Mihály huszárszázadoshoz készült feleségül menni. Deák Antal korábról ismerhette követtársa lányait; erre utal, hogy Franciska egyik testvére, az 1784-es születésű Antónia, vagy a nála három évvel fiatalabb Éva⁴⁹ már járt Zalaegerszegen Deák Antalnál. A hölgy annak idején elnyerhette Deák Antal tetszését, aki a felkérésről beszámoló levelében az alábbiakat írta sógorának az Odry-lányokról: „A menyasszonyt ugyan még nincs szerencsém ismerni, mert nem az ez, aki Egerszegen is volt nálam, hanem annak testvérje, s így az ahhoz talán közelítő hasonlatosságért fáradságom jutalmában a primitiával⁵⁰ csakuiban meglegedném; kár, hogy nem bízzák rám e részben a szabad választást.”⁵¹

Miközben Deák Antal természetesnek tartotta, hogy Pozsonyban kéjhölgyek kényeztetik az országgyűlési követeket, azon mégis mélységesen felháborodott, amikor egyikük egy örömlány karjai közt lelte halálát, mivel követtársai között éppen a baranyai másodalispánt és követet, idősebb Kajdacsy Antal helytartótanácsi tanácsost találta – mind emberként, mind politikusként – az egyik legellenzenvesebb személyiségnek. Míg a császári titkosrendőrség a legkitűnőbb egyéniségek egyikeként jellemezte az 1811/1812., 1825–1827. és 1830. évi diétán is kormánypártot erősítő Kajdacsyt, követtársai besúgónak és hazaárulónak tartották. A Széchenyi István gróf által szolgálóként, Kölcsey Ferenc szerint pedig gonosz lelkűként

49 Odry Józsefről és lányairól: Pálmány Béla. A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja 1825–1848. Bp., 2011. (a továbbiakban: Pálmány Béla 2011.) I. köt. 1058–1059. p.

50 Elsőséggel.

51 OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1830. november 22. 12. p.

jellemzett,⁵² aulikus baranyai követről Deák Antal azt írta 1825 októberében, hogy nem igazán tartanak tőle (tudniillik az ellenzékiek), „mert eszével sem ér oda, ahová a többi, de commissio⁵³ alatt is lévén, tart talán attól, amit távolról értésére adtak, hogy kibőfentik bibéjét, ha sokat erőlködik”.⁵⁴ A fentiek ismeretében érthető, hogy Deák Antal szinte elégtételként fogadta az 51 életében járó Kajdacsy 1830. december 2-ára virradó éjjelen bekövetkezett, becstelen halálát: „Kajdacsy Antal helytartói tanácsos és Baranya vármegyei követ a napokban hertelen gutaütés által éjjel megholt. Halála tökéletesen megegyezett életének folyásával abban, hogy mindenkor a legfajultabb kurafi lévén, lelkét is egy kurva mellett adta ki, s ugyanez vette észre legelsőben is halálát, költötte fel annak cselédjeit a meghúlni kezdő tetemnek öltöztetésére. Nem kevés becstelenség mind a helytartótanácsnak, mind a communale corpusnak⁵⁵ is oly tagot számlálhatni körében, ki 50 esztendő agg éltében kurva mellett költözik a halandóknak a világon túli lakásokra; már most a vármegyei követek közül is kivette az ördög a maga részét, talán nem lesz több halál közöttünk is.”⁵⁶

Deák Antal véleménye a házasságról és házastársakról

Ami Deák Antal házassághoz való viszonyát illeti, saját magáról alig, barátainak, ismerőseinek házasságairól viszont annál többet írt sógorához címzett leveleiben. Oszterhueber József 1827 februárjának elején – nyilván nem minden célzatosság nélkül – a Zala megyében legutóbb kötött házasságokról adott hírt Deák Antalnak, aki érezhette a célzást, mert mindössze ennyi megjegyzést fűzött e hírekhez elutasítóan: „Házasságaitok, melyekről emlékeztél, semmiben sem interessálnak;⁵⁷ azért röviden csak azt írom: inkább ők, mint én.”⁵⁸

Eötvös Károly tudni véli, hogy Oszterhueber József 1832 decemberében azt ajánlotta az immár 44. életében járó Deák Antalnak, ne maradjon agglegény, házasodjon meg. Állítólag élt Söjtörön egy „arra való úrnő, derék, szép hajadon”, közös ismerősük, Deák Antalnak is kedvelt barátnője, aki mind származására, mind vagyonára, mind alakjára, mind pedig életkorára nézve teljesen illett volna hozzá. Oszterhueber fülébe juthatott, hogy a jókedvű, ám kissé beszédes hajlamú hölgy szívesen lenne Deák Antal felesége, ezért ajánlhatta sógorának a házasságot és éppen ezt a lányt.⁵⁹

A házasság, illetve a szószátyár hajadon elől elzárkózó Deák Antal erre válaszolva írta sógorának az alábbiakat: „Barátságos leveledet vettem, mely már csak azért is, hogy tőled jött, felette megörvendeztetett. Abban tett szíves, de általam ezúttal el nem fogadható ajánlásodat köszönöm; tartsd fel azt más olyannak számára, ki reá nagyobb érdemeket tett. Jól tudod Te, hogy én, minden hosszas csevegéseknek ellensége, akkor, midőn a csendességet óhajtva keresem, egy

⁵² Pálmány Béla 2011. I. köt. 972. p.

⁵³ Vizsgálat, eljárás.

⁵⁴ OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1825. október 17. 13. p.

⁵⁵ Közttestületnek, itt: országgyűlésnek.

⁵⁶ OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1830. december 6. 3. p. A baranyai követ becstelen haláláról beszámolt Zala vármegye egyik országgyűlés írnoka, Nagy Dániel is a zalai másodalispánhoz, Séllyey Elekhez küldött tudósításában: Kajdacsy „estve jóllakva hazamenvén meleg szobájába, ahová, amint a közönséges hír mondja, volt mindennapi Venusa Bestellálva [beköltöztetve], s gyönyörködtetvén magát annak, már azt nem tudom, árnyékában-e, ölében-e, mijeiben-e, denique [(egy)szóval, tehát] kettőjük között, ezt a guta egyszerre agyonüté”. (Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára /a továbbiakban: MNL ZML/ Séllyey család iratai. 10. doboz. Fasc. 6. Séllyey Elek levelezése. Nagy Dániel levele Séllyey Elekhez, Pozsony, 1830. december 6.)

⁵⁷ Érdekelnek.

⁵⁸ OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1827. február 15. 6. p.

⁵⁹ Eötvös Károly 1905. 2. köt. 205. p.

*böbeszédű Proserpinának⁶⁰ hangjai által mulattatásomat nem eszközölhetem; s addig, kedves Józsim, míg elbúsultában ő szánakozó szívre találhat, légy mentora Te, vezesd ügyeit, oszlasd bajait, töröld le könnyeit, pótolod ki szükségét, s nyújts ideig tartó enyhét és írt sebjeinek s oltó eszközt tűztől izzó Aethnájának.*⁶¹ 1825 októberében Pozsonyban tartózkodott – a Deák Antallal korábban ellenséges viszonyban lévő, és talán az országgyűlésre is a zalai követek ellenőrzésére érkező – ifjabb Inkey Imre cs. kir. kamarás, Zala vármegye konzervatív, udvarhű másodalispánja,⁶² szépséges feleségével, Nemeskéri Kiss Jozefával. 1813 decemberében kötött házasságukkal – és talán Inkey férfiasságával? – komoly problémák lehettek, mert 12 évnyi együttlét után sem született gyermekük (csak később, 1829-ben, egyetlen fiúk, Ferdinánd).⁶³ Pozsonyból való hazatérésük után híre mehetett, hogy a vonzó alispánné az egyik vármegyekatonával vigasztalta magát, illetve csalta meg a férjét (akit Deák Antal később, egyik levelében „szerencsétlen sorsú ember”-ként említett).⁶⁴ Erre utalhatnak a zalai követ alábbi, sógorához intézett sorai: „Morális halál is van nálatok, szegény hitvány ördögök! Egy rongyos vármegyekatonát sem tudtok eltasztani félre, akinek sokan örömetst competitorai⁶⁵ lennétek, ha tudnátok azok lenni; rosszul viselitek magatokat, de rosszabbul mulatjátok⁶⁶ viceispánéteket – valjon igaz-e a hír, mely annak a szép asszonynak szomorú sorsa felől itten szárnyal? Írd meg, kérlek, miben van a dolog; eddig jobban kifejtett a valóság, bizonyosabbat írhatok. Mi itt sajnáljuk őtet szívüinkből, és inkább sajnáljuk, hogy itt nem maradt közöttünk; legalább diaetalis⁶⁷ szállásainkon salva guardiát⁶⁸ nyert volna, habár a katona nagyobb salámiával bír is.”⁶⁹

Deák Antal, arról értesülve, hogy Nádasdy László gróf, kamarai titkár, a váci püspök testvére Budán, 1826 áprilisának utolsó napjaiban „szerelemféléstől” agyonlőtte magát,⁷⁰ ezt jegyezte meg sógorához küldött levelében: „ha a feleséges emberek között sok ilyen bolond találkozna, akkor nem sokára megritkulna a házasságok száma”.⁷¹

Deák Antal unokatestvére, Deák Katalin, aki Deák József és István Katalin negyedik gyermekeként, 1807. június 28-án született Tárnokon, 1830. október 20-án ment férjhez a Vas megyei Náraiban lakó Dese Károly földbirtokoshoz. A korabeli források arról tanúskodnak, hogy a fiatalasszony eléggé megosztó, illetve összeférhetetlen személyiség volt, harcias, agresszív viselkedésével, garázdálkodásával békétlenséget, vizályt szított a családjában és környezetében.⁷² A zsémbes természetű unokatestvér házasságáról értesülve írta Deák Antal a sógorának, 1830 novemberében: „ha a kerék agyba megmozdul, meg kell ékelni, ez a bogáraknak mesterségekből folyó princípiuma;⁷³ így természetes ebből a következtetés, hogy Deák Kati férjhez ment, s jobb, ha ezen módon történt a dolog, mintha pap nélkül ment volna véghez; ez lesz a következtetés a Te menyasszonykérésednek is, miolta a világ fennáll, s amíg az tartani fog, csap kell

⁶⁰ A görög Perszeponé római megfelelője: a termékenység és a termés istennője, az alvilág úrnője.

⁶¹ OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1832. december 30. 7. p. Vö. Eötvös Károly 1905. 2. köt. 205. p. (Etnájának: vulkánjának, átvitt értelemben: forró vágyának.)

⁶² OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1825. október 17. 4. p. 1825. október 25. 3. és 11. p.

⁶³ Szluha Márton: Vas vármegye nemes családjai. Bp., 2011. I. köt. 636. p.

⁶⁴ OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1825. december 12. 3. p.

⁶⁵ Vetélytársai.

⁶⁶ Értsd: szórakoztatjátok.

⁶⁷ Országgyűlési.

⁶⁸ Menedéket.

⁶⁹ OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1825. november 17. 2. p.

⁷⁰ Széchenyi István gróf Pozsonyban, 1826. április 29-én kelt naplóbejegyzése szerint Nádasdy László gróf anyagi problémái (szegénysége) miatt lőtte agyon magát. Vö. Gróf Széchenyi István napló. (Szerk. Vizota Gyula) Bp., 1932. 3. köt. 48. p.: „Graf Ladislaus Nadasdy hat sich, wegen Armut erschossen (in Ofen)”.

⁷¹ OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1826. május 1. 9. p.

⁷² Bekó Tamás: Deák Ferenc zalatárnoki nőrokonai. In: „Jól esik köztetek lenni...” (a továbbiakban: Bekó Tamás 2015.) 195–196. p.

⁷³ Alapelve.

az akonába,⁷⁴ nyárs a leányoknak, de nem olyan, mint a borjúcompnak. Sokan követik Szent Pál mondását, mely szerint a két húsnak egy testté lételét egy harmadiknak új születése hirdeti; [...], csak én élem Szent Aloysius⁷⁵ életét pro salute animo,⁷⁶ és amint egy legislatorhoz⁷⁷ illik.”⁷⁸ (Nem tudjuk, Deák Antal miért említette levelében a papot; mindenesetre évekkel később, egy pereskedés során azt állították Deák Katalinról, hogy bűnös viszonyt létesített a tárnoki plébánossal, azért kényszerült elhagyni szülőfaluját.)⁷⁹

A Deák Antalnál hat évvel idősebb Skublics József nyugalmazott huszárcapitány, a Zalaegerszeg melletti Besenyő földbirtokosa 50. életében, 1832. március 1-jén vette feleségül Zalaegerszegen a 22 éves Renner Borbálát, és házasságukból később két fiú született (1834-ben Zsigmond, 1839-ben Jenő).⁸⁰ 1830 decemberének elején, amikor híre ment Skublics házassági szándékának, illetve annak, hogy egy nálánál 28 évvel fiatalabb lányt készül feleségül venni, barátja, Deák Antal a pozsonyi országgyűlésen egy pár strófát faragott Skublics „házasodni bősziült, eszelős indulatjáról”, és elküldte neki minden aláírás és keltezés nélkül, „*magá mulattatása végett*”, majd azt lemásolta a sógora számára is:

„Akit Isten verni akar / halom bűne zsoldjában,
Azt legelőbb megzavarja / eszeveszett agyában.
Aggkorától sorvadtt testét / bár a tűz nem hevíti,
mégis ördög a bagzásért / majdnem hitre keríti.
Ifjú dögre vágy a vén sas, / s így lesz abból füles, szarvas,
így jön a hám nyakára, / szíjfarmatring⁸¹ hátára.”⁸²

Oszterhueber József egyik, 1833 januárjában írt levelében többek között arról adott hírt a sógorának, hogy jó barátjuk, Kisfaludy Sándor táblabíró és sümegi földbirtokos, a század első évtizedeinek népszerű költője, röviddel azután, hogy 1832 májusában eltemette ifjúkorának múzsáját, imádott feleségét, Szegedy Rózát, ismét házasodni készül. Kisfaludy Sümegen élő özvegy hűgánál, Annánál vetett szemet az ott nevelkedő Vajda Amáliára, távoli rokonuk, Vajda Ignác jogtudós, hétszemélynök Halimbán, 1812. június 30-án született lányára. A lány még nem volt 22 éves, amikor a nála 40 évvel idősebb, 62. életében járó költő – gyermekáldásban reménykedve – 1834. február 25-én feleségül vette. (Gyermeük azonban hét évnyi együttélésük alatt sem született, ráadásul Vajda Amália fiatalon, 1841. január 7-én meghalt.)⁸³ Deák Antal így kommentálta a nagy korkülönbséggel kötendő frigyet: „*Leginkább csodálkozom Kisfaludy Sándornak egy fiatal személlyel lett egyben kelését; de csodálják inkább annak itteni ismerősei, kiknek ezen újságot elbeszelem; adja Isten boldogulását*

74 A hordó feltöltésére szolgáló felső nyílásba.

75 Gonzaga Szent Alajos (1568–1591) jezsuita szerzetes, az ifjúság példaképe és védőszentje.

76 A lélek üdvére.

77 Törvényhozóhoz.

78 OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1830. november 16. 4. p.

79 Bekő Tamás 2015. 198. p.

80 MNL ZML A zalaegerszegi római katolikus plébánia házassági anyakönyvének másodpéldánya, 1832., keresztelési anyakönyvének másodpéldányai, 1834., 1839.

81 Lovak farokszíja, díszesebb hámok és nyergek tartozéka.

82 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára P 2259. Fára József iratai. 4. doboz. Deák Antal levele Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1830. december 6. 14. p.

83 MNL ZML A sümegi római katolikus plébánia házassági anyakönyvének másodpéldánya, 1834., halotti anyakönyvének másodpéldányai, 1832., 1841. Vö. Miklósi-Sikes Csaba: Kőbe vésett történelem. A sümegi városi temetők története és sírjelei 1950-ig. Sümeg, 2002. 45., 129–130. p.

még akkor is, ha Anacreoni versei ⁸⁴ *nem bírják szerelemre gyújtani maga eránt új hitvesét.*” ⁸⁵ A máskülönben Deák Antal által is nagyra becsült és tisztelt nádor, József főherceg harmadik feleségének, Mária Dorottya württembergi hercegnőnek Pozsonyban, 1833. március 2-án született meg negyedik gyermeke, József Károly Lajos főherceg. Mivel a nádor ekkor már az 57., míg felesége még csak a 36. életévében járt, ⁸⁶ a köztük lévő 21 évnyi korkülönbségre, illetve a nádor idősebb korára utalva írta Deák Antal a sógorának, némi rosszmájúsággal: „A palatinusné ⁸⁷ tegnap fíjat szült; nézd el, hogyan valósodik a palatinuson ama közmondás [...]: a vén kecske is megnyalja a sót” ⁸⁸

Deák Antal 1833. márciusának elején a sógora leveléből értesült róla, hogy – egy közelebről nem ismert családi bonyodalmat követően – visszafogadta a felesége a valószínűleg hűtlenkedő Dervarics László táblabíró, uradalmi ügyészt, gutorföldei birtokost. Deák Antal a következőképpen értékelte az esetet: „Hogy Dervaricsot felesége visszavette, igen a természet rendében látom helyeztetve lenni; az agyban mozdult keréknek az ék, a zsáknak a tömőfa elkerülhetetlenül szükséges; de hiszen tehetett volna erről a szomszédságban lakozó Tuboly Gábor is, azonban úgy gondolom, ez is már egy pint furóhegyi rikkantó mászlást ⁸⁹ nem ad egy tarisznya p---áért, s így a szegény asszony csak a már isméretes salabankót kívánná vissza, ha mindjárt *ex officio gratis* ⁹⁰ is, de nyomósan dolgozván az” ⁹¹

A Deák-fivérek bizalmas baráti köréhez tartozott Zala vármegye köztisztviselőként álló, Zalaegerszegen élő főadószedője (azaz főpénztárnoka), Koppány Ferenc, aki mint meggyőződéssel ellenező, Deák Ferenc liberális reformpolitikájának egyik legszilárdabb támasza volt. Koppány 1819 körül kötött házasságából nyolc gyermeke született, felesége, Málk Mária azonban a nyolcadik gyermek születése után néhány héttel, 1834. szeptemberében, 34 éves korában (valószínűleg gyermekágyi lázban) meghalt. ⁹² Miközben Koppány ezután egyedül – feltehetőleg lánytestvérei segítségével – nevelte gyermekeit, hét évvel a felesége halála után, 1841. nyarán az a pletyka terjedt el róla, hogy ismét házasodni készül, és 49 évesen egy uralkodó természetű fiatalasszonyt kíván feleségül venni. Deák Antal ekkor, 1841. augusztusában így kommentálta az értesülést sógorához írt levelében: „Koppányt, ha igaz a felőle itt is szárnyaló hír, szívemből sajnálom. Én ötlet jobb sorsra tartom érdemesnek, s csodálom, hogy oly meggondolt ember ily, nem célszerű constructióra ⁹³ fakad; az ifjú asszony aligha nyeret nem vet szegény barátunkra, s majd akkor az lovagol rajta, nem ő hitvesén, vagy legalább többször az, mint ő; pedig az ilyes lovagnak éles, hegyes szokott lenni sarkantyújának taréja; ha beléereszti hegyét, mindenfelé fogja érezni mérgét, kivált, ha az új domina ⁹⁴ édes asszony anyjára ütött, ki, amint emlékezem a régi időkre, a viperánál csak egy gradussal ⁹⁵ vala

⁸⁴ Anacreon ógörög költőről elnevezett, a szerelem, a bor és a lakomák mámorát megéneklő, könnyed modorú időmértékes versek.

⁸⁵ OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1833. február 3. 4. p.

⁸⁶ József nádor és családtagjai pontos életrajzi adatai: <http://genealogy.euweb.cz/habsburg/habsburg5.html#JApH>. (Letöltve 2018. július 1-jén.)

⁸⁷ A nádor felesége.

⁸⁸ OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1833. március 3. 8. p.

⁸⁹ Aszú törkölyére öntött mustból készített bort.

⁹⁰ Kötelességből, fizetség nélkül.

⁹¹ OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Pozsony, 1833. március 10. 4. p.

⁹² Molnár András: Főadószedőből alkotmányos alispán: Koppány Ferenc (1792–1866). In: Egerszegi történeti tanulmányok 2010. (Zalaegerszegi Füzetek 11.) (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 2010. (a továbbiakban: Molnár András 2010.) 85–130. p.

⁹³ Alkotásra, megvalósításra.

⁹⁴ Úrasszony, úrnő.

⁹⁵ Fokkal.

*szelídebb; azonban ő tudja körülményeit, nekünk semmi közünk hozzá, csak azt óhajtjuk, adjon Isten boldog napokat neki, s mindenesetre erős béketűrést.*⁹⁶ Koppány – talán barátainak intelmére? – végül meggondolhatta a dolgot és visszaléphetett a frigytól, mert eddig semmi nyomát nem találtuk az újabb házasságkötésének.⁹⁷

Összegzés: miért nem házasodott meg Deák Antal?

Deák Antal ifjúkori szerelmi életéről nem rendelkezünk egykorú forrásokkal vagy közvetlen adatokkal, 33 éves kora előtt írt történelmi regéiből viszont arra következtethetünk, hogy huszonevésen, az 1810-es években őt is magával ragadhatták a vágyak és érzelmek, ám vonzódása viszonzatlan maradt. Reménytelen szerelme – talán egy férjezett asszony iránt? – csalódottá, kiábrándulttá tette, s nem találva magának szépségben, rangban, műveltségben méltó társat, aggregény maradt. Idézett levelei arról tanúskodnak, hogy érett férfiként, különösen az 1820-as, 1830-as évek pozsonyi országgyűlésein igyekezett minden lehetőséget megragadni, hogy nők társaságában szórakozzon és élvezze az életet. Ezek a kapcsolatai azonban többnyire csak – anyagi ellenszolgáltatás vagy ajándékok fejében létesített – alkalmi viszonyok lehettek, és legfeljebb addig jutott el, hogy egy idő után állandó szeretőt tartott Pozsonyban. Kortársainak, zalai barátainak, ismerőseinek házasságai, illetve házastársai – kiváltképp, ahol nagy volt a korkülönbség, vagy uralkodó hajlamú a feleség – inkább csak elrettentő példával szolgáltak számára, és noha esetenként nem tagadta vonzalmát egy-egy szépasszony iránt, negyvenéves korára (az 1820-as évek végére, 1830-as évek elejére) már hozzászokott a magányos életmódhoz, és végleg elzárkózott a függetlenségét, szabadságát veszélyeztető házasság elől.

⁹⁶ OGYK MPGY Deák Antal levelei. Oszterhueber Józsefhez, Kehida, 1841. augusztus 24. 2–3. p.

⁹⁷ MNL ZML A zalaegerszegi római katolikus plébánia házassági anyakönyvének másodpéldányai, 1841–1849., Molnár András 2010. 85–130. p. (Koppány az 1841 utáni forrásokban egészen a haláláig özvegyként szerepel.)

Szarka Lajos:

Gyulai Gaál Miklós honvédtábornok¹

**A kétfejű sas szolgálatában: a császári-királyi hadsereg
mérnökkari tisztje (1818-1848)**

Gyulai Gaál Miklós 1799. február 14-én született a Zala megyei Szegváron, birtokos nemesi családban. Elemi ismereteit Szegváron szerezte, majd Sopronban a bencés gimnáziumban tanult 1808 és 1811 között. A katonai pályára készülve a bécsi Mérnöki Akadémián folytatta tanulmányait. Gaál Miklós 12 éves korától 20 éves koráig tanult a Mérnöki Akadémián. Ezt követően több évtizedet töltött a Habsburg Birodalom különböző erődítményeiben, miközben rangban és beosztásban emelkedett. Utolsó szolgálati helye Károlyvárosban volt, ahol alezredesként a műszaki és erődítési kerület igazgatójaként ténykedett.

Az 1836-ban kiállított magatartási lapja lelkiismeretes, széles látókörű és tehetséges katonának jellemezte. Gaál 1848 februárjában Nagyszébenbe indult, mivel erdélyi kerületi erődítési igazgatónak nevezték ki. Útközben azonban súlyosan megbetegedett, s hónapokig ágyban esett. Egészségi állapota miatt nyugállományba vonulását kérvényezte.

V. Ferdinánd 1848. szeptember 5-i határozatával helyezte Gaált nyugdíjba. Minősítési táblázata rangemelkedés szerint sorolta fel Gaál szolgálati helyeit és beosztásait, s összesen 29 év 10 hónap szolgálati időt állapított meg. A nyugalmazási iratok Gaál Miklós mérnökkari alezredest 1848. szeptember 30-tól vették ki a katonai állományból, s október elsejétől számították a nyugdíját. Gaál Miklós feltalálói ambíciókkal is rendelkezett. Brünnben két munkája jelent meg nyomtatásban (1837-ben, illetve 1841-ben), az egyik a szobák és konyhák füstjének eltávolításával foglalkozott, a másik pedig a szennyvízcsatornák építésével kapcsolatos találmányát mutatta be. A fentiekén túl kiválóan rajzolt és műkedvelésből festett. Részt vett az 1844-ben meghirdetett pesti országháza-tervpályázaton, ahova pályamunkáját Zala megye közgyűlésén keresztül juttatta el.

¹ Az írás a szerző Gyulai Gaál Miklósról írt életrajzi monográfiájának összefoglalása. Első kiadása: Szarka Lajos: A tábornok bére. Hévíz, 1997. 211 p. Második (átdolgozott, javított, bővített) kiadása: Szarka Lajos: A hazáért mindhalálig. Hévíz, 2013. 228 p.

Gazdálkodás egy zalai középbirtokon

Gaál a császári seregben eltöltött közel 30 év során birtokától távol tartózkodott. kísért. 1844. május 5-én kelt levelében arra kérte Zala megyét, hogy a Szegvár, Hosztót és Galsa helységeken, Kohári-pusztán, valamint a badacsonyi szőlőhegyen fekvő jószágai megbecsültesse, melyről hiteles bizonyítvány kiadását kérte. Az 1844. november 15-én kiállított becsülevél nagy részletességgel vette számba Gaál Miklós ingatlan javait és azokból fakadó jövedelmeit. A több tagban fekvő birtokok összesen 804 holdat tettek ki, s a belőlük származó évi, tiszta jövedelem 3496 forint 56 dénár volt. Ezzel Gaál a megyén belüli jobb módú középbirtokosok sorába tartozott.

Az 1848 – 1849. évi szabadságharc tábournoka

Ingadozás és elkötelezettség: 1848. szeptember

Gaál Miklós a szabadságharc kitöréséig Szegváron élt. Úgy gondolta, hogy a pihenés évei következnek - nyugdíjazása folyamatban volt - ám a bekövetkező események egészen más irányba fordították életét.

Szeptember elején a déli táborban tevékenykedő Mészáros Lázár hadügyminisztert Szemere Bertalan helyettesítette, aki mindent megtett azért, hogy a magyar seregből hiányzó tábor-kari tisztek számát gyarapítsa. Miután értesült róla, hogy Gaál Miklós mérnökkari alezredes nyugdíjra készülődve Szegváron tartózkodik, levélben kérte fel a honvédseregben való szolgálatvállalásra. Gaál szeptember 16-án válaszolt Szemerének, s katonás tömörségű levelében közölte, hogy felajánlja szolgálatait. Másnap, szeptember 17-én csatlakozott a Jellasics elől visszavonuló, s ekkor Keszthelyen állomásozó magyar sereghez.

A további eseményekről a nővéréhez, Gaál Ninához (Sipeki Balázsnéhoz) szeptember 23-a és 27-e között írott leveleiben számolt be. Foglalkozott a honvédsereg állapotával, a horvát sereggel, bírálta az udvar nemzetiségi politikáját, s hangot adott aggodalmának, amely István nádor távozásával függött össze.

Gaál szeptember 27-én vetette papírra a prófétikusnak bizonyuló sorokat: *„Gazdaságotam, minden más jószágaimat elhagytam drága hazám megmentéséért. Meggyőződésemet vállalt kötelességem teljesítése lesz bérem, amelyet tőlem senki el nem vehet.”*

Gaál Miklós szerepe a pákozdi csatában nem ismeretes, a győzelem után otthon, Szegváron pihent meg, s legközelebbi levelét innen írta október végén nővéréhez.

Harcok a Muraközben: 1848. november – december

Gaált az Országos Honvédelmi Bizottmány október 25-i rendeletében újabb feladattal bízta meg, s kinevezte a Muraközben tartózkodó Perczel mellé tábor-kari (vezérkari) főnöknek.

Még a szeptemberi napokban ismerték meg egymást, s barátság szövődött közöttük. Perczel ezredes - november 1-jétől tábornok - a Dél-Dunántúl megtisztítására kiküldött csapatok, a „drávai hadtest” parancsnoka volt, aki október 17-én és 18-án támadásba lendülve megtisztította az ellenségtől a Muraközt.

Perczel ereje nem volt elegendő a további, Horvátország ellen indítandó támadó hadműveletekhez. November 9-én azonban egy megelőző ellencsapást indított a Friedauban állomásozó stájer sereg ellen. A sikeresen végrehajtott friedaui akció megakadályozta az ellenség egységes fellépését, s a magyar egységek harci kedvére és a lakosság hangulatára is buzdítóan hatott. Ezen túlmenően a scwechati vereséget és a Bécs elestét követő időszakban a honvédsereg egyik figyelemre méltó győzelmét jelentette.

Perczel november 9-én Csáktornyan kelt jelentésében Gaál Miklós alezredes, tábornoki tiszt szerepét is méltatta. Mészáros Lázár hadügyminiszter december 1-jén ezredessé nevezte ki Gaál Miklóst, s a rendelet a Közlöny december 18-i számában jelent meg. Gaál ambícióit nem elégítette ki a Perczel-hadest tábornoki főnöksége, ugyanakkor a viszony is megromlott kettejük között. Kérésére új feladattal bízták meg, s december 21-én már az aradi ostromsereg parancsnokaként tevékenykedett.

Az aradi vár ostromparancsnoka: 1848. december – 1849. február

Gaál erélyesen látott hozzá a vár ostromlásának előkészítéséhez, hidat veretett a Maroson, amelyen december 26-án seregének egy része átvonult Új-Aradra. December 27-én lelkesülten jelentette az OHB-nak, hogy a vár körül ismét bezárult az ostromgyűrű, s az ellenség a külvilágtól elvágyva „saját fészékbe” zárott. Fő feladatának az ágyútelepek kiépítését tekintette, s az ostrom eredményes folytatásához újabb zászlóaljkat, ágyúkat és muníciót kért. Boczkó Dániel Arad megyei kormánybiztos jó véleménnyel volt az új parancsnokról, Kossuthhoz írott levelében tapasztalt, ambiciózus és kötelességét értő katonának nevezte. Gaál Miklós ezredest az OHB 1849. január 13-i rendelete tábornokká léptette elő, akitől Kossuth gyors sikert remélt.

A kemény munkának köszönhetően január 21-re 15 ostromtelep készült el a Maros-könyök jobb partján. Az említett előkészületek után január 24-én végre megkezdődhetett a vár ágyúztatása, amely egészen január 28-ig folytatódott. *Az ostromnapló tanúsága szerint a várnak 5 napon keresztül tartó lövetése rendkívül nagy károkat okozott a védőseregnek, s Gaál hatékony lépéseket tett az erőd elfoglalására. Az öt nap során mintegy 10.000 lövedék érte az erődöt, s 21 várvédő katona veszítette életét. A legénység egyre kilátástalanabbnak érezte helyzetét, harci morálja és harcképessége drámaian romlott.*

Gaál tábornok csak Damjanich bántási hadosztályának a megérkezésére várt, hogy egy közös támadást hajtsanak végre a vár ellen, mielőtt Damjanich a január elején elfogadott haditervnek megfelelően a tiszai koncentrációra továbbvonulna. Január 26-án Új-Aradra érkeztek Damjanich tábornok hadosztályának utolsó egységei, s másnapra tervezték a vár megromozását. Január 27-én azonban a biztató előkészületek dacára elmaradt a támadás, mivel a Maros jege váratlanul zajlásnak indult, s a vár körüli sáncrendszeret elöntő jeges áradat szinte tökéletes menedéket biztosított a védőknek. A következő napokban éles vita robbant ki Gaál és Damjanich, valamint Damjanich és Boczkó kormánybiztos között. Damjanich hadosztálya 1849. február 4-én elhagyta Aradot, s az OHB által elrendelt úti célja felé indult. Február 6-án Új-Arad közelébe érkezett egy 12 ezer fős ellenséges sereg, amely Todorovic tábornok szerb-osztrák hadtestének a jobbszárnyából és a Temesvárról kiküldött császári- királyi csapatokból állt. Gaál tábornok február 7-én feladta Új-Aradot, s a túlerő elől Ó-Aradra vonult vissza. Az ellenség még aznap bevonult Új-Aradra, s a várat ellátta élelmiszerekkel és a többi szükséges dologgal.

Február 8-án az ellenség a Maroson átütve néhány órára elfoglalta Ó-Aradot, ahonnan a honvédek ellentámadása kiverte őket. Másnap, február 9-én az ellenséges sereg elhagyta Új-Aradot, s Temesvár irányába vonult vissza. Boczkó Dániel kormánybiztos február 10-én jelentést írt Kossuthnak, melyben Gaált tette felelőssé a történetekért. Kossuth Boczkó jelentésének hatására felfüggesztette Gaált az ostromsereg vezérlete alól, s Debrecenbe rendelte, hogy tisztázza magát a vádakkal szemben.

Vizsgálat és felmentés: 1849. március – április

Kossuth február 27-én Inczedy László alezredest és Illyés István főhadnagy hadbírókat rendelte ki Aradra, a történetek megvizsgálására. Az Ó-Aradon megalakult vegyes összetételű (katonai és polgári) vizsgáló bizottmány, Inczedy elnökletével március 7-én kezdte meg a tanúk kihallgatását, s azt március 21-én fejezte be. A két hét során összesen 44 személyt hallgattak ki, többek között a összes törzstisztet, néhány közvitét és polgári személyeket is.

Az Ó-Aradi Bizottmány jelentése Gaált a hazaárulás vádja alól tisztázta, de felelősségének a mértékét nem állapította meg. A vizsgálatot a továbbiakban a debreceni katonai törvényszék folytatta Meirhoffer Károly őrnagy főhadbíró, hadi igazságügyi osztályfőnök vezetésével.

Meirhoffer őrnagy 1849. április 28-án összegezte a vizsgálat eredményeit. Végző megállapítása szerint Nagy Jenő alezredes (a csata napján Ó-Arad helyőrségparancsnoka) és Gaál Miklós a felelősök a történetekért. Nagy Jenő Gaál tudta nélkül adott ki visszavonulási parancsot az ellenség betörésekor, Gaál pedig nem tett megfelelő intézkedéseket, a történet mulasztásokat azonban az ellenség visszaszorításával kijavította. A honvédelmi minisztérium május 4-én azzal a kérelemmel fordult Kossuthhoz, hogy Gaál Miklós tábornok újbóli alkalmazásáról, vagy nyugdíjazásáról intézkedjék. Ezt az indokolja, hogy a tábornok ellen felhozott vádak nagyrészt megcáfoltak, s a netalán elkövetett kisebb vezéri hibák pedig az ellenség megverésével jóvá tétettek.

Gaál az ellene lefolytatott vizsgálat hónapjai alatt sem tétlenkedett. Tervezetet készített egy dunántúli „mozgó” hadosztály felállításáról, elemzéseket a tavaszi hadjáratról és a magyarországi erődök helyzetéről.

A Balaton-felvidék védelmi szerepének felmerülése a szabadságharc utolsó hónapjaiban: 1849. május – július

A kormány 1849. május elején Debrecenben vetette fel a Balaton-felvidékre épülő védelmi rendszer tervét. Alapjául az a stratégiai elképzelés szolgált, hogy a döntő harcot a Dunántúlon kell megvívni, felhasználva a kedvező terep nyújtotta lehetőségeket és a hazafias érzelmű lakosság támogatását. A terv a Bakonytól a Tihanyi-félszigetig húzódó sáncrendszer kiépítését célozta, amely különösen a harcok elhúzódása esetén bizonyulhatott hasznosnak. A védelmi rendszerben Tihanynak jutott a központi szerep, melyet a félsziget átvágásával szigetté kívántak átalakítani.

Az erődítési munkálatok irányításával Gyulai Gaál Miklós honvédtábornokot bízták meg, aki május 8-án Debrecenben kapott utasítást a terv kivitelezésére. Gaál május 10-én levelet intézett a hadügyminisztériumhoz, amelyben ismertette elképzelését, hogy hét helyen - vagyis Tihany, Szántód, Marcal-Hídvég, Karakó, Váth, Városlód és Tapolcánál - kívánja a sáncolást elkezdni. A Déli-Bakonyra és a Balaton-felvidékre támaszkodó védelmi gyűrű ottalmában a nyár folyamán a Tihanyi-félszigetet úgy megerősítené, hogy az bevehetetlenné válna és hosszabb ostromlás esetén is kitartana.

Gaált kinevezték az erődítésekkel és a várostromokkal foglalkozó mérnök (várnok) igazgatójává, valamint megbízták a dunántúli kerület érintett megyéiben - Veszprém és Zala megyében - a nemzetőrség és népfelkelés szervezésével is.

Gaál Buda bevétele után Veszprémbe utazott, hogy a közelből irányítsa az erődítési munkálatokat. Június 4-én és 5-én Tihanyban tartózkodott, a félsziget megtekintése után azonban elhalasztotta annak megerősítését. Gaál július elején ismét Tihanyba utazott. A munkálatok kivitelezését azonban már nem tartotta reálisnak, s ezt július 7-én jelentette a hadügyminisztériumnak. A hadügyminisztérium úgy rendelkezett, hogy a Tihany erődítésére rendelt

utászosztályok a Pestről odaküldött tisztekkel együtt Komáromba, a komáromi vár erődítéséhez küldessenek.

Időközben ugyanis a katonai helyzet válságosra fordult. A hadiesemények alakulása, s a Dunántúlra alapozott védelmi stratégia elvetése irreálissá tették az erődítési munkálatok folytatását.

Gaál Miklós július 17-én Szántódon írott levelében - gyenge egészségi állapotára való hivatkozással - lemondott a várnokkari főnökségről, valamint tábornoki rangjáról s nyugalmaszolgálatát kérte.

A májusban elképzelt nagy terv - a Balaton-felvidék megerősítése - nem valósult meg. A tervezett védelmi vonalból csak Karakó környékén maradtak fent erődítések nyomai.

A terv lényeges elmét alkotta a Tihanyi-félsziget szigetté alakítása, de a munkák itt nem kezdődtek el. A Balaton-felvidéki sáncrendszer és a tihanyi erődítés felépítéséhez ugyanis lényegesen több időre, hónapok helyett évekre lett volna szükség. Másrészt a lakosság hangulata és a terepviszonyok sem voltak annyira kedvezőek, ahogy a kormány azt Debrecenben elképzelte. A Bakony dombvonulatai nem jelentettek valóságos akadályt a kor haditechnikai színvonalán. A katonai helyzet változása júniusban, a Szeged környéki összpontosítás elrendelése tehát végső, de nem alapvető oka volt az elképzelés bukásának.

A tábornok aradi fogsága: 1849. november – 1854. november

Gaál Miklós, miután július 17-én elküldte lemondását, közel egy hónapig bujkált a Zala megyét megszálló császári csapatok elől, majd szeptember 12-én önként jelentkezett Knesevic ezredesnél, a Keszthelyre bevonuló császári csapatok parancsnokánál. Ezután szeptember 23-án Bécsbe, október 13-án Pestre vitték kihallgatásra, november 14-én pedig Aradra szállították, ahol lefolytatták ellene a hadbírószági eljárást. Az aradi erődben december 10-én került sor Gaál Miklós szóbeli kihallgatására a Moser ezredes elnökletével ülésező hadbírószág előtt.

A hadbírószág 1849. december 18-án hirdette ki ítéletét, melyben Gaált a felségárulás bűnében tettehársnak minősítette, ezért nyugdíja és tiszti rangja elvesztésével, vagyonának az állam javára történő elkobzásával, valamint 15 évi várfogsággal büntette. A jóváhagyásra felterjesztett ítéletet Haynau tábornok, hadsereg főparancsnok azonban túl enyhének találta, s december 24-én újabb vizsgálatot rendelt el. Véleménye szerint Gaál a bűnösök első sorába tartozott, s igen veszélyes és eredményes tevékenységet fejtett ki. Egy ilyen visszaeső személy esetében mint Gaál, annál kevésbé lett volna szabad a halálbüntetéstől eltekinteni, mivel ugyanezt az ítéletet hozták kisebb bűnökkel vádolt törzstisztek esetében is.

Az újabb vizsgálatot Ernst törzshadbíró vezette, s 1850. február 23-án került sor Gaál ismételt kihallgatására. Az aradi katonai törvényszék 1850. február 24-én hozta meg ítéletét, melyben Gaált főbüntetésként kötél általi halállal büntette. A jóváhagyásra felterjesztett halálos ítéletet Haynau 1850. február 28-án kegyelemből 20 évi, vasban eltöltendő várfogságra enyhítette. Gaál 1850. március 4-én kezdte meg büntetésének letöltését az aradi erődben. Elkobzandó vagyonának becsértéke 29.604 forintot és 13 pengőkracjárt tett ki.

Gaál elítéléséről, fogságának éveiről az egykori rabtársak - Galsai Kovách Ernő, Pongrácz István - visszaemlékezései hasznos információkkal szolgálnak.

Gaál a pesti rabkórházban hunyt el 1854. november 30-án, életének 56. évében. Nagyabonyban temették el, ahol 1861. október 13-án állították fel síremlékét.

Gaál Miklósról kortársai, s a szabadságharc krónikásai különböző véleményeket fogalmaz-

tak meg. Gelich Rikárd erélytelennek tartotta, Margitay Gábor viszont tiszta gondolkodású és jellemű, a katonai várerődítési tudományokban elismert, fényes tehetségű hazafiként jellemezte.

A Gaálról kialakult kép a források alapján korrekcióra szorul. Az ostromnapló alapján megállapítható, hogy hatékony és eredményes előkészületeket tett az aradi vár elfoglalására. Így értékelte ezt a császári-királyi hadbíróság is. Az általános roham megindítása az erődítmény elfoglalását eredményezhette volna, amely azonban Damjanich késése, a meginduló jégzajlás, valamint a Damjanich és Gaál között kirobbant vita következtében meghiúsult. Gaált később sem kísérte sok szerencse. A Debrecenben lefolytatott vizsgálat a szabadságharc legdicsőségesebb hónapjaiban ítélte passzivitásra. Amikor új feladattal bízták meg, a szabadságharc defenzívába szorulása miatt nem volt elegendő idő a Balaton-felvidéki erődítési munkák megvalósítására. Vállalásához híven azonban a végéig hű maradt hazájához, csupán életének megmentéséért küzdött a császári-királyi hadbíróság előtt.

Ugyanakkor Hermann Róbert értékelésével is egyet lehet érteni. Véleménye szerint Gaál hadvezéri zsenialitása nem versengetett Görgeiével vagy Bemével, ötletessége és vezetői képessége Vetterével és Klapkáéval, határozottsága Damjanichéval, temperamentuma Perczelével. Gaál inkább elméleti, mint gyakorlati katona volt. A szabadságharc végig szolgáló tábornokaként azonban jelentős szerepet játszott, s változatos pályafutása során a szabadságharc hadtörténetének fontos mozzanataihoz kapcsolódott. Szűkebb jelentőségét növeli, hogy Zala megye egyetlen 1848-49-es honvédtábornoka.

Gyulai Gaál Miklós honvédtábornok emlékezete

Gaál Miklós személyes tárgyai, festményei, rajzai és imádságos könyve az Aradi Múzeumegyüttesben található, itthon pedig a ceglédi Kossuth Múzeumban. Gaál Miklós nevét általános iskola őrzi Abonyban, emlékműve Hévízen áll, Zalaszegváron pedig emléktáblát helyeztek el tiszteletére.

Lehota János

Bánk sátáni „gondolata” avagy a keresztyéni hit megváltó ereje

1. A nemzeti tudat drámája könyvünk folytatásaként jelenik meg ez évben az a Bánk bán-értelmezésünk, amelyben újragondolva a dráma tartalmát arra a felismerésre jutottunk, hogy annak összefüggésében történelmünknek is alapvetően más tartalma van, mint ahogy az a tudatunkban él.

Drámaértelmezésünk legkényesebb tartalmát tesszük közre fejezetünkben, amivel azt is jelezzük, hogy Bánk Bán alapvetően más valóságnak a drámája, mint amit nemzeti-történelmi tudatunk abban felfogott: a „királynét” nem ölték meg a drámában, minthogy Bánk nem a királynét ölte meg, hogy ölt. Embert ölt, aminek utólag lehetett drámai és történelmi tartalmat adni, ami a király ítélete által következik be. Vagyis a Bánk bán annak a valóságnak a drámája, aminek utólag adják meg azt a tartalmát, ami a valóságban nem, illetve nem úgy következett be.

Katona a Bánk bánban ily módon a korának „változásai” következményeként azt a „modern” drámát alkotta meg, amelyben az Ember – a drámában a királyné – az Istentől való elszakadásában – a drámában a király adta a királynénak ezt a szabadságot – olyan valóságot is teremthet, ami nem felel meg annak. Az emberi szellemnek ez a valóságteremtő és „költészete” – „hazugsága” – azonban nem a kulturált ember tapintatos magatartása, amikor a valóságot érdemes és el is kell hallgatni, hanem már az a csinált valóság – és ezt a „szó” teremtő ereje hozza létre –, amivel hatalmi „tőkét” lehet szerezni a másik ellenében, hogy általa föléje kerekedve megsemmisíthető legyen. Katona ennek kifejezéséhez választotta az „irodalmi” történetet drámájához, amelyben a valósággal ellentétben, ahol nemesek ölték meg a királynét, Bánk volt a királyné gyilkolója, mert így az erkölcsi tőke megsemmisítését és annak megvédését hatalmi létkérdésként tudta megélni.

A Bánk bán nagyon összetett drámai szerkezetében mindenki a király áldozata, aki Istent elhagyva tudatlanul az Embernek adott cselekvési szabadságot. Így az áldozatok és vétkesek láncolata következett be, ennél fogva Bánk áldozata is lett az erkölcsét megsemmisítő „szó” erejének, hogy feleségét erkölcstelennek lehetett mondani. Katona ennek alapján írt összetett szerkezetű drámát, amelyben az áldozat–Bánk vétkes is, mert nem a valóság alapjára állt, amit felesége állított, és amiben hinnie lehetett, hanem maga is „emberi szellem” teremtő erejére támaszkodott, amivel „kigondolta” annak lehetőségét, hogy a maga valóságát meg tudja tenni valóságnak, következésképpen valóságot tud „csinálni” a királyné megölésével. Így válik a dráma a Krisztusban való hit üzenetének kifejezőjévé, hogy az Istentől elszakadt ember a szabadságában a krisztusi utat válassza Istenhez.

Katona ennek alapján alkotta Bánk tragikumát, hogy ő is elszakította magát Istentől, ő is az emberi szellem teremtő erejéhez fordult, de a krisztusi út ellenében való gondolatot akarta valósággá tenni, hogy Isten valóságát tegye meg valóságnak, holott elég lett volna hinnie abban.

A dráma fordulópontjának tekintjük Bánk döbbenetét kiváltó „gondolatának” megszületését, azt, hogy a sátáni utat kellene választania becsületéért, akkor nem tekinthetünk el a sátáni út tartalmának értelmezésétől sem. Annál inkább nem, mert ezt is a dráma szö-

vetének rendszeréből lehet tárgyasítani. Ugyanakkor azért sem, mert e tartalom alapján érthetjük meg a dráma azon összetett szerkezetét, hogy Katona általa külön is választotta Bánknak, a férfinak–férjnek a tragikumát a dráma tragédia műneműségétől, és össze is kapcsolata azokat úgy, hogy Bánk nem férjként, hanem uralkodóként gondolta ki azt a cselekvését, amit végül is majd csak férjként fog tudni megtenni. Így fordulópontnak tekintjük a drámának ezt a pontját, mert két irányba is fordulhatott volna Bánk cselekvése az előhelyzet alapján: egyrészt férjként Melindát is megölhetné, hiszen asszonyát erkölcstelennek tartotta, másrészt uralkodóként Peturékhoz is visszatérhetne, ha Melindát áldozatnak akarja láttatni. Csakhogy Bánkot éppen ezen lehetőségei vitték holtpontra, nem választhatta egyiket sem, mert a Petur szándékának uralkodói leszerelésével különvált magánemberi lényétől, amiért is ő férjként már nem reagálhatott sem othellói módon Melinda megölésével, sem a „Bánki sértődés” alapján, hogy Melindát áldozatnak tekintve ígéretéhez híven visszatérjen Peturékhoz. Bánk nagy bánki drámája tehát éppen az, hogy felesége által került olyan helyzetbe – még ha őt helyzetbe hozták is –, hogy benne az uralkodót érte így a sérelem, ezért neki az uralkodót ért sérelem alapján kell megítélnie és megoldania helyzetét.

Kiemeljük annak fontosságát, hogy a szituáció tartalmát azért kell pontosan ismernünk és értenünk, mert Bánk a hitelensége miatt került abba a helyzetbe, amit már csak a hit alapján tudott volna megoldani a krisztusi szeretet útját választva. A dráma fordulópontjának és magának a drámának a kulcsfontosságú tartalmát is megérthetjük azáltal, hogy a keresztyéni hitben feloldódhatnak az igazságról való kétségeink, tudniillik Bánk, ha a keresztyéni hit alapjáról hinni tudott volna Melinda igazának, akkor nem az istentelen, illetve az Istent imitáló világrend „hírének” alapján ítéli meg a helyzetét, amiért is már annak a világrendnek a szabadságában maga határozza is meg a törvényt uralkodói tettéhez. Akkor a „mégist” választotta volna, hiszen hogy krisztusi hitében „Isten országát és az ő igazságát kereste”, ezért annak világában és igazságában akart maradni is. (Máté evangéliuma 6/33) Ezen keresztyéni hitében pontosan követni tudta volna előre is jelzett útját, hogy a feleségét ért sérelem olyan „bánki sértődést” jelent, amiért is visszatérve a békétlen összeesküvőkhöz, uralkodóként cselekszik mindannyiuk sérelmét orvosolván. Bánk azonban hatalmas vívódásának eredményeként a „mégsemet” választotta. Hitelenségében ily módon az Ember sokirányú önzése igazságának rendszerébe billent át, ahol viszont arra kényszerült, hogy mások igazságával szemben a maga igazát érvényesítse igazságként. Ennek érdekében születik meg „olyan” gondolata, amely gondolat tartalmán maga is megdöbben.

Katona tehát azt a drámai helyzetet teremtette meg – amely helyzet már korának valóságában született meg –, hogy az Ember felszabadította magát az Isten világrendjének kötelékéből, s ezáltal az igazság abszolútumát vesztette el. Az Ember ennél fogva – az Isten nélküli szabadságában – már nem nyerheti el az igazság abszolútumát, sem úgy, hogy Istent visszahozza abszolútumként, sem úgy, hogy magát akarja megtenni, és meg is teszi abszolútumnak. E Katona korabeli nagy változás alapvető következménye ily módon az a paradox tartalom lett, hogy az Embernek ebben a szabadságában mind az Istenért, mind az Emberért való szándéka emberellenes – önmagaellenes – cselekvéssé válhat, aminek tragikumát már csak e cselekvés bekövetkezésekor, a tragikus következményben érzékeljük, ha meg is maradunk, hogy azt még érzékelhessük. Bánk bán értelmezésünk legfontosabb gondolatát emeltük ki e helyütt is, hiszen értelmezésünkben Katona ennek a két útnak a menetét gondolta végig; Bánk az Istenért, Gertrudis az Isten nélküli emberért valóan kerülnek egymással kizáró ellentétbe, hiszen a királyné is megölné Bánkot, ha erősebb lenne nála, vagyis ebben az abszolútummá váló tartalomban teljesen azonosak lettek: olyannyira a maguk igazságát akarják érvényre juttatni a másikkal szemben, hogy az igazság maga már teljességgel elveszti igazság voltát.

Katona korának nagy mentális változása következményeként tehát az életben következnek be a drámai helyzet, ha az abszolútumot meg akarjuk testesíteni. Márpedig az isteni erkölcsi világrend felrobbantásával Isten örökségeként az abszolútum megvalósítását tettük meg rendszereink kiindulópontjának. A Bánk bán megértéséhez ennél fogva az életvalóság azon tartalmát kell értenünk, hogy az embernek tudomásul kell vennie, hogy az Isten nélküli szabadságában az abszolútumot elvesztette, ezért nem hogy önmaga eszméit nem teheti meg abszolútumnak, hanem már Istent sem hozhatja vissza abszolútumként. Mindkét végletben a Sátán pusztító erejét szabadítja ki, ami az élet legteljesebb értékeinek, így magának az életnek is a pusztulását fogja eredményezni. Saul megtérését idézzük fel, aki Isten nevében és Istenért Krisztus követői ellen „sok ellenséges dolgot cselekedett”, de megvilágosodván, erre a küldetésre kapott belső hangot: „Hogy megnyissad szemeiket, hogy setéségből világosságra és a Sátánnak hatalmából az Istenhez térjenek, hogy bűneiknek bocsánatát és a megszenteltettek között osztályrészt nyerjenek az én bennem való hit által.” (Apostolok cselekedetei 2/9; 18) A polgári forradalom által megteremtett szabadságban került abba a helyzetbe az Ember, hogy – Saulhoz hasonlóan – felismerheti, hogy életvalóságát nem Isten irányítja, s hogy önmagát erre felszabadította, következésképpen nem az Isten, hanem maga alkotta törvényeit tegye meg élete alapjául. De ismerje fel azt is, miként ezt Krisztus eljövetele jelentette, hogy Istent benne, vele és általa higgye; neki ez az Istentől való küldetése: „Mert úgy szerette Isten e világot, hogy az ő egyszülött Fiát adta, hogy valaki hiszen ő benne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen. Mert nem azért küldte az Isten az ő Fiát a világra, hogy kárhoztassa a világot, hanem hogy megtartassék a világ általa.” (János evangéliuma, 3/16, 17)

Tanulmányunkban a keresztyéni tartalom és a keresztyéni magatartás kérdéskörével is túlléptünk a drámaértelmezés keretén, mikor is annak horizontjából vizsgáltuk a Bánk bán tartalmát. Fejezetünkben Katona korának „változása” következményeként azt az összefüggést emeltük ki, hogy az Embernek ebben a szabadságában már nem közvetlenül Istenhez kell kapcsolnia magát – hiszen éppen tőle szakadt el szabadságáért –, de hogy Isten nélkül sem létezhet e szabadságában, ezért Krisztust kell követnie a maga életútján, hogy Istenhez eljuthasson. Krisztus által nem emeli magát istenné, hanem keresztyéni hitében le tud mondani a kisajátított igazság abszolútumáról, keresztyéni hitében a vele ellentétes igazság létezését is el tudja fogadni, mert a krisztusi szeretet által az embernek az emberhez való viszonya lett meghatározóvá. Ugyanakkor a keresztyéni hitben az abszolútumot, Isten igazságát sem veszítette el, mert a Krisztusban való hitben, általa és vele az Isten abszolútuma és igazsága felé fog haladni.

Katona drámája a keresztyéni hit drámája. A Bánk bán megértéséhez a keresztyéni hit vezet el bennünket, minthogy Katona – és majd Madách is – a keresztyéni hit megváltó erejét mutatta fel az Istentől felszabadult embernek. Ennek összefüggésében mondhatjuk, hogy a keresztyéni hitet is értenünk kell, hogy azt gyakoroljuk, tudniillik az Istenben való hit magában korántsem keresztyéni tartalom, hiszen Krisztust is az Istenben való hit következtében feszítették meg. Az Ember ismerje fel azt, hogy Istentől elszakadva, szabadságában Krisztus törvényét kövesse; a szeretet vezérelje gondolatainak, eszméinek születését, és akkor „végtelen tér” nyílik meg számára, így Isten országa felé közeledik cselekedetében. Katona Bánk tragikumában fejezte ki az „embernek” azt a tragédiáját, hogy ha szabadságában nem Krisztusban, Vele és Általa gondolkodik és cselekszik, akkor a maga igazságáért Isten országa ellen gondol ki eszméket. És ha azok értelmében cselekszik is, annak „vég semmisége”, teljes pusztulása lehet a következménye. Bánk tragikumát ezzel a keresztyéni hitetlenséggel indítja el Katona, ennél fogva, ha a dráma rendszerét nem ennek archimedesi pontjából értelmezzük, akkor a dráma teljes tartalmát sem értjük, illetve egy teljesen más olvasatú drámát kapunk.

2. Katona tehát a keresztyéni hitetlenséget tette meg Bánk tragikumának alapjának, aki így a hitetlensége horizontjából élte meg helyzetét; csak átkozódni tudott, előbb az alvó és ártatlan fiát mondta átkozottnak, majd mások előtt a házassági esküvésüket is megátkozza. Ehhez azt a helyzetét kell értenünk, amibe maga tette magát, mikor is elszakította „tündéri lányait”. Vagyis Katona úgy tette szabaddá Bánkot, hogy a hitetlenségén alapuló szabadságában alkotta meg drámai helyzetét, úgy, hogy átvitte őt ugyan az Isten nélküli és keresztyénietlen, illetve az Istent és a keresztyéni hitet csak formálisan követő világrendbe a „gondolata” megszületésével, de azt úgy nem cselekedtette meg vele, hogy cselekedtette. Ám a „gondolata” tartalmát így is értenünk kell, merthogy Bánk éppenséggel a krisztusi szeretet megváltó erejétől szakadt el általa. Így került abba a helyzetbe, amit János evangéliumában olvashatunk: „A ki hiszen ő benne, el nem kárhozik, a ki pedig nem hisz, immár elkárhozott, mivelhogy nem hitt az Isten egyszülött Fiának nevében.” (János evangéliuma 3/18). Így következik be, hogy minden támpontot elveszítve a krisztusi út ellenében születik meg Bánk „gondolata”, hogy az igazságért cselekedhessen. Ezáltal eleve kizárta az igazság megteremtését, merthogy csak Krisztus által vezethet az út Istenhez, de neki olyan gondolata született meg, amely által a Sátán útjára lépne, ha azt megvalósítaná, merthogy ez az út a Pokol legmélyebb bugyrába vezet. Maga is kimondja a tartalmat, hogy általa a „setét” reményt választotta, hogy az az út a „pokolra le” viszi majd. Vagyis a sötétség útjára lépett a Világosság helyett. „Ez pedig a kárhoztatás, hogy a világosság e világra jött, és az emberek inkább szerették a sötétséget, mint a világosságot, mert az ő cselekedeteik gonoszak valának. Mert minden, a ki hamisan cselekszik, gyűlöli a világosságot; és nem megy a világosságra, hogy az ő cselekedetei fel ne fedessenek.” (János evangéliuma, 3,19-20)

A Bánk bán értelmezésünk egyik legfontosabb tényezőjét emeltük ki azzal, hogy Bánkot a sátáni út választása által elhatároltuk a hazáért való cselekvése azon nemzeti tartalmától, amit tudatunk neki az idegen elnyomó elleni harcért tulajdonított. Katona ugyanis korának szabadsága alapján a legtágabb horizontot tárhatta ki a befogadói tudatnak, hogy felismerhesse szabadságában az Élet valóságos drámai helyzetét, azt, hogy Istentől elszakadva az igazságot is elvesztette, ezért az igazságot már csak a keresztyéni hit valószínűsítheti számára. De azt is ismerje fel, hogy a keresztyéni hit a szabad ember hite, aki a szabadságában a krisztusi utat választja az igazság érdekében, hogy nem szűkíti le az igazságot a maga érdekeinek igazságává, hanem szeretettel képes fordulni a másik igazsága felé is, amivel eleve feloldja azt a drámai helyzetet, amit éppen a hitetlensége teremthet számára.

A Bánk bán megértéséhez a keresztyén hit paradox tartalmú léthelyzete vihet el bennünket, hogy tudniillik szabaddá tettük-e magunkat Istentől, hogy eljuthassunk annak felismeréséhez, hogy Krisztus a vezetőnk Istenhez, következésképpen a keresztyén hit nem az Istenben való létezésünk, ha attól már el kell tudnunk szakadni, hanem Krisztusban kell léteznünk, akit Isten küldött megváltásunkra, hogy általa, vele szabadságunkban is Istenhez közelíthessünk: „Ha valaki jóni akar én utánam, tagadja meg magát és vegye fel az ő keresztyét, és kövessen engem. Mert a ki meg akarja tartani az ő életét, elveszti azt; a ki pedig elveszti az ő életét én érettem, megtalálja azt. Mert mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, de az ő lelkében kárt vall? Avagy micsoda váltságot adhat az ember az ő lelkéért?” (Máté evangéliuma 16./24, 25, 26.)

Az életvalóság keresztyéni hite tehát nem az Istentől való bizonyosság igazságát akarja valószínűsíteni – ami igazságért sokan áldozták magukat, és amiért sokakat feláldoztak –, hanem a krisztusi szeretetet, amivel a másik ember igazságának befogadására is képessé leszünk, következésképpen Krisztustól nem szakíthatjuk el magunkat, ha Istent benne és általa hisszük. A keresztyéni hit megváltó szerepét Katona korának nagy történelmi fordulata teremtette meg. Az Ember szabaddá tette magát Istentől, de úgy hogy szabadságában

ne eszméinek igazságával váltsa fel az Isten világrendjét, mert azáltal ugyanúgy zsarnoki hatalmat gyakorolna eszméiért, mint ahogy Istenért is zsarnok volt. Bánk bán tanulmányunk egyik lényeges kérdését ezért úgy tettük fel, hogy Európa ebben a szabadságában keresztyénné tudott-e válni, vagy eszméinek rabságában Istent is, Krisztust is maga alá gyűrve a maga igazságának harcát vívta és vívja a világgal? A másik lényeges kérdést a Bánk bán megértése összefüggésében tettük fel, hogy mi megtettük-e azt a nagy történelmi lépést, hogy Istentől is szabadokká válva keresztyénné válhassunk. Katona ugyanis a keresztyéni hit megváltó erejét a történelmileg szabaddá lett Ember tragédiája megjelenítésével mutatta fel nekünk. Nekünk, akik keresztyének voltunk ugyan, de akiknek most kell igazán keresztyénné lennünk, mert Istent eszméinkkel cseréltük fel, és ürességbe kerültünk. Következésképpen most kell a keresztyén hit általános érvényű megváltó szerepét felismernünk, hogy ne essünk eszméink csapdájába, és szabaddá váltsunk szerethessük embertársainkat. A keresztyéni hit horizontjából érthetjük meg Katona drámájának alaphelyzetét, amit a királynak éppen azzal a vétségével indította el Katona, hogy Endre Istentől elszakadt, amivel szabadságot teremtett ugyan, csak abban Gertrudis önző emberi törekvései érvényesülni tudtak. De hogy Endrét végig a szeretet vezérelte, így a krisztusi szeretet által visszatárlhatott, és vissza is talált Istenhez, azáltal az igazságot már a hazáért való tartalommal érvényesítette. És ennek a horizontnak alapján érthetjük meg Bánk tragikumát, ugyanis Bánk Krisztustól szakította el magát, így szabadságában magára maradt az igazság keresésében, így Isten ellenében cselekedett úgy is, hogy Istenért akart cselekedni és cselekedett is, amivel így az Isten világrendje visszaállítása szándékával maga is az ember eszméinek zsarnoki hatalmi rendszerét alapozta volna meg.

Tehát Katona korának történelmi szabadságában az Embert keresztyéni hite válthatja meg eszméinek csapdájától, hogy azt vallja: „hiszek”. Ennek alapján érthetjük meg azt a drámai helyzetet, amit Katona teremtett Bánknak. Ha hitt volna Melindának igazságában, akkor „itt és most” a kezdő pontban megoldódott volna a drámai helyzet, hiszen így tudta volna, mit kell tennie az igazságért. Bánk azonban csak azt tudta mondani: „mégsem hiszek”. Így pedig már a helyzet kezdő pontján ölt, mert Krisztustól elszakítottan a lelket ölte meg. Melinda lelkét ölte meg. Ebben a helyzetében pedig, mint már keresztyénietlen ember, eszmét, gondolatot keresett magának, hogy megoldhassa azt, amit eleve megoldhatott volna, amiért is megoldhatatlan helyzet megoldására kényszerült. Feleségét ennek a „történetnek” útjára engedte, vagyis azon történet kimenetelének tette ki, amely történetet a hitetlensége alapján „gondolt” ki.

3. Bánk helyzetét a feleségéhez való viszonyában is meg kell határoznunk: nem férjként, hanem uralkodóként került abba a helyzetbe, hogy feleségét erkölcstelennek lehetett mondani, és maga sem hisz Melinda ártatlanságában. Ebben a viszonylatban neki mint uralkodónak, Endre király személyeként az Istentől való uralkodónak a becsületét kell megvédenie uralkodói tisztében. Ennek megértéséhez illeszthetjük azt a korábbi jelenetet, amelynek helyzetében fel is vette az Endre király uralkodói szerepét, hogy abban Petur lázadását leszerelve a „hazát” megvédje a lehetséges polgárháború veszélyétől. Helyzetében tehát nem léphet ki uralkodói társadalmi szerepéből, ha a hazára leselkedő veszély elhárítását uralkodói feladatának tartja, márpedig Bánknak ez a tartalom jelentette a hazáért való cselekvését. Ugyanakkor most abba a helyzetbe került, hogy felesége „erkölcstelensége” által az uralkodót érte erkölcsi sérelem, hogy maga is az udvar „hírét” tekintette mérvadónak, így az előállt helyzetben férjként-férfiként nem cselekedhetett Melindával szemben a becsületéért, hogy neki uralkodóként kellett annak becsületéért cselekednie.

A dráma értelmezését alapvetően meghatározó „becsület” és „haza” összefüggésére is rávilágíthatunk; Bánk a hitetlensége következményeként férjként–férfiként a felesége áldozata, aki Desdemonaként bűnös a szemében, ugyanis ennek összefüggésében adta a „haza” megvédésének azt a tartalmát, hogy a polgárháború veszélyétől kell a hazát megmenteni, ami bekövetkezhet, ha a Békétlenek Petur vezetésével a királyi család életére törnek. Ebben a helyzetében tehát őt uralkodóként érte erkölcsi veszteség, amiért is uralkodóként nem cselekedhet feleségével szemben. Így viszont uralkodóként a hazáért is cselekednie kell, mert tarthat Peturék tettétől, hogy meg fogják ölni a királynét, mert nem tér vissza hozzájuk. Ennek összefüggésében gondolkodott, hogy a hazáért való cselekvés nagyobb koncentrikus körében oldja meg a kisebb koncentrikus körében lévő becsületének ügyét, vagyis – és ezt az összefüggést kiemeljük –, a királynét azért kell a hazáért valóan megölnie, merthogy becsületéért való cselekvés miatt nem tért vissza Peturékhoz, azok cselekedni fognak, ezért neki meg kell előznie Peturék szándékát, így uralkodói cselekedettel megvédheti a hazát a polgárháború következményétől. Tehát ennek összefüggésében Bánk úgy gondolkodott, hogy uralkodóként a hazáért való cselekvéssel a királynéban megölheti az asszonyt is, aki a becsületének elvesztője. De lássuk be, hogy ebben a gondolatmenetében a becsületének elvesztése volt az indíték, amit uralkodóként Melinda bűnéből a királyné bűnébe kell átvinnie, mert csak ily módon léphetett abba a nagyobb koncentrikus körbe, hogy a haza ügyében ölje meg a királynét.

Bánk tehát hitetlensége következményeként a sátáni út lehetőségét választotta uralkodói becsületéért, az Istentől való igazságért, hogy ezzel úgymond a hazát is megmenthesse. Katona a drámai szöveg szövegéből szötte műve drámai szerkezetét, ezért mi is abban keressük Bánk gondolatának tartalmát. A „pokolra le” és a „setét remény” útjának kijelölése megtölti a „mely” jelző homályát azzal a tartalommal, hogy a Sátánnal kellene azonosulnia. Helyzetének abból a drámájából pedig, hogy nem tudott hinni Melindának, azt is megérthetjük, hogy kétséges helyzetbe került, mert igaza is lehetett Melindának, csakhogy neki uralkodó lévén biztos pontot kell tudnia becsületéről, és Melindával szemben mást állítanak igazságként. Idézzük is fel azt, Katona hogyan fejezte ki Bánk lelkiállapotát, hogy elvesztette az Istentől való igazság biztos pontját: „Mint vándor a hófúvásokban, úgy / lelkem ingadoz határtalan / kétség között, s eszem egy nagy óceánban / lebeg, veszejtve minden csillagot.” (1165-1175) (Kiemelések Lehota J.) Ebben a helyzetében válhatott tényezővé a hitetlenség meghatározó szerepe, mert Bánk – Hamlettel ellentétben – már nem az igazság identitását akarja megteremteni ebből következően, hanem – és ez lett nála a szempont –, tudatosan a maga igazságát akarja érvényre juttatni, hogy az az igazság válhasson igazsággá, ami a becsületét tisztának láttatja, hogy tudniillik Melindát eszköznek használták az uralkodó erkölcsi alapjának megsemmisítéséhez. Ebben a helyzetben pedig az egymást kizáró két igazság közül csak a Krisztusban való hit által tudott volna az igazságra rátalálni, úgy hogy elhiszi, Melinda csak őt szerette, és haláláig szeretni fogja, következésképpen a becsületét asszonya által nem vesztette el. Pál apostol így írt a Galátziabeliekhez szóló levelében: „Elszakadtatok Krisztustól a kik a törvény által akartak megigazulni, a kegyelemből kiestetek. Mert mi a Lélek által, hitből várjuk az igazság reménységét. Mert Krisztus Jézusban sem a körülmetélkedés nem ér semmit, sem a körülmetélkedhetetlenség, hanem a szeretet által munkálkodó hit.” (4, 5, 6.) (Kiemelések Lehota J.)

A hitetlenség szülte gondolat tartalmát akkor is ismernünk kell, ha azt nem, vagy nem úgy valósítják meg, miként az Bánk cselekedetében is bekövetkezett. A hitetlenségből származó gondolat és annak megvalósulása kapcsolatát ugyanis az életvalóság hozta létre, ezért nekünk – mivel már a valóságos létezésüket kell megóvnunk annak pusztító következményeitől –, azon tudat belátásához kellene eljutnunk, hogy az „ilyen” gondolat megszületésének

elejét kell venni. Vagyis Katona a hitetlenég és a gondolat kapcsolatának következményét jelenítette meg Bánk tragikumában, hogy a hitetlensége által az a gondolata születhetett csak meg, ami számára megvalósíthatatlan szerep megvalósítására készíti cselekvéséhez, amit hogy nem tud akként megvalósítani, a következményében kell felismernie, hogy okát nem kellett volna annak megteremtene, mert az más szerep cselekvésére kényszeríti. Gondolatának tartalmát ugyanis az ok-cél megfordításában jelölte meg, minthogy Peturéknek céljuk volt a királyné megölése a hazáért, amit királyként leszerelt, neki királyként okot kellett találnia a királyné megöléséhez, hogy Melinda miatt a hazáért megölhesse. Ily módon kétszeresen megoldhatatlan helyzettel találkozott; annak ugyanis tudatában volt, hogy a királyné lemondott Melinda elcsábításának lehetőségéről, ezért neki az okot meg kell konstruálnia a történetek alapján, azáltal pedig erkölcstelen alapra helyezné az erkölcsért való cselekedetet. Ez az ellentmondás szervesen kapcsolódik uralkodói szerepének ellentmondásához. A hazáért ugyanis csak uralkodóként cselekedhetett, hogy uralkodói becsületének megvédését tette meg indítéknak, azért viszont az Istentől való uralkodóként nem cselekedhetett. Neki uralkodói szerepet kellett cserélnie, hogy uralkodóként a becsületét megvédhesse, amiért királlyá, Bánk „királlyá” kellene tennie magát ehhez a cselekedetéhez.

Bánk döbbenetét tehát korántsem az „ölni” cselekvés gondolata váltotta ki. Azt tudta, hogy a becsületéért ölnie kell, és hogy Melindát nem ölhetette meg uralkodóként a becsületéért. Ezért uralkodóként kell ölnie, amit viszont Endre király megtettesítőjeként nem tehet meg, mert a hazáért valóan kell megölnie a királynét, hogy a polgárháború kitörését ezáltal megakadályozza. Döbbenetét a gondolat szerepkövetelménye váltotta ki benne: maga magát kell királlyá tennie az Istentől való király helyébe, amit csak a nemzet tehet meg az alkotmány értelmében. A Sátán szerepét kell felvennie, azt megtettesítenie, hiszen virtuális valóságot gondolt teremteni, élet-színházat gondolt csinálni, hogy valószínűvé tegye azt a valóságot, ami a hite alapján létező valóság lehetne. Vagyis a Sátán szerepében cselekedni azt jelenti, hogy a cselekedet elveszíti adekvát tartalmát, fedezete lesz egy más tartalomnak. Erre a „színházi” szerepre kell felkészülni, ezt a szerepet kell felépítenie, hogy színpadra léphessen; erre a szerepre nem készülhetett el, amikor a színpadra szólították: a királyné hívatta.

A helyzet értelmezéséhez tegyük hozzá azt is, hogy amennyiben neki uralkodóként a becsületét kell megvédenie, nemcsak leminősíti Melindát „semmi” asszonnyá, ahogy nevezte is, hanem uralkodóként láthatóan fel is emeli az érte való cselekvés látszatáért, hogy áldozatnak tekinthessék. Bánk feleségéhez való ambivalens viszonyát is ezek alapján érthetjük meg, hogy azt az emberi-férji hitetlensége határozta meg, s hogy Melinda ily módon oka lett annak az uralkodói kényszercselekvésnek, amelyben Melindát az uralkodó becsülete érdekében már megvédenie kell, hiszen hogy Melindát erkölcstelen asszonynak mondhatták, úgy akkor ő ezt a „valóságot” az uralkodó becsülete elleni cselekedetnek fogja uralkodóként felmutatni. Ezért Bánknak uralkodóként találnia kellett uralkodói cselekedetéhez olyan indítékot, miszerint az ő uralkodói becsületét támadták meg Melinda által. Ezzel ugyanis megfordíthatja az oksági rendszert, Melinda a férj becsületét vette el ugyan, de elsősorban Melinda által az uralkodónak becsületét akarták elvenni, amiről a királyné hallhatóan lemondott, viszont Melinda által és a hitetlensége következtében ennek látszatába került.

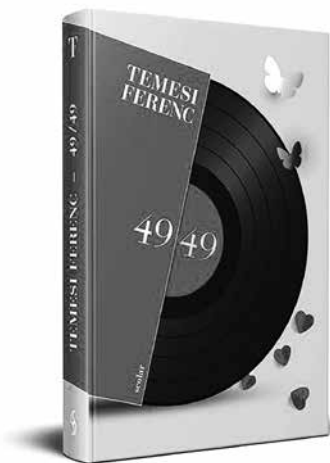
Bánk tehát a hitetlensége és a gondolat összefüggésében olyan „történetet” indítana el, amelyben a maga férji áldozat voltát – amibe Melinda által került –, az uralkodói áldozat voltába akarja transzponálni, amelyben Melinda már áldozata lehet a királynénak. Ily módon olyan valóságot akar teremteni, hogy az az Isten igazságának feleljen meg, holott az már csak a maga igazsága lesz. Ennek érdekében eszközévé teszi Melindát, hiszen kifordítja a hozzá való viszonyát, mutatja a szeretetet, de eredendően áldozatává teszi feleségét, mert sorsát ezen történet kimenetelének teszi ki.

A teljes tanulmány online oldalunkon olvasható.

Nem csak a húszéveseké a világ - Temesi Ferenc: 49/49

Bár a címben szereplő sláger közvetlenül nem bukkan fel a regényben, leképezi a szöveg egészének különleges, nosztalgikus hangulatát. Temesi Ferenc új kötete ugyanis egy szerelmespár történetét örökíti meg, akik tinédzser korukban az első nagy szerelmet jelentették egymás számára, de kapcsolatuk akkor véget ért, a kudarc és a sértettség érzését maga után hagyva, és most, több mint hatvan évesen újra egymásra találhatnak az interneten keresztül. A cselekmény ennek megfelelően két idősíkon játszódik: az arab számozás jelzi az 1966-tal kezdődő, Porlódon – azaz Szegeden – zajló időszakot, míg a római számok a 2010-es éveket Budapesten (és később Norvégiában). Temesi mesterien megkomponált regénye ezen kívül címével a két főszereplő születési évére, a buddhizmus közties létének időtartamára (mely szerepét, az élet és halál közti átmenetet szimbolizálva Márk fiatalkori autóbalesetének történetében nyeri el, ahol elvesztette szerelmét, Katit), illetve a magyarországi bolsevik hatalomátvétel kezdetére is utal.

A két részre osztott struktúra nemcsak ezen tényezőkre játszik rá, hiszen a borítón látható bakelitlemez két oldalát szemléltetve a '60-as, '70-es évekbeli, múltidéző slágerek szövegszerző erővé válnak. A felbukkanó dalok mindig az aktuális regénybeli szituációhoz, megoldandó élethelyzethez kapcsolódnak, de Márk az Ilonával való kapcsolatában sokszor saját kommunikációs nehézségeit is a zenével próbálja kompenzálni, átruházva rá mindazoknak az érzéseknek és emlékeknek a kifejezését, melyek túl mélyen gyökereznek, vagy túl hosszú ideje nyomasztják ahhoz, hogy beszélni tudjon róluk. Ahogyan a regény egyik mondata illusztrálja: „Hosszú csönd ült közénk harmadiknak”. A hatékony kommunikációt ráadásul az évtizedek óta Norvégiában élő Ilona magyar identitás- és nyelvvesztése sem segíti, hiszen az elmúlt évtizedekben annyira asszimilálódott a norvég társadalomba, hogy anyanyelvi megnyilvánulásai nem mindig árnyaltak, sokszor csak norvég szavak jutnak eszébe. (Ékezetek nélküli bejegyzéseibe egy-két helyen bele is csúsznak az ékezetek, pedig a történet szerint csak később állítja be a fia a magyar karaktereket.) Azonban a zene korlátozott lehetőségeire mutat rá, hogy Ilona nem érti az angol dalszövegeket sem, így a félreértések elkerülését és egymás gondolatainak megértését nem igazán képesek ellensúlyozni a letűnt korszak felcsendülő dallamai – az idősebb

generáció olvasóit viszont akaratlanul is hatalmukba keríthetik, és megnyithatják előttük az elvágyódás távlatait. A dalok időnként olyannyira beleilleszkednek a történetvezetésbe, mintha nem is az átélt élmények idéznék meg őket, hanem az író az egyes slágerek alapján fűzte volna össze a cselekményszálat. A megszokott dialógusokra jellemző gondolatjelek szövegből való kiiktatása is azt sugallja, hogy a szereplők közti kommunikáció nem képes a hagyományos módon betölteni a szerepét – ehelyett a zene beszél, ami egy egész generáció fiatalkorát és életérzését határozta meg.

A szöveg narrációs szerkezete igen változatos, sokféle nézőpontot alkalmaz: hol személyesebb, egyes szám, első személyű, hol kívülről szemlélődő, egyes szám, harmadik személyű az elbeszélő pozíciója, de még egyes szám, második személyben is megszólal, mellyel még inkább bevonja az olvasót a történetbe – sőt, mindezt akár egy fejezeten belül vegyíti. A 49/49 rendkívül színes és hiteles korrajz, a magyar szocializmus légkörét, a rendszer működését különböző műfajú, sokrétű forrásanyagokból ismerhetjük meg: Márk és Ilona e-mailezéséből, Skype-csevegésekből, a fiatalok között folyó beszélgetésekből, családi és magánlevelekből, naplóbejegyzésekből, plakátkampányokból, újságcikkekből, filmekből, színházi előadásokból, közéleti eseményekből, az akkori irodalmi életet övező botrányokból, amely írói pályafutások ellehetetlenítésével is járhatott (például Ördögh Szilveszter Tiszatájbeli Osztályfénykép című elbeszélésének következményeit említve). Márk maga is írónak készül, és a regény végére össze is áll 49/49 című műve, melyből készülése közben rendszeresen felolvasson Ilonának vagy elolvastatja vele az épp megírt fejezeteket. A dokumentarista jelleget fokozzák az író életével összhangba hozható információmorzsák (Márkkal megegyező születési év, szegedi és budapesti élethelyzetek, a halálos autóbaleset stb.), de egyszer Ill tesz is egy megjegyzést arra, mennyire egybevág Márk életével a készülő regénye: „Néha nem tudom, most olvasol vagy mesélsz”, mire Márk azt válaszolja: „Nálam az ugyanaz”.

A regény a szocializmus előretörésével – utalva többek között az orosz nyelv kötelezővé tételére és a szinkronizálatlan, szovjet mozifilmekre, olyan betiltott vagy csak megtúrt művészekre, mint Bartók, a külföldi utazások közérdek-sértésére – és az időskori intimitás megjelenítésével két olyan kérdéskört is témájává avat, melyek egyfelől ritkán tűnnek fel a kortárs magyar irodalomban, másfelől persze eltérő okokból, de még mindig kissé tabuként kezeljük őket. Noha a proletárdiktatúráról és a szocialista rendszer évtizedeken át fennálló elnyomásáról a 21. században már mindenki szabadon nyilváníthat véleményt, a mai napig rengeteg család képtelen volt feldolgozni a papírforma szerint előírt és végrehajtott kivégzéseket, elhurcoltatásokat, kizsákmányolásokat, szabadságmegvonást, a besúgókká vált gyerekkori barátokat – és mindezek gyakran feledésbe is merülnek, amikor azt emlegetjük, mi zajlik ma a politikai életben. Márk és Ill szerelme azt is láttatja, mi történik, amikor a politika befurakszik a magánéletbe, milyen összeférhetetlen nézeteket generál az ország sorsáról és a demokrácia fogalmáról való gondolkodásban, hogyha bár két fiatal ugyanabban a rendszerben nőtt fel, az egyikőjük aztán évtizedeket élt le egy gazdaságilag egész más lehetőségekkel bíró jóléti országban.

Az utóbbi téma, a nyugdíjas kori testiség gondolata sokakból viszolygást vált ki, esetleg úgy gondolják, ez a fogalom nem is létezik. A regény épp arra igyekszik rávilágítani, hogy ez az életkor, amikor az embert már olyan veszteségek sújtják (betegségek, házastárs halála, magány), hogy nincs értelme szemérmeskednie, örülni kell annak, ha az igazi összetartozás érzését és a gátlások levetkőzését még megtapasztalhatjuk, mert ki tudja, lesz-e még lehetőségünk rá holnap. Márk ezzel kapcsolatos, kezdeti aggodalmait bizonyítja a következő

idézet: „Szóval, mintha félnék a találkozástól. De aki egy ilyen találkozástól fél, az az élet-től fél, s aki az élettől fél, az már meg is halt.” Az egykori szerelmesek kapcsolatában, akik egymást vezették be annak idején a nővé és férfivá érés folyamatába, többek között olyan kérdések nyernek létjogosultságot, mint hogy felnőtt fejjel áthidalhatók-e a régi konfliktu-sok, túltehetjük-e magunkat negyven év alatt a régi sérelmeken, felül tudunk-e emelkedni a hiúságunkon esett csorbán, de egyáltalán ugyanazok az emberek maradunk-e ennyi idő elteltével, mint régen.

A két életkori szakasz epizódjai nyelvi megformáltságukban és beszédmódjukban elkülönül-nek egymástól, néhány apró kivételtől eltekintve jól reprezentálják az érettségbeli fejlődés és a gondolkodásmód alakulását, a kamaszkorban uralkodó érzelmek (féltékenység, önzés, hiúság, sértődékenység, makacsság) megjelenítését. A „Ne keress a szememben semmit, mondtam neki. Tudod, anya, az első vágás a legmélyebb!” mondat például kissé problémás ebből a szempontból. Márk itt éli át igazán az első szerelmi csalódását, de ez a fajta mondat-megformálás egyrészt egy dühös, tizenéves srác szájából talán túl színpadias, másrészt az in-tenzív érzelmeihez képest túl racionális, hiszen egy kamasz nem arra gondol, hogy ez most fáj, de majd elmúlik, hanem, hogy örökké így marad, sosem fog enyhülni. A karakterek en-nek ellenére remekül kidolgozottak, és a szöveg a nagy horderejű témák ellenére időnként még szellemes humoráról is tanúbizonyságot tesz az olyan megjegyzésekkel, mint például „A nőgyógyász olyan autószerelő, akinek sose volt saját kocsija”, vagy „Mindig is sovány volt és magas, de most a széles mosolyát leszámítva, úgy nézett ki, mint egy felkiáltójel.” Akár azt is gondolhatnánk: talán mégis volt valami vidám abban a bizonyos barakkban... (Temesi Ferenc: 49/49, Scolar, 2018)

Luzsicza István

Lét- és egyéb bizonytalanságok

Karcsú könyv Csereknó Gábor harmadik kötete: a tizenhárom novella nem ölel fel hetven oldalt sem, s bár a fizikai és az irodalmi súly közötti összefüggésre még nem születtek megoldóképletek, attól még tény: furcsa érzés kézbe venni e – szinte – füzetkét.

Némi különlegesség-érzetet már a semleges címválasztás is ad az olvasónak, amely éppen a különlegesség hiányából adódik – hiszen van-e könyv, amely ne megfigyelésekre támaszkodna, s ne bárminek is a feljegyzése lenne? Ugyanakkor az általánosító cím egyáltalán nem hazudik – bár eddigi recepciójából leszűrhető, hogy tévesen akár kémhistóriákra, pártállami ügynökökre, vagy akár naplóbejegyzésekre is lehet asszociálni –, ugyanis az író teljesen kívülállóként, bármiféle ítélettől vagy véleményétől mentesen jegyzi fel és őrizi meg (anti)hősei történeteit.

Ez már megfigyelhető a terjedelmesebb indítódarab, az Ébredzem soraiiban is, melynek abszurd misztikuma, ha fel nem is fejthető teljesen, az érdeklődést felcsigázza, a folytatásban azonban az álláskeresési keservekkel operáló, szintén hosszabb Életszakasz már nélkülözi az innovációt, s ezzel megelőlegezi mind az újszerű elgondolások és meglepő megoldások hiányát, mind a későbbi kevéssé változatos témaválasztást, noha az ezt követően folyamatosan érkező rövidebb írásokat felvezető Arditi még érdekesen von párhuzamot marginális magyar sorsok között egy fiktív francia filmsztáron keresztül.

Az alkotói neutralitás ekkorra már jól kivehetően nemcsak úgy mutatkozik meg, hogy a szerző nem foglal állást e sorsokat illetően, hanem főleg azért, hogy mások se: szereplői – az írói narrációval operáló három szöveg kivételétől eltekintve – monológokat mondanak fel, láthatatlan, legfeljebb csak elképzelhető közönségnek, ahonnan viszont nem érkezik visszacsatolás, s csupán hébe-hóba, kontúrosan rajzolódik ki a hallgatóság kiléte. Az interakció feltűnő hiánya viszont – bár a semlegesség megőrzését szolgálja – már nyomasztóvá válik azzal, hogy a magányérzet mellett önzést és mások iránti érzéketlenséget is sejtet, olyannyira nem látszódik a csereknói alakok életnek más biztos szereplője önmagukon kívül abból, amint állandó jelleggel és állandó reménytelenséggel munkát, párkapcsolatot, albrétet, öntudatlanul is valamiféle stabilitást keresnek, egyszerűbben fogalmazva: ahogyan szimplán csak élni, megélni, túlélni próbálnak. Mindez azonban – bár nyilvánvaló az empátiára törekvés, valamint a szándék ennek felkeltésére az olvasóban – idegenné teszi e hősiességtől mentes hősokeket, akik nem is különösebben mutatnak igyekezetet ezt feloldva beengedni saját kulisszáik mögé: a rövidke, tárcaszerű írások erre nem adnak helyet és módot. Így viszont nem vagy csak alig jutunk vissza bárminemű előzményekhez, felületesen ismerünk meg önmagukkal szemben is felületes, minimális önvizsgálatra is képtelen figurákat: a Sláger vagy a Nem bírom című opuszok – más alapállású és más életfázisban lévő – női alakjaiból visszatükröződő vegetatív fogyasztói ösztönlények már-már egyfajta irodalmi Mónika-show-t nyújtanak, akik ép-

pen annyira részvételtől vagy szórakoztatóak, mint nevezett tévéműsorban a lelki-szellemi nyomorukkal egyszerre nevetséges és elrettentő módon házalók.

Ezzel természetesen nem az ábrázolt magánvilágok megléte, jelenlévősége kérdőjeleződik meg, nem is a keserű valós alapok, melyre a kötet építkezik, azonban a pénztelenség, társtalanság, állástalanság, otthontalanság és egyéb fosztóképzős jellemzők mentén leírható peremvidékek közege ilyen szűk terjedelemben és dózisban is töménnyé válik, mely elől Cserenkó láthatóan nem tud, s igazából nem is akar kitérni. Így, noha az elhibázott életek és léthelyzetek mellé nem társul semmiféle szájbarágás, morális kioktatás, az olvasó nagyon hamar eljut oda, hogy az idegenként megrajzolt és kívülállásukat megőrző figurákkal már nehezen tud mit kezdeni, még feléjük együttérzést mutatni sem, nem hogy bármilyen módon azonosulni velük.

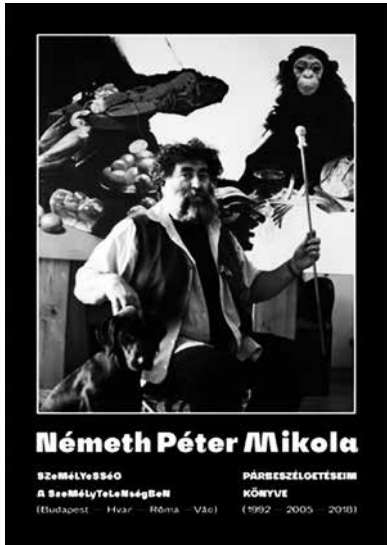
S mire magunkban arra a következtetésre jutunk, hogy ezúttal nem a közmondásos kevesebb lett volna több, hanem igenis a több, máris elérünk konzekvenciánk kézzelfogható igazolásához, a kötet csúcspontjához, egyben legtöbb oldalszámot magáénak tudó novellájához. A szemmozgások szabadok ugyan nem mutat mást az addigi – és későbbi – tematikához és eszköztárhoz képest, ám a két munkanélküliség között zajló, benne egy alkalmiból véletlenszerűen hosszabbá váló, bár sekélyesen maradó társkapcsolatot bemutató történet sodródó, rezignált főhősének sorsába a figyelmet végig lekötő, lendületes textus révén a korábbiaknál jobban és több okkal tudunk behelyezkedni.

A hasonló folytatás ígérete azonban nem teljesül, az ismét megrövidülő írások mint impresszió túl konkrétanak, mint közlendő tartalom keveset mondóknak, önmagukon túl nem mutatónak bizonyulnak. Az Aluljáróérzés még kissé meghökkenti az olvasót, de a vakot játszó koldus és a szemorvos találkozásában rejlő groteszk poén, tragikomikus csattanó kiaknázása sem mélyül el igazán, a Combino pedig a villamoson potyázó utas félelmeivel és üres erkölcsi dilemmájával már maga a nadír, ahol nincs minek rezonálnia. A kötet az Utcai című novellával végződik, ám a végét, mosdót kereső hajléktalan alakjának tárgyias leírása megint csak ismert, közhelyszerű pillanatkép – a záródarab éppúgy lehetne bárhol másutt a könyvben, akár a többi mű.

Nem jó szájjal tesszük le olvasmányunkat. Bár a bevezetőben feszegetett súlyok közötti párhuzamokra továbbra sincs érvényes szabály, de jelen esetben a külcsín és a belbecs között egyenes az arány, s a keveset eláruló cím mögött – a monológok kísérletezőkedve ellenére – a tényleges tartalom se mond többet; az írások kurta mivolta nem társul tömör lényegiséggel, a görbének szánt tükör nem mutat új képet, s nem tárja fel e szubvalóságok színét és visszáját: se reményt nem csillant fel, se katarzist nem formál a tragédiákból, s még csak fel sem ráz a helyzetből fakadó fekete humorral, csupán a létnek az irodalmon túli területekről jól ismert instabilitásait skicceli fel – Cserenkó nem lépi át a maga legszűkebben vett személyes benyomásainak korlátait, megoldásaiban a könnyebb, egyszerűbb megoldások felé megy el.

A szövegében és ráfordított erőfeszítéseiben is takarékos kötet ezáltal hasonul az előzményeihez, így az életmű harmadik darabjaként is indulásra emlékeztető könyv marad, esetlegesen küszködve kikötője környékén az útra kelés nehézségeivel, útját még nem lelve, miközben már a nyílt vizek felé igyekezne – pedig a magány, létbizonytalanság, empátia középpontba állítása, azok nagyobb formákba rendezése, a piszkozatszerű részletek helyetti mélyebb és cselekményesebb ábrázolás már most is mutat olyan jeleket, amellyel a szerzőnek – még csak a spanyolviaszt sem feltalálva, mindössze önmaga határait meghaladva, az energia, ötlet gyűjtését és szükségszerű felhasználását meg nem spórolva – a célba érésre, behajózásra is meglehet a maga reménye és esélye.

(Cserenkó Gábor: Egy megfigyelő feljegyzései, Hungarovox Kiadó, 2018)

Tomaji Attila

Élőbeszéd

Még felmérhetetlen, ugyanakkor rohamosan erősödő és visszafordíthatatlannak tűnő hanyatlásban élünk, a Verlaine-vers „hanyatlásvégi Rómá”-ja vágyott aranykornak tűnhet, miközben persze „A lélek émyeg, árvasága kínozza.” Nagy tömegek hiszik el az olyan kijelentéseket, mint például az élő és élettelen határvidékét kutató Francis Crickét, miszerint az ember csak „a pack of neurons”, és önfelelt örömtáncot járnak önnön lefokozott, gátakkal körbevett életük máglyatüze körül. Mintha a válságról írók – Hamvas, Guénon, stb. –, szándékuk ellenére, épp abban erősítenék meg őket, hogy van miért örülniük, mire büszkének lenniük, végre kihajtható minden spiritualitás, transzcendencia és magasrendű princípium, hiszen az ember mára végleg kiért volna a nyomasztó hegyek közül az áldott síkságra. Pedig tudják, akár tudhatnák is, hogy ennek a síkságnak – ami a modern világ metaforája – Átokföld a becsületes neve. Nagy baj ez, nyilvánvalóan, ugyanakkor, ha arra gondolunk, hogy a régi görögök közt is akadtak olyan nagyságok, akik az atomokból álló lélekben hittek, a válság(tudat) okai mégse írhatók kizárólag korunk számlájára. Ma sem nagyobb a válság, mint ezer évekket ezelőtt, csak sokkal tapinthatóbb, látványosabb, félelmetesebb és célratörőbb. Az csak tovább növeli a bajt, hogy egyrészt nem Démokritosz magyarázza az alig magyarázhatatlant az őt hallgató közösségnek, hanem politikusok, szektavezérek, pénzemberek, katonák, közgazdászok, médiaszemélyiségek, sztárok szájából ömlik a korszak hulladéka, leginkább saját krízisük kivetülése, másrészt pedig már rég nem egy közösség hallgatja, hanem csupa-csupa, az individuális önazonosságot mindenek felettinek hirdető harcias, ugyanakkor árva én. És mivel sajnos nincs annyi árboc, hogy mindenki kikötözhetné magát a szirénhangokat ellensúlyozandó, az arcnélküli tömegemberré satnyultak megadóan járnak a táncot a máglyára hajigált Isten, hit, kultúra, nemzet, múlt és jövő lángjainál, és mert nem hisznek az életben, rettegnek a haláltól. „Úgy, úgy, zavarok istene jőj, s ez összefont érdekekből alakíts káoszt”, írta Madách Nápolyi Endre c. kevésbé ismert drámájában. Ebben a káoszban, ahogy Platón barlangjában is, prolongálódott a gigászi mozielőadás. Szerencsére az árnyékká bővülődötték közül egyre többen unatkoznak, fészkelődnek, sőt, megfordulnak, és a fókusz, az attitűd s az értékek megváltoztatása (Jung) révén szomjazni kezdenek az emberi létnek jelentést adó elvesztett spiritualitás után. Freud kiolvasva, lassan Jung is, és kezünk ügyében az újak, mint például Stanislav Grof vagy Abraham Maslow, akiknek transzperszonális pszichológiája ismét spirituális

lényként értelmezi az embert, a végtelen lehetőségekkel bíró véges lényt, s a tudatot nem az agy termékének, hanem kozmikus jelenségnek tartja. Mondják, mondja a posztmodern, hogy megszűnt a nagy narratívák oka, célja, lehetősége, így például a Jézus szenvedéstörténetét középpontba állító evangélium(ok)nak sem lehet igénye egyetemes érvényre. Pedig Jézus szenvedése – hívó s nem hívó számára egyaránt – közös emlékezetünk meghatározó része lehetne, mely a mindannyiunkra vonatkozó emberi szenvedést hordozza. Ami támadói számára a legveszélyesebb, hogy épp ezt nem engedi elfeledni.

Van remény, kérdezhetnénk? Németh Péter Mikola (NPM) költő, esszéista, szerkesztő-rendező és performer szerint a válasz – igen. Letett a közös asztalra egy 496 oldalas könyvet, amiben 1992 és 2018 közötti párbeszélgetéseit osztja meg az olvasóval. Ennek a kötetnek az elkészítése, megírása és megjelentetése már önmagában a hit és bizalom, az életigenlés jelentős megnyilvánulása. Súlyos könyv, benne a prolóógus és epilógus közé sorolt, Budapesten, Vácott, Hvarban és Rómában rögzített, jelentős művész- és tudossorsokról folytatott vallomásos beszélgetéseivel, valamint saját és más költők költeményeivel, amelyeket gyakran a beszélgetések közben olvasott fel, s így, most már együtt van mind, aminél személyesebbet, életszerűbbet aligha várhatnánk. A kötet, mint megszerkesztett egész tehát egybe olvasatja magát NPM és mások verseivel, fotóival, a performanszok dokumentálásával és a XX. század történelmi tablójával, hogy közben kirajzolódjék NPM önéletrajza is, vagy inkább – a szándék szerint elfogulatlanság nélküli – igazságkeresés, „egy lejáró életben”. Persze lehetséges ez egyáltalán? Elfogulatlan önéletrajz? Aligha, ha csak úgy nem, mint Rákóczié, gondoljunk a kétféle, franciául és latinul megírt önéletrajzra, amelyek alig is hasonlítanak egymásra, miközben valami csudálatos módon mégis a kettő együtt kiadja az igazsághoz legközelebb álló variációt. Sokkal inkább arról van tehát szó, hogy nagyon is elfogult vallomásokat olvashatunk, de minden esetben vállalt elfogultságokkal teli, érvényes emberi dokumentációkat, ami azért is oly szembetűnő, mert a mai kor alapvetően idegenkedik a személyességtől, miközben persze, tegyük hozzá, vágyakozik utána. Talán csak visszafelé tekintve, a kötet megszerkesztését követően derült fény arra is, hogy nem véletlen választások gyűjteménye nyert itt végső formát, hanem a konstansnak tartott hazai és nyugati emigrációbeli alkotók életei, sorsfordító történetei sorjáznak, kapaszkodnak egymásba, fölmutatva a vallásos és nem vallásos hit erejét. Ezért az írások tétje nem kevesebb akar lenni, mint az emberi lét értelmezésének a kísérlete, hiszen mi másnak a tárgyalása köthetne össze jobban bennünket egymással, a természettel és a realitásként szemlélt természetfelettel.

NPM többek között gyakran hivatkozik Hamvas Bélára, akinek „részletkérdésekben általában nincs igaza, összefüggésében, egészében azonban mintha mégis mindenben igaza lenne” (Szörényi László), de bármilyen nagy is lehetett a kísértés, végkövetkeztetése más. Ő nem akar elveszni a magány dinamikájában, mint Hamvas. Az elbizonytalanodás korában, amikor a (nemzeti) közösséget átszövő szálak már-már mind elszakadtak, nem a magányosok útját választja, hanem a másokra figyel, őt faggatja, őt próbálja érteni, az emberi minőségre, a világ humanizálhatóságára összpontosít, miközben magát is értelmezi. Permanens párbeszédben áll, mondatonként építve, erősítve a másikhoz való viszonyt, amiben saját világa is épülhet, hogy „visszamentse kora profán társadalmából eredendő önmagát az égiekbe, amire születésétől fogva szemétkupacot pakoltak a földiek”, írja. Ez a törekvés biztosítja gondolkodása aranyfedezetét. A könyv legfőbb tanítása – hiszen tanítani akar a beszélgetéseken keresztül, ahogy a régi görögök is tették –, hogy ha nem értjük meg egymást, ha nem fogadjuk el egyenértékűnek egymás szenvedéstörténetét, akkor sorstalanságba hullunk, és beteljesedhetnek Kertész Imre szavai. „Mindent elvenni az embertől, ami benne örök, megmásíthatatlan, ami benne a törvény, hogy annak láthassák, amivé

tenni akarják: a totalitásnak kiszolgáltatott, szubsztanciátlan lényé, funkcionális emberré”. (Gályanapló, 1968. július 28.)

Mára, mikorra lényegében műfajok sora szűnt meg, így például a publicisztika és a mélyinterjú is, ez az élőbeszédként olvasható könyv – minden nyilvánvaló és üdvözlendő szerkesztői szigorúsága ellenére – sikerrel őrzi a teremtő alkotói gondolkodás, a szembenézés, a beszélgetés forrását és redundanciáját. Ily módon egyszerre lírai és objektív, szubjektív és elbeszélői, esszészerű, sőt, itt-ott akár próféciának is tűnhet.

„Megérdemelné a békés halált / minden írnok, aki az éjszakában / tollat fog és papír fölé hajol.”, írta Pilinszky, de NPM előbb az életet érdemelné meg: érdeklődést, nyitottságot és befogadást évtizedek óta végzett ösztönművészeti munkája iránt, közössége megbecsülését, hogy a világ ne (csak) az „izmos butáké” legyen.

Köszönet illeti a könyvkiadástól kívül oktatással, műfordítással, íróiskolával is foglalkozó Hungarovox Kiadó újabb nagyszerű vállalkozását; a név- és helymutatóval is ellátott, nyelvi és nyelvhelyességi hibáktól teljesen megkímélt könyv minden igényes olvasónak felettébb ajánlható.

(Németh Péter Mikola: *Párbeszélgetéseim Könyve Hungarovox, Budapest—Vác, 1992—2008*)

Nagyéci Kovács József

Közös kötet magányos olvasásra

„Minden olvasó ajándék.” – írta nekem nemrégiben egy kedves szerzőnk, pedig az ő esetében egyet emlegetni túlzás, mert ha épp nem szépirodalmat ír, hanem történészként a blogját, vagy újságíróként a cikkeit, több ezer fős követőtáborral bír. Mégis helyénvaló az *egy olvasó*, akkor is, ha egy-egy kötet esetében a szerzők, ha már elengedik a szövegeiket, titkon csak remélik, hogy sokakhoz eljut majd.

Belányi József első verseskötete nem bízta a véletlenre az olvasótábor megcélzását: a könyv közösségi kiadásban jelent meg. Ez az úttörőnek csak látszólag tűnő megjelentetési forma nem új, előfizetők gyűjtésével minden korban igyekeztek magukon segíteni a könyvkiadók. (Hirtelen egy pár évvel ezelőtti történet jut eszembe: k.kabai lóránt Avasi keserű c. verseskötete fele részben előfizetői támogatással jelent meg.)

A *Jártam a holdon* megjelentetéséhez Belányi, az

ismert slammer a közösségi szervezést hívta segítségül, ráadásul a kötet – kívánságra – különböző borítókkal jelent meg és az sem elhanyagolható részlet, hogy minden eladott példány után egy bizonyos összeg jótékonyági célra megy. A kötet megjelenéséhez 2500 „szavazat” volt szükséges, ez, ahogy olvashatjuk a köszönetnyilvánításban, bőségesen meglett, a kötet elkészült és még mindig beszerezhető.

A fentiek figyelembevételével azt mondhatjuk, hogy a szövegekkel az olvasók felé fordulás egészen ötletes és ezek szerint működő modellje célt ért, de érdemes azt is megvizsgálni, hogy a legfontosabbak, maguk a szövegek támogatják e ezt a célt.

Ha az eddigiekből nem lett volna egyértelmű, Belányi könyve a debüt kötetek azon csoportjából való, ahol a szerző a lehető legtöbbet igyekszik megtenni azért, hogy ami tőle való és közönségre vár az kiszabaduljon és eljusson a célhoz. Ez az akarás – bár egy-két esetben, mint túlfutó kocsi a húzó lovakat, megelőzi a szöveg önmagában való erejét, hatását - tiszteletre méltó és működik. Veszély persze, csapda, amibe a szerző jó pár esetben belelép (fut), azonban a kötet egészét tekintve bocsánatos mindez. A következő kötetében, ha lesz (legyen!) viszont már el kell majd jutnia annak megvalósulásához, amit A szobrász dala c. rövid vers zárómondatában így ír le: „a vésőm éli saját életét”. A Jártam a Holdon verseiben még a közlés, a megmutatás a legfontosabb. A megjelenés éve óta hosszúnak mondható idő telt el, rejtély, hogy miért nem találkozhatunk költőként Belányival azóta. Mert bár értelemszerűen a célját elérte, kötete van, nehezen tudom elképzelni, hogy ne maradt volna benne megírni való, vagy még inkább: eltűnt volna belőle a kísérletező kedv. Ez a kérdés, persze, nem ennek a kötetnek kérdése.

A Jártam a Holdon versei tipikus „így jöttem” szövegek. Az ezekben rejlő veszély elsősorban a mindenkori szerkesztőt fenyegeti: bizonyosan nehéz ebben a helyzetben akár baráti-lag, akár hűvös távolságtartással bírálni, gondozni, ha kell húzni, húzatni. A kiadvány megjelenése feletti öröm, lelkesültség lehetett az oka, hogy jó pár sutaság maradt bent a szövegekben. Egy kevéssel több annál, mint amennyi egy első kötetnél megszokott. (A „bánat/vágyat”rímpár miatt a Holdig se lenne túlzás száműzni bármelyik szerzőt és szerkesztőt!)

Alanyi versek sokat használt képekkel - ezekkel operál Belányi. Veszélyes mutatvány, hiszen nagyon könnyű giccsbe fordulni, vagy ellenkezőleg, az egyensúlyt jelentő irónia helyett cinikussá válni. Ahol jók a versek, ott többek közt azért is azok, mert a szerzőnek sikerül talpon maradnia ebben az egyensúlyozásban. A Megválaszoltatik c. vers zárlatában, (nem könnyen vehető komolyan, első sorai így szólnak „mit ér az örök kényelem,/ha örökké nyelem a könnyeket”, majdnem megcsúszik a szerző) iróniája helyre ránt: „Mit csinálj, ha fáj a szerelem?/ Szilvás buktát, mert azt szeretem.” A Hangpróba c. négyesoros kellően elégi-kus is: „Üvölsz, hogy remegjenek a falak/mint a nő tette, mikor születted,/s bár most kiadtad haragodat/az eredmény: berekedtél...” (A három pontot a bánat-vágyathoz hasonlóan tiltani kellene, a közösségi portálokon biztosan jól mutat, de a vers súlyát csökkenti. Egy ilyen, kijelentő típusú költő tegyen pontot a súlyos állítása végére, vigye le a hangsúlyt, ne lebegtessen. Ráadásul Belányi – és ehhez biztosan hozzájárul a slammer mivolt is-, mondja és mondja, szavai, állításai súlyosak. Önmegszólító-figyelmeztető (fegyelmező) versben nem hiteles a tétovaság.

A kötet hangja összességében is egységes és egységesen koherens. Mind a klasszikus témák megverselésében (életút, szerelem, egyén-közösség kérdései), mind a mikrokozmosz finom leírásában bő eszköztárat használ, a szavak kézre állnak, a versek formáltsága majdnem minden esetben illik a témához. Képes pár sorban is beszélni, de nagyobb lélegzetvételi vállalásait is teljesíti, bár utóbbiban több a nehézség. Verselődöket is szép számmal azonosíthatunk, van, akit meg is nevez: Kántor Péter klasszikus, Megtanulni élni c. verséhez 2.

sorszámmal slamet közöl. A szerzői ajánlásban az Ember tragédiája is említve van, de Fenyő Miksa is kap szerepet, ahogy jó pár filmes utalás is.

A Jártam a Holdon legsúlyosabb és egyben legjobb darabjai azok, amelyekben képes a közlési akarást felülmúlni az önirónia, vagy ahol a világmagyarázatok helyett az esendő megszólalót halljuk. A Kvóciens című vers felütése szó szerint ütés: „Racionális vagyok./Bárki felírhat két egész ember hányadosaként./Egyik sem én vagyok. Én vagyok mindkettő.” Remek. A Füstként szökő angyalok címűben egy pár mondatos jellemrajzot találunk, a versbeszélő itt csak megfigyelő, jól áll neki ez a szerep. Mivel Belányinak meg van a képessége arra, hogy a körülötte lévő világot a maga univerzuma szabályai szerint újraalkossa (azaz leírásaival, magyarázataival, okadatoló megjegyzéseivel újrateemtse), ezek a szövegek kiemelkednek a sokszor a rímkenyszernek áldozatul eső versek közül. Utóbbiak mondván, közönség előtt nyilván erősek, ám a papír – és az olvasó magányos befogadási aktusa előbbit tudja inkább értékelni. Így nyer értelmet a „minden olvasó ajándék” tételmondat, hiszen a kötet nem közönséget toboroz, még ha az olvasókból építhető tábor, ismerjük ezt a metódust nagyon is. A Jártam a Holdon olvasói igényekhez alkalmazkodó módon született, de ott igazán erős és életrevaló, ahol ezeknek az igényeknek tudatosan, vagy nem tudatosan, de ellentmond. Legjobb példa erre a Mégis című rövid vers: „Az én életem/sehogyan sem fér bele/egy haikuba.” Hát persze, hogy nem. Ha beleférne élet, kötet, bármi, ami fontos, az egy szépre csomagolt kész konzumtárgy lenne. A vers márpedig nem az, ahogy az ember sem az, egyetlen ember sem az. Kommersz a címe annak a banalitásokat soroló versnek, úgy önreflektív, hogy benne lehet bármelyik olvasó: „Kommersz arcom van. Húszból tizenkilencen azt hiszik,/hogyan láttak már valahol. Csak minden huszadik megy el mellettem/a felismerés leghalványabb jele nélkül. Százból mindössze/egy akad, aki tényleg engem lát meg magamban.” A vers legizgalmasabb részében is őszinte sorok: „És én inkább azt hazudom, hogy a tévéből ismersz:/Én vagyok az a meteorológus, aki mindig mást ígér/mint amit szeretnél. Hóesést, ha autóba kell ülnöd. Kánikulát/ha megnéznéd a várost. Szélcsendet, ha vitorlázni indulsz./te pedig hiszel nekem...” Az olvasó bólogat, igen, igen, ez pontosan így van, milyen kommersz, kommerszek vagyunk mindannyian.

„Elmentek melletted soraim? Lapozz tovább.” – ad a Poéta séta c. versben a hallgatóságnak/olvasóknak engedélyt a továbbhaladásra, elmellőzésre. A magam részéről, bár néhány sora valóban nem talált el, szívesen lapoznám tovább, várom a következő kötetet.

(Belányi József: Jártam a Holdon – közösségi verseskötet, Colorcom, 2015)

Nagy Dániel

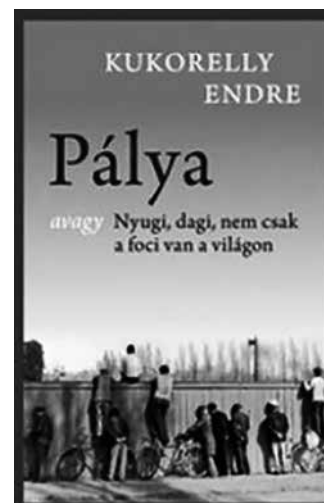
„Mindjárt ki fogom jelenteni, hogy hálás vagyok a futballnak!”

*„Óh, szennyes, nagyszerű izgalom! Háború,
hősiesség!/Óh, hogy rohanok s rohanunk,
amikor nekilendül a front s a csatár!/Óh,
hogy remeg a régi fiú, hogy az ellenfél
lesz-
ereljük!/Óh, hogy remegek, ha kavarodás van
a másik kapufánál!”(Szabó Lőrinc)*

Kukorelly Endre könyvbe rendezte futballal kapcsolatos naplóbejegyzéseit, tárcáit, publicisztikáit, majd a Kalligram kiadó kiadta. Ennyi történt. Lett egy újabb futballról szóló könyv. Rendben. Itt gyorsan hozzátehetném, hogy persze, ez a könyv nem csak a futballról szól, hanem sokkal többről. És hozzá is teszem. Mert tényleg - ahogy a következőkben alá is fogom támasztani - a könyv végtére is olyan mindenkit érintő témákat tárgyal a foci közvetlen vagy közvetett említésén keresztül, mint a béke, a politika, a háború, egymás úgy-ahogy-van elfogadása, játékos-sorsok, szocializálódás, felnövés stb. Ráadásul Kukorelly nem csak kívülálló szemlélőként figyeli a focit, hanem mint az Íróválogatott csapatkapitánya és hétvégi baráti focik szervezője maga is játszik. Ez azt jelenti, hogy például tudja, mit jelent kivédekezni egy szögletet. A könyv szempontjából tehát mindenképp fontos, hogy játékos minőségében is látja a futball belső szerveződését. Ezáltal pedig hitelesebben szólal meg. Egyébként a közelmúltban több futballirodalmi könyv is megjelent. Elég, ha Szekrényes Miklós „Budifoci” c. tárcaregényét, vagy Pető Péter „Leshatár” c. regényét említem. Szóval egész jól el vagyunk látva.

Kukorelly ebben könyvében pedig tényleg az alapoktól kezd. Ez lesz végig az ő perspektívája. Ez a mindenre naivan rákérdező. Már a fülszövegben is így kezd: ”Vajon egy sport-e csak, tényleg a futball, ezekben írásokban ilyen örömteli kérdéseket teszek föl magának.” De az első oldalakon is még csak magát a sportot próbálja definiálni: ”Sport az, amit így neveznek.[...] Sport az, amit kívülállók is kénytelenek elfogadni, lenyelni, na jó, oké, sport, mondják rá a kívülállók. Ami ellen elég sokan nem tiltakoznak, ha azt hallják róla, hogy sport.” Innen kezd Kukorelly, majd a kilenc fejezetbe elrendezett szövegekben ír a profi- és amatőrsportról, a túlzott eredményorientációról, Európa- és világbajnokságokról, meccsekről, futballhuliganizmusról és tragikus magyar futballistasorsokról, „mert ez is a foci. Az, hogy kiből mi nem lesz. Mibe fog, mihez kezd és mibe nem.”

Először is tehát: vajon egy sport-e csak tényleg a futball? Ezt a kérdést egyébként már én is feltettem magamnak számtalanszor. Ugyanis rengetegszer meg vagyok kérdezve a fociról. Hogy mondjuk mit gondolok erről a meccsről vagy arról a játékosról, leshelyzetekről, kétes szituációkról. És természetesen nagyon szívesen eldiskurálok ezekről a dolgokról. Ellenben néha azon kapom magam, hogy minta sok lenne. A foci. A futball. Teljesen

felesleges információk a fejemben. Játkossorsok, tabellák, elődöntők, piros lapok, sérülések, edzői nyilatkozatok. Mind ott vannak a fejemben. És nem értem miért! Andy Carroll győztes gólja a Blackburn Rovers ellen 2012. április 10-én. Ezt minek jegyeztem meg? Vagy miért nem felejtettem már el? Mert persze mindenki tudja miről van szó. Mi a foci. Bizonyos idő alatt két csapatnyi ember próbálja bejuttatni a labdát az ellenfél kapujába, lehetőleg minél többször. Elég egyszerű, épp ezért gyanús, hogy tud ennyire körülvenni minket a foci. Hogy lett a sportok nemhivatalos királya. Mert gondolom nem mondok ezzel újat. Csak pár példa. Dezodorreklám az aluljáróban. Egy neves spanyol csatár mosolyog rám. Egy másik aluljáróban egy másik. Ez azért meglep. Vagy más: serdülőfiúk jelentős része futballista akar lenni. Fiatal lányok egy része pedig focistafeleség. A politika sem rest kiszolgálni a futballtársadalmat: adókedvezmények és közpénzen finanszírozott stadionok építésével igyekszik kimutatni e sport iránti elköteleződését. Szintén megdöbbentő: az angol bajnokság közvetítési jogait 2019-2022 közti időszakra 4.4 milliárd fontért értékesítették. Ebből a pár példából is látszik, hogy a futball tényleg több, mint *ami*. Politikai eszköz, üzlet, tömegszórakoztatás, mobilitási csatorna, ősi rituálék posztmodern változata. Közösségeket kovácsolhat össze (pl. legszebb, ahogy egy lakótelepi betonpályán *kiderültek* egymásnak, és jobb esetben barátok, rosszabb esetben csak a pályán együttműködő haverok lesztek), de ugyanúgy hozzájárulhat az ember énképének kialakításához, valamint kollektív identitásának meghatározásához.

„Vannak, akik azt hiszik, a futball olyannyira fontos, hogy úgyszólván élet-halál kérdése. Mindig elszomorít, ha ilyen véleményt hallok. Biztosíthatok mindenkit: a futball sokkal, de sokkal fontosabb.” – mondta Bill Shankly, a Liverpool egykori legendás edzője. Eddig valahogy mindig olyan kedves túlzásnak véltem ezt a kijelentést. Persze, élet-halál. Ráadásul annál is sokkal több? Jó. Szóval mindig elmosolyodtam ezen. Újabban eszembe jut, mit mondunk, ha aktuális csapatunk legyőzi az ellenfelét? Megverte, megcsapta megütötte, kiütötte, lealázta, lemosta, megsemmisítette. Nem túl békés kifejezések. A foci tehát „harc állapot. [...] Mindenképp *túl*, túlzás, a mindennapi kompetíciót/kooperációt fölváltja egyfajta nem-béke.” Majd hozzáteszi Kukorelly, hogy a foci – a pénz után mely megteremtette a piacot, hogy ott kicserélhesd másokkal, amid van – a legnagyobb találmány. Ugyanis „megtanít győzni, de nem ölni, legyőzteni, de nem meghalni.” És persze ki ne emlékezne a játékos kiválasztásra a grundon. Hogy kijelöltétek a két csapatkapitányt, (csékát, lehetőleg a két legjobb játékost, persze sokszor nem lehetett tudni, ki a legjobb) és ők érdekek mentén választották ki az összecsdült srácok közül mondjuk a jól fejelt Balázst és kiválóan dribblizó Ágoston. És a srác, akit utoljára választottak! Azért, mert már csak ő volt! Csak arra volt jó, hogy mindkét csapatban párosszámú játékos legyen. Vagy őt állították be a kapuba! Ahová igazából senki sem akart. És hogy egy idő után mintha mindenki érezte volna, hogy ez így *nem jó!* Jött a humánusabb számozás. Szintén két cséká, a többiek pedig maguk között megbeszélve kaptak egy számot. Ezután a csékák bemondtak egyet-egyét ezek közül a számok közül így bízva a szerencsére a csapatok igazságosabb elosztását. Tehát megtanultad „miként illeszkedhetsz be és tűnhetsz ki, hogyan működik a hierarchia, hogyan lehet mozogni benne. [...] Korrektségre szorít, beláttatja veled, hogy csak a fair play ad örömet.” Persze akkor nem tudtuk mi is történik. Srácok, jók, kevésbé jók. Hogy csak akkor hagytuk abba a focit, mikor már teljesen besötétedett. De akkor is csak azért, mert már nem láttuk a labdát! Akkor még nem tudtuk, hogy az a sok átfocizott nap a „beavatás, befogadtatás és kiválás terepe”, és hogy mindezeket „(mi) fiúk egymás között, felnőttek beavatkozása nélkül, játszva intéztük el, tisztán és könnyörület nélkül, mint a farkaskölykök. Rövidre fogva, a futball a férfitársdalomba való beavatódás terepe.”

Visszagondolva ezekre a grundon történt beavatódásokra, vagy egy-egy még ifiben lejátszott bajnokimra, az is szembetűnő, hogy mennyire önazonos volt mindenki a pályán.

Nem tudja magát elrejteni az ember, ha pályára lép. Kukorelly így fogalmazza ezt meg: „[...] kiderül, hogy milyen vagyok. Mert mindenestül én vagyok, ha játszom, minden mozgósítva van, a bennem lévő tartalékok. Nyílt sisak, lélek és test, félig-meddig nem lehet, elbújni nem, mert az a vereség.” Például 2010. Hódmezővásárhely. Pontosan egy tucatnyi lest intettek be ellenünk. Pontosabban ellenem. Mit tudtam tenni? Vagyis mit tettem mondjuk a 12. beintett les után, amikor gyanús volt, hogy mindegy mit csinállok, hiába lépek ki jó ütembe a kiugratásra, a 13. les akkor is be lesz húzva. Kin vagy min töltöttem ki a dühöm? És miért pont úgy? Ellestem a tévéből? Sevilla-Villareal, 88.perc, és egy Villa nevű spanyol csatárt néztem, hogy ő egy beintett les után hogyan vezet le düht? Nem tudom pontosan ezen az említett meccsen hogyan intéztem el a dühömet. Viszont biztos vagyok benne, hogy ezek után már jobban kiderültem magam számára, és a düht és az igazságtalanságot már tudatosabban tudtam feldolgozni a későbbiekben.

Vagy más: foci tesi órán. Már nagyon az óra vége felé lehetett. Bíró hiányában közmegegyezés alapján azért még befujtunk magunknak egy büntetőt. Odaálltam, és irdatlanul betekertem a labdát a jobb felsőbe. Magam is meglepődtem. Miért nem gurítottam be csak okosan? Minek kellett gyilkos erővel meglőnöm a labdát? Erre a következőben találta meg a választ „Pusmognak-e róla lányok a szünetben, hogy tud-e egy normális kiflit tenni a labdába. Kénytelen-e elismerni a többi fiú azt a kiflit. Aki azt állítja, hogy minden ezen múlik, annak teljesen igaza van. Minden ezen múlik.”

Rendben. De mi van a többi sporttal? Kell-e mindenből sportot *csinálni*? Hol húzódik az egészséges határ az él- és tömegsport között? Milyen a nők viszonya a focihoz? Mennyire a férfiaké a foci? Mennyire van rendben, ha a szülők hiúságból, saját vágyaik leképezéseként kényszerítik bele gyermeküket olyan sportba, amihez egyáltalán nincs kedvük? Javítja-e, az ország imázsát, néhány nem látványsportban szerzett olimpiai arany? Többek között ezeket az életszerű kérdéseket teszi fel Kukorelly könyvében, melyeket aztán meg is válaszol, hogy végül kiderüljön, mennyire hétköznapiaink része a foci.

Egy példa az egyik szívemhez közel álló szövegből. Mondjuk 2016 nyarán tényleg sokan tapasztalhatták meg, hogy mire képes a foci, akkor is, ha nem volt esetleg részük a fentebb leírt grund-élményben. Vagyis az akkori, magyar szemmel szurreális eseményeket látva fel kellett tennie az egyszerű magyar állampolgárnak a kérdést, hogy „vajon egy sport e csak, tényleg a futball?” Ugyanis egyrészt nem volt megszokott, hogy magyar nemzeti labdarúgó-válogatott világeseményen (Európa-bajnokság) képviselje hazánkat. Az meg főleg nem, hogy osztrákok ellen mérkőzést nyerjen, majd később leikszeljen a későbbi győztes portugál csapattal, és így csoportelsőként jusson tovább a negyeddöntőbe. De aztán az ebből fakadó történések is ledöbbsentették az egyszerű magyar állampolgárt: több tízezren buzdítják a csapatot Marseille utcáin, közben a Körúton eufórikus hangulatban kigyózó tömeg vonul végig. Mindezt a fociért. A foci miatt. Nem-szurkoló csajok is, és nagyon focista srácok is. Idősebb urak, akik talán már nem számítottak rá, hogy valaha újra megtapasztalják ezt a futballörömet. És persze aztán ez is kicsit elrontódott, és hirtelen pártpolitikai kérdéssé lett a nemzeti tizenegy sikere. Ezzel kapcsolatban írja Kukorelly, hogy „ha a jó (kedv, -érzés, öröm) dolgozik rajtad az (maga a) jó. Ehhez képest megy most a futballörömtömeg, a tömeg-öröm körüli pártpolitizálás. Fanyalgás, gúnya, undor, utálat, düh, lenézés, gyűlölködés.” Tamás Gáspár Miklós például ezt írta: „Valóban nem a futballról van itt szó, hanem az artikulálatlan és tartalmatlan nemzetiség-érületről, amely az orbánizmus' lényege.” De nem lehet, hogy csak egyszerűen mindenki örült? Végre lehet örülni, ezért mindenki kihasználta ezt? Hogy végre volt alapja annak, hogy örüljön az ember mindenféle más figurával, úgymond honfitársával? Ahogy Kukorelly nagyon jól írja: „Örül egy örömtelen, búvalbélt nép, igen, a

magyarokról beszélek, ölelkeznek-csókolóznak egymással zárt, mogorva, gyanakvó vadidegnek, és akad, aki vesszen-trianonozik (amúgy vesszen!) meg karlenget (ne lengessen!), de mindez előfordult már filozófusokkal is.” Szóval tényleg csak örülni kellett volna, úgy, ahogy Kukorelly írja.

A könyvben egyébként található Bud Spencer és Belga idézeteket, valamint különböző linkeket korábbi tévés szereplésekről. Ezen felül nem fél a tabuktól sem. Például így ír a nők focival való kapcsolatáról: „A sport tehát háború, [...] A futball a háború leginkább elterjedt absztrakt modellje” és, hogy a „nők a háború igazi vesztesei, ezért ellenfelei, az imitált háború elleni kódolt gyűlöletüket, minimum ellenérzésüket a lesszabály tüntető meg nem értésével jelzik.” Majd megjegyzésben hozzát teszi: ”Csak jelzem, hogy ezért a mondatért álruhás női hordák fognak megkövezni.”

Most itt a végén le kellene írjam, kiknek is ajánlom a könyvet. És persze: azt fogom írni, hogy mindenkinek. Focival nem-együtt-élőknek azért, hogy lássák, mit is *tud* igazából a foci. A futballal szoros viszonyt ápolóknak pedig azért, hogy legközelebb mikor a „vajon egy sport-e csak, tényleg, a futball?” kérdésre kell válaszolniuk, akkor már magabiztosan tudjanak választ adni. Néhány nyomdahibát sajnos észrevettem a könyvben, és van egy pontatlan leírás is („az Arsenal kíméletből lecseréli Barost”; Baros nem játszott az Arsenalban, ő a Liverpool játékosa volt.) Ettől függetlenül, aki a könyv elolvasására adja fejét végül rá fog jönni, hogy „ a futball egy nagyszabású élvezetcsomag.”

(Kukorelly Endre: *Pálya, avagy Nyugi, dagi, nem csak a foci van a világon*, Kalligram, 2018)

Tánczos György: Víz asszociáció

Kaiser László

Fáradhatatlanul

A 70 éves Gyimesi Lászlóról

„Állok a semmi peremén
Hiszed-e nem is gyöngén”

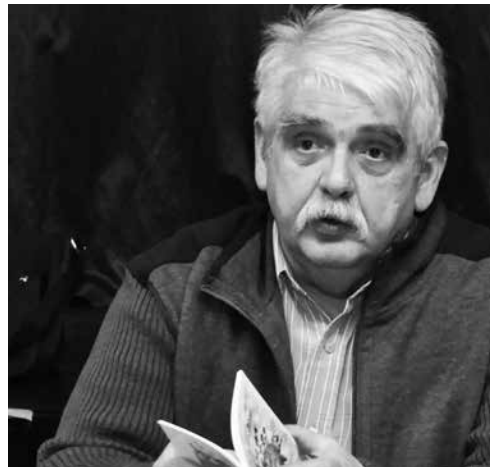
(Gy. L.: Széljegyzet a mesterségről)

Tényleg nincs más, mint a munka, lehetőségeinken belül eljutni valami vágyott és elképzelt maximumig. Meg a kapcsolatok. Persze vegyük, hogy hit és tisztesség, talán ambíció, de itt már kalandoznak érvek, magyarázatok, netán önmagyarázatok: a művek és a gesztusok ugyanakkor egyértelműen mutatják a teljesítményt és „működést”. Ahogy József Attila írta: „a működésben van a nyugalom”.

A működés nyugalomát érzem tehát Gyimesi Lászlónál, akkor is, ha jól tudom: kataklizmák is kísérték pályáját, különösen kezdetben, az indulás politika adta pofonjainál, de azt is tudom, tudjuk sokan: fáradhatatlanul ment tovább – költőként, íróként, emberként – a számára egyetlen úton a tegnapi máig.

Komor világban inkább komor költészet az övé – erőt adó következetéssel. Olyan erővel (és tehetséggel), amely korán kezdett utat törni magának. A keszthelyi születésű, nagykanizsai diákot nem más, mint Csoóri Sándor biztatja, aztán később többek között Baranyi Ferenc, Fábián Zoltán egyengeti kezdeti pályáját, segíti a publikálásban. A kötetre érett versek gyűjteményét 1971-ben ellöki a Magvető Kiadó, a politika a folyóiratokba való közlést is nehezíti: szórványos megjelenés, bár rendszeres írás. A hetvenes évek: otthonteremtés, tanulás, munka, nem adja föl, igazi, tehát önmagát faragó és másokon is segítő művelt értelmiségi lesz (utóbbi bizonyos fokig kenyérkereső foglalkozása lett), hűségesen kötődik az új „tájházához”, Óbudához s hihetetlenül tevékeny élete a kilencvenes évek elejétől a magaslatok meghódítása és építése.

Írás, szervezés és – ne féljünk a szótól – a kultúra szolgálata, tehát kapcsolatok építése és megtartása; mindez egy inkább széteső, mint összetartó világban. És természetesen végre a kötetek. A könyv, amire bevallva, bevallatlanul minden „tollforgató” vágyik. Az első, az *Idegenvezetés* még talán nehezen, barátok unszolására jelent meg 1993-ban (egyébként Tarján Tamás méltatta kellőképpen), de utána nagy ívű költői, írói, sőt drámaírói, műfordítói pályá teljesebben ki, korszakos életmű

terebélyesedett. A több mint húsz kötet műfaji, tematikai, esztétikai gazdagságában egy, szinte munkamániás, tépelődő, filozofálásra is hajlamos ember elsősorban korunkat pásztázó, önvizsgálatot is permanensen tartó, nemzedékét figyelő, humort, játékoságot is felcsillantó alkotó képét és véleményét tárja az olvasó elé. Olvasót mondok hangsúlyosan, mert Gyimesi László lírája, prózája, színművei, publicisztikája, monografikus tanulmánykötete stílusával is a mindenkori „befogadót” célozza – távol áll ettől az írásmódtól és stílustól az amúgy okos gombócszövegek nehezen emészthetősége. Ez talán alkati és alkotói sajátosságon túl a szerző életútjából is következik: emberek között azt keresni elsősorban, amit összeköt. Közösségteremtés, társteremtés a nyelv, a szó segítségével is...

És ha már itt tartunk: lenyűgöző az az irodalmi munkásság, ami nem a saját műveinek – Németh László szép szavával élve – fényre bábáskodásával kapcsolatos. Mások művét, mások személyiségét segíti. Kritizál, dicsér, szerkeszt, válogat, tanácsokat ad, előszókat, bevezetőket, fülszövegeket, ajánlásokat ír, kiadói munkát végez. Könyvbemutatókat szervez, moderál, mozgósít. Részt vesz Óbuda irodalmi életében, rendszeresen tart rendezvényeket, helyi televíziós műsorokat. És a Nagy Lajos Társaságon belüli tevékenysége, jelenléte. Szeretettel teli szigorúsága. Vagdalkozásokra, sandaságokra, féltékenykedésekre, utálkozásokra hajlamos kulturális életünkben egységesen megbecsülés övezi őt. Rá tényleg nem illik a talán túlzó, de sok igazságot tartalmazó ókori mondás, mely szerint gladiátor gladiátornak nem barátja. Gyimesi ha tehetséget lát, ha irodalommal (és nem csak írással) találkozik, kánontól, elvárásoktól, brancsbeliségektől függetlenül segít. Segít, hogy a mű jobb legyen, a válogatás hiteles, az arra érdemes kötet napvilágot lásson. Meglátja a tehetséget, ismeri a szakmát és az irodalmi életet, a körülöttünk fortyogó világot: szilárd nézetekkel engedi másoknak a kiteljesedést, bennük gondolkodik a célzott minőség lehetőségeit tágtva, de nem erőltetve.

Életművének, tehát írásainak és szervezői tevékenységének legfőbb díja az a töretlen szeretet, ami körül veszi őt. Kifelé a harmóniát mutatja, az indulat és ostor, a kételkedés, a kétely, a számvetés, az ambivalens valósággal való könyörtelen szembenézés a művekben fogalmazódik meg inkább. Hömpölygő, hosszú sorok, elégikus feltárások és rövid, éles érzés- és közérzetfeltárások: verseinek ez a kettőssége külön izgalom az olvasónak, a formai virtuozitásról nem is beszélve. Műveire, munkásságára persze díjakat is kapott, hivatalos elismeréseket bőven: az Óbuda Kultúrájáért Díj, Krúdy-emlékérem, Gábor Andor- és Nagy Lajos-díj meg hát és szinte főleg a többszörös Quasimodo Költőversenyen elért oklevelek s az Aquincumi Költőverseny első helyezései. De úgy érzem, ő is azon kevés alkotó közé tartozik, aki mindezzel együtt nem sokat törődik a külső világ dicséretével (ebből nem az következik, hogy egyáltalán nem érdekli), a belső hangok embere ő – így tehet és tesz legtöbbet önmagáért és másokért.

Jómagam bő tíz esztendeje ismertem meg, nem véletlenül s talán jelképesen is, az egyik Quasimodo Költőversenyen. Irodalmi barátságunk azóta töretlen, közös munkák többször sodortak össze minket. Még azt sem mondom, hogy mindent egyként látunk, de azt állítom: egy irányba húzunk, s ez nem lehet más, mint az illyési „haza, a magasban” eszménye, törekvése. Ezért is örültem nagyon, hogy öt évvel ezelőtt, az általam vezetett Hungarovox Kiadó 65. születésnapja alkalmából köszöntő kötetet jelentett meg Botz Domonkos szerkesztésben. Közel negyven szerző, elhagyva kánonokat és táborokat szólta róla és hozzá. És tavaly adtuk ki válogatott és új verseinek gyűjteményét, 70. születésnapjára, *Sárkánytorkú ősz* beszédes címmel. Az ünnep és ünneplés szomorúsága, hogy a hosszabb ideje készülő könyvet barátja és állandó kiadója, a Littera Nova vezetője, Balázs Tibor hozta volna ki, de a halál könyörtelenül közbeszólt. És közben eltávozott a barát-szerkesztő, Rigó Béla is... És a másik barát, Birtalan Ferenc írta volna az előszót, de itt is másképp alakult... De a kötet köztünk van, perlekedve az elmúlással, s ez a legfontosabb. Ahogy az is, hogy Gyimesi László azóta is teszi fáradhatatlanul azt, amit alkata, tehetsége, sorsa, vállalása rá szabott. És „nem is gyöngén”, hanem nagyon is erősen!

Göncz László

Mire elég az írott szó...

Gondolatok Bence Lajos Írott szóval című könyvéről, annak üzenetéről, hatásáról

Bence Lajost sem óvta meg attól a sors, hogy – kiváló költőnek kijáró elismerés fényében, és a rajongók támogató szárnyai alatt (akikből szerencsére akad) – csak a számára legkedveltebb irodalmi műfajban, a költészet lírai világában alkosson. Pedig ízig-vérig költő ő, mégpedig a javából, a magyar nyelvterület nyugati végein megkérdőjelezhetetlenül a legjobbak egyike! Neki is „osztályrészül” jutott számos egyéb – elvállalt, valamint a nemzeti közössége érdekében megragadott – feladat. A költői utat a saját maga által „kikiáltott” mestere és atyai jóbarátja, Szúnyogh Sándor „lejtését” követve tapossa, azt nemesítve, számos új tartalommal és motívummal dúsítva. A kihívások is sokat változtak az utóbbi két évtizedben, amikor a „halicanumi bárd” (Szúnyogh) már nincs közöttünk.

Bence a költészet mellett néhány további „írói műfajban” is aktívan tevékenykedik. És a szűkebben értelmezett irodalom, azaz a szépirodalom mellett több más kihívás is megérintette, mint a tanári munka, szerkesztői feladatkör, a kisebbségi politizálás stb. Annyiban tipikus kisebbségi sors az övé, hogy nem csak a tártszerekkel vállalt küldetések feszítik szét idejét, hanem az „elvárt” feladatokat is mindig teljesíti (annak ellenére, hogy nemegyszer a legkedveltebb teendők rovására történik az). Félreértés ne essék, a „kisebbségi” jelzőt a használt kontextusban, Bence esetében, hiba lenne minőségi tényezőként értelmezni (státusra, földrajzi mozgástérre utaló szerepe van csupán), ő következetesen egyetemes kritériumoknak próbál megfelelni, és szerencsére sikerül is neki. A költői, tudományos és újságírói „mezőn” főképpen! Pedig nem könnyű érvényesülni és értéket teremteni huzatos térben, ami kisebbségi és peremvidéki helyzetben eleve adott. A feladatokat a művészet, az alkotás terén ilyen közegben is lehet tűrhetően, átlagosan, jól és kimagaslóan teljesíteni. Bence Lajos alkotói munkásságára a „kiváló” jelző illik, azon belül a költészetét az egyetemes magyar ranglétrán még egy fokkal magasabbra kell helyezni. Már régóta meg vagyok róla győződve, hogy a hosszabb hangvételű, főképpen legnagyobbjainkról (Zala Györgyről, Makovecz Imréről, Gálics Istvánról), a magyar történelem fénylő eseményeiről (Szent István államalapítása, 1848-as forradalom, 1956 értékei) és a sorscsapásokról (Segesvár, Trianon, kisebbségi megalázás) szóló verseinek az 1990-es évek utáni magyar költészet „első osztályában” van a helye.

Bence még egy „műfajban”, az irodalomtörténet terén is nagyot alkotott! Ha a „szűkebben értelmezett”, bő hat évtizedre visszatekintő muravidéki magyar irodalomról még nem is „összegezte” klasszikus monográfiának tekinthető művét (meggyőződésem, hogy nemsokára arra is sor kerül!), annak bizonyos részeit, a hozzá közelebb álló „fejezeteit” kétségtelenül már megírta. Két tőle fiatalabb muravidéki pályatárs, valamint két-három „külső” irodalomtörténész és esztéta kisebb-nagyobb volumenű tanulmányai mellett, pontosabban azokat kiegészítve vagy „összefoglalva”, objektíve Bence az a szakmailag kompetens szakember e téren, aki széleskörű megközelítéssel, tudományos és esztétikai követelmények igénybevételével, egyes szerzők vagy csoportok (pl. az ún. Tavaszvárás-nemzedék) tevékenységéről alapos műveket bocsátott a szakvélemény és az érdeklődő közönség elé.

Két kiadást is megérő fontos műve, az *Írott szóval a megmaradásért* (a második kiegészített kiadás volt) egyik legterjedelmesebb fejezete keretében magas színvonalon foglalkozik a „hatodik illyési sípként” egyre hangosabban szóló muravidéki magyar irodalom történetével. Az említett mű(vek), az irodalomtörténeti fejezet mellett, tartalmaz történelmi és kultúrtörténeti fejezeteket is. A különböző fejezetek tartalma – közvetve vagy közvetlenül – a huszadik század megpróbáltatásokkal teli évtizedeit taglalja, felsorakoztatva azokat az eseményeket, folyamatokat, sorscsapásokat és értékeket, amelyek a kisebbségbe kényszerült muravidéki magyar közösség életét sokrétűen átszöttek. Művében azonban nem csak a nehézségekről tesz említést. A többnyelvűség és egy másik kultúra megismerése, Bence szerint, olyan értékek, ami a tájegység minőségi többletét jelenti, ha jól sáfárcodunk vele, annak ellenére, hogy a Mura mentén élő magyarok vonatkozásában a kisebbségi státussal összefüggő jelenségekről van szó.

Bence Lajos tanulmányaiban arra is pontosan rávilágított, hogy a többségi nyelv és kultúra dominanciája gyakran úgy kerekedik felül – sokszor sajnos látens formában, esetenként az érintett közösség (esetünkben a muravidéki magyarok) részéről is magasztalva –, hogy a magyar nemzeti és kulturális alapértékek felhígnak általa, majd fokozatosan elenyésznek. Az *„Írott szóval a megmaradásért”* alkotás, a sokatmondó és nagyon találó címen túl (ami önmagában is érték és bravúros megoldás), számos más példával is szolgál az említett jelenség elmélyítése és megvilágítása céljából.

Bence *Identitás és entitás* című, rövidebb tanulmányokat és esszé-jellegű írásokat felkaroló könyve (annak ellenére, hogy jellegét és tartalmát illetően egyaránt az előbbitől eltérő kiadványról van szó) is a kisebbségi sors hányattatásainak a megvilágítását, valamint a több nyelv és kultúra egymás mellett éléséből fakadó, egyszer konfliktusokkal teli, máskor kellemes szituációkkal és értékekkel párosuló (pozitív kölcsönhatásokat tartalmazó) példáit tárja az olvasó elé. A kiadványban megjelenő írások zöme rangos folyóiratokban jelent meg először, a „gyűjteményben” mégis, együtt és egymást kiegészítve, markáns ismeretterjesztő „alapanyagot” képeznek a még mindig meglehetősen ismeretlen Muravidék irodalmába, történelmébe, kultúrájába és közéletébe betekintőknek.

A két említett kötet után, ahogy Szemes Péter esztéta, Bence legújabb tudományos és ismeretterjesztő könyvének a szerkesztője, az egyik könyvbemutatón találóan megállapította (és az előszóban is utalt rá), „csak idő kérdése volt, hogy mikor születik meg a két korábbi testvérenek érényeit egyesítő kötet”. Végül 2018-ban a lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet égisze alatt napvilágot látott az *Írott szóval* című, szintén esszéket és tanulmányokat felölelő könyv, amelynek már a címéből két fontos ismérve kiderül. Egyrészt – a címek közötti hasonlóság mellett – követi a szerző első tudományos jellegű munkájának a vezérfonalát, ami az „írott szó”, mint irodalmi, kulturális és tudományos alkotás, nemzetmegtartó és közösségépítő szerepére utal, másrészt előrevetíti, hogy ugyan az új könyv címe rövidebb a két évtizeddel korábban megjelenőnél, a benne rejlő tartalom még sokszínűbb fejezetekre, tartalmakra utal.

Az „Írott szóval” c. könyvben a muravidéki magyar irodalom felfrissített összegzésén és jellemzésén túl (amely az újabb alkotásokat és írókat, költőket is számba veszi), a kisebbségi közösség sajtótörténetére (és a médiumok állapotára is) erőteljesen kitér. Fontos ismérve a sajtótörténeti összefoglalónak, hogy Bence a „távolabbi múlt” (még az Osztrák-Magyar Monarchia idején a mai Muravidék területén megjelenő sajtóorgánumok) ismertetése mellett, az ún. kisebbségi korszak muravidéki magyar sajtóját is számba vette, külön a két világháború közötti időszakban, majd az 1945 utáni „második” jugoszláv érában, valamint a szlovén önállósulás után. Az egyes újságok és más kiadványok (folyóiratok, könyvek stb.) klasszikus jellemzése mellett külön figyelmet fordított a magyar nemzeti közösség sajtószabadságért folytatott – ideológiai, nemzeti, politikai és anyagi jellegű – küzdelmének. Egyebek mellett összefoglalta a magyar közösséget ért egyik legnagyobb „akadémiai” szintű támadás jellemzőit az önálló Szlovéniában, amikor egy, a Mura mente első világháború utáni elcsatolásával foglalkozó könyv megjelenése után, nagymértékben jogtalanul, bírálattal és gyalázás-sorozat érte a muravidéki magyar közösséget. A kisebbségvédelem terén alkalmazott modellért általában jogosan dicséretben részesített szlovén politikai és tudományos elit, az említett kirívó esetben – sajtószabadság helyett klasszikus cenzúrát alkalmazva (ami lyen az egypártrendszer idején gyakori volt, azonban utána azt reméltük, hogy demokratikus közegben nem következhet be olyasmi) –, durván utasította a maroknyi nemzeti kisebbséget, hogy bizonyos kérdések, mint a trianoni békeszerződés igazságosságának a megkérdőjelezése, tovább is tabu témának számít. A magyar közösség meghurcolása ellenére, amint Bence is utalt arra, utána, a bíráltnál szakmailag színvonalasabb hozzáállással, mégis volt erő reálisabb képet „festeni” közös történelmünk fájó időszakairól, nemcsak az első világháború utáni eseményekről, hanem a második világháború utáni magyar meghurcolásokról is.

Bence legújabb kötete a muravidéki magyarok tudományos életének, néhány – főképpen humán jellegű – „műhely” jellemzésének is helyet adott (történelemkutatás, néprajzkutatás, művelődéstörténet). A kérdéskört – helyesen – tágra értelmezte a szerző, így az olvasó a különböző folyóiratokban és hetilapokban megjelent értékekről is betekintést nyerhet, vagy legalábbis utalást kap arra, hogy miként/honnan indulhat el mélyrehatóbb kutatás igénye esetén. Egy másik fejezetben a nyugat-pannon tájegység szempontjából fontos évfordulókra és eseményekre fókuszál a szerző, elsősorban azokra, amelyek az elmúlt két évtizedben jellemezték a Muravidéket, és – sajnos – gyakran már a feledés homályába merültek. Emellett kiemelkedő pályatársak (Utassy József, Pék Pál, Szúnyogh Sándor, Szomi Pál és mások) és a képzőművészetünk nagyjaink (Gálics István grafikus, Király Ferenc szobrászművész) méltatása vagy emléke apropóján megjelent írásai közül szemezgetett.

A könyv utolsó fejezete – *Szubjektív és objektív utószó* címmel – valójában önéletrajzi írás, azonban nem száraz adatok szokásos felsorolásával, hanem nagyon mélyről érkező, Bence Lajos érzelmi és etikai világát nagyszerűen megvilágító ízes vallomásként szól a szeretett szülőkről és a családjáról, a szülőfaluról és az egypártrendszer, valamint a rendszerváltás körüli-utáni időszak sajátosságairól. Mindarról, amiről az ezredforduló után született nemzedék vajmi keveset tud(hat). Bence, egyebek mellett, számos jelenségre utal, amely a közvetlen határ menti közösség és a hetési kisember életét befolyásolta, a legtöbbször szomorította, nehezítette.

„Vallomásában” a szerző, számos értékes és érdekes élmény illusztrálása mellett, egy nagyon mély, a kisebbségi közösségek talán legfontosabb létkérdését boncolgató, drámaian megfogalmazott kételyét is megosztotta az olvasóval. Annak ellenére, hogy Bence Lajos és a családja mindent megtett (és megtesz) a magyar nemzeti tudat és az anyanyelv megőrzése érdekében, mellel még mindkét lánya ízig-vérig magyar érzelmű, az aggódo szerző a muravi-

déki magyar közösség és a magyar nyelv jövője szempontjából a ténylegesen felettünk lebegő veszélyt vetette föl új könyve utolsó bekezdésében: „... mégsem vagyok benne bizonyos, hogy unokáim is ezt a szép nyelvet fogják majd sajátjuknak vallani. Minden nyitott, minden a kedvező vagy kedvezőtlen széliránytól függ.” A kétely – sajnos – teljes mértékben helyénvaló! Az író kérdése, véleményem szerint, kevésbé konkrétan a Bence családra vonatkoztatható, hanem sokkal inkább a muravidéki magyar közösség egészére. Emellett a szerző „kételye” alighanem jóval többet rejt magában, mintsem kíváncsiskodó kérdésfeltevést, talán már a választ is szükséges hozzáolvasni (mert Bence nagy valószínűséggel láthatatlanul oda-biggyesztette azt). Ezek után jogosan feltehető a kérdés: az *írott szó* a muravidéki magyar közösség megmaradása szempontjából mégsem lenne elég? A válasszal adósok maradunk, az olvasóra bízunk azt. A szerző új könyve azonban segíthet abban, hogy tájékozódjon a Mura mente múltjáról és jelenéről, és fontos ismeretek birtokában könnyebben beépítheti mozaikkövet a magyar közösség és a magyar értékek megmaradását szolgáló törekvések és tettek sorába.

Bence Lajos tősgyökeres hetési szülei „szemefénye” volt a szó legszorosabb értelmében (édesanyja esetében ez még szerencsére ma is érvényes, édesapja sajnos néhány esztendeje elhunyt). Egy beszélgetésből, amelyet Lajos 60. születésnapja alkalmából – meglepetésként – az édesanyjával készítettem, kiderült, hogy a kis Lajcsi amennyire nyűgös csecsemő volt egy éves koráig, utána azonban „áldott jó gyerek lett belőle, akit soha nem kellett szidni, sem megverni”. Egyetlen gyermekük távolsága az egyetemi évek alatt állandó szorongást, hiányérzetet jelentett a szüleinek. Másrészt azonban örültek neki, hogy az anyaországban tanult. A leginkább szívmengető része édesanyja „vallomásának” az volt, amikor a fia és a férje (Lajos édesapja) viszonyát jellemezte. Elmondta, hogy azt követően is, amikor már családot alapított és rég elkerült otthonról, Lajost az édesapja mindig nagyon várta haza látogatóba. Amikor két-három napig nem ment, rendszerint az ablaknál állt és várta, hogy érkezik-e már. Amikor észrevette Lajos autóját, azonnal készítette számára a helyet az asztal mellett. Teréz asszony (Lajos édesanyja) szerint a két férfi, apa és fia, mindig nagyon szépen, egymást tisztelve beszélgettek. Soha nem nehezteltek egymásra, még goromba szó sem hangzott el kettőjük gyakori párbeszéde során. Annyira tisztelték és szerették egymást, hogy köztük gorombaságra soha nem került sor. Bence Lajos nem csak kiváló alkotóként – kötőként, íróként, szerkesztőként, újságíróként, tanárként és tudósként – példaképe a muravidéki magyar közösségnek, hanem „hétköznapi” emberi adottságai úgyszintén hiteles, értékteremtő és becsülettisztelő egyénről tanúskodnak, akitől lehet tanulni, és akit érdemes olvasni és követni. Nem csak a Mura mentén és Zalában, hanem másutt is! Bence művei, a legújabb is, széleskörű lehetőséget biztosítanak ahhoz.

Kostyál László

Marcelle Vallon-Basilides jubileumi tárlata a Balatoni Múzeumban

Az idén ősszel Nagykanizsa (*Kotnyek István*) és Zalaegerszeg (*Szényi Zoltán*) után Keszthely is egy, a hetedik x-et betöltő művészt köszöntött jubileumi tárlatának megrendezésével. A Balatoni Múzeumban szeptember 22-én nyílt meg az 1999 óta Cserszegtomajon élő, francia – Svájc-ból származó *Marcelle Vallon-Basilides* nyolcvan akvarellt, emellett néhány korai, festett kerámiátalat felvonultató retrospektív kiállítása. A művész nő ugyanis 1957-ben festő-keramikus szakon diplomázott szülőhazájában. Akvarellfestéssel 1995-ben kezdett foglalkozni, s miután férjével, Basilides Bálint festőművésszel a svájci Neuchatelből hazánkba, a Balaton közelébe költözött, érdeklődése tovább mélyült. Nem csupán műveli, de oktatja is a technikát, tagja a Mednyánszky-társaságnak, s rendszeresen szerepel egyéni, páros és csoportos kiállításokon is.

MarcelleVallon-Basilides rendkívül sokoldalú művész, aki jól ismeri és ki is használja az akvarell-technika által kínált vizuális hatásokat. A vízfestés igényes műfaj, gyors és biztos kezű munkát igényel, amelynek során a színek felvitelét követően nincs már mód a javításra, mint az olaj- vagy a pasztellképek esetében. A vízzel hígított, egymásba folyó pigmentek bizonyos mértékig önállóan is dolgoznak, és izgalmas felület-faktúrákat hoznak létre. Az akvarellista sajátos logikával gondolkodik: a legvilágosabb színekkel kezdi a munkát (lévén az alap általában fehér), és a legsötétebbekkel fejezi be azt. A lazúrosan áttetsző festéknek köszönhetően könnyed, csillogó, spontán hatást érhet el, ami különös hangulatot biztosít művének. A technika különösen is elősegíti a vibráló fény-, illetve – a finom átmenetek, elmosódott kontúrok révén – az atmoszferikus hatások érzékeltetését.

Mindezek az általános jellemzők jól leolvashatók a kiállító művésznő alkotásairól is, bár a különböző egységekre, „világokra” osztott anyag nem minden részéről egyforma módon. A csoportosítás alapvetően tematikus. A „Kezdetek” címet viselő első egység ebből kicsit kilóg, hiszen a többitől eltérően kronologikus elven alapul. A többi csoport címe: *Fák világa, Vízi világ, Természet világa, Az élet kezdete, Városi világ, Fantáziavilág, Folyóvilág, Szimbólumok világa, Homo Sapiens világa, Világűr.*

A sor kakukktójását képező első csoport a művész akvarellés pályafutásának korai, tematikájukat tekintve eltérő próbálkozásait foglalja magába, nagyjából a kilencvenes évek második feléből. Hozzá kell mindjárt tenni, pontosabban előrebocsátani: a festmények címe, illetve készítésének ideje nem – máshol még ennyire sem – lényeges alkotójuk számára (bár az évszám a művek szignójához kapcsolódóan feltüntetésre kerül). Az etikett-cédulákon a címek helyett csupán egy-egy római szám szerepel, egytől nyolcvanig. Mégis, a csoportokba sorolás a vizuális élmény mellett bizonyos verbális tájékozódási lehetőséget is nyújt.

A fenti, szigorúan tematikus elkülönítésen alapuló csoportosítás mellett a festésmód különbözőségei alapján egy másik besorolás is elképzelhető, mivel ebből a szempontból a fák, a természet, a vizek, a folyók világa közel áll egymáshoz. Egy ilyen logikájú megközelítéssel élve a természeti képek, a városi képek és a különböző irányú vizuális képzeteket összefoglaló fantáziaképek különíthetők el. Az első csoport az, amely – jellegénél fogva – a legteljesebben használja ki az akvarelltechnika sajátos lehetőségeit, hiszen az atmoszferikus hatások, a párák-ködös levegő által keltett fénytörések és a kontúrok feloldódása, a tömegek összeolvadása, a tűző napfény által gerjesztett optikai hatások, a hullámozó víz vibrálása és fényjátékai leginkább a természetben fordulnak elő. Mindezek érzékeltetéséhez MarcelleVallon-Basilides meglehetősen széles technikai repertoárt vonultat fel. A szemlélő akaratlanul is megborzong a sűrű hajnali köd hűvösségéből előbukkanó, kecsesen izgalmas, hajladozó formákkal, máskor csupán súlyos tömegű foltokkal megjelenített fák között, vagy behúzza a nyakát a földet éppen elérő, sötétben súlyos viharfelhő láttán. Olykor csak néhány alig felismerhető formát hordozó, egymásba folyó, mégis érzékletes folt hordozza az empirikus valóság reminiscenciáit, mégis meggyőzőnek érezzük a látvány felidézését. A folyók világát elsősorban hullámozó vonalak és formák jelenítik meg, melyek ugyanúgy utalhatnak a víz mozgására, mint a benne úszkáló, az átlagemberek többsége számára kevésbé ismert egyszerű organizmusokra. Máskor az alkotó fantáziáját a vízínövények indítják el, melyek néha magányosan nőnek ki a körülöttük fodrozódó víztükrökből, míg néha dúsan burjánozva sötét televényt képeznek.

A városi képeket a szinte mindig kockaszerű tömbökként megjelenő épületek, valamint az emberek uralják. A művész számára a városi környezetet a sokemeletes lakóházak határozzák meg, melyek térbeli geometriája konstruktív jellegű struktúrává áll össze. Úgy tűnik, olykor maga is elidegenedettnek érzi ezt a közeget, amit e házak, illetve a városok lakói révén érzékeltet. Valami – nehezen megfogható – hiányzik a homo sapiens

„világából”. Valami olyan, ami a természeti képeken jelen van. Talán nem más ez, mint a tájképekről leolvasható, harsogó életigenlés. A városi képeket hűvösebbnek, távolságot tartóbbnak érezzük, a természeti közeg érzékelhetően közelebb áll a (hangsúlyozzuk ki: Cserszegtomajon lakó) művészhez.

A fantáziaképek között található fiktív szimbólumok, kvázi kulturális lenyomatok, titokzatosan elvont képi jelek, külön „világot” képező, izgalmas kompozícióba foglalt kozmikus káprázatok, távoli galaxisok megjelenítései, olykor pedig kitalált, akár szellem-lények sejtelmes hajladozásai. Valóban a fantázia játékaik ezek, amelyek hol sosemvolt, szürreális lényeket teremtenek a papírra, hol pedig elvont, rejtélyes utalásokat hordozó jelekkel operálnak, vagy éppen a végtelen, űrbéli távolságok felé nyújtanak kitekintést.

MarcelleVallon-Basilides akvarellképeinek világa, mint láttuk, meglehetősen széles spektrumot ölel fel. Egyaránt megtalálható benne a látott valóság látványhú visszatükrözése és elvontan leegyszerűsített, ugyanakkor érzékletesleképezése, a geometrikus és az absztrakt szürrealista törekvések hatásait felhasználó komponálás, valamint a szabadon szárnyaló vizuális fantázia kibontakozása is. Mindegyik vonulattal az akvarelltechnika más-más jellegzetességét helyezi előtérbe az alkotó, s csak az összegzéskor döbbenünk rá repertoárjának változatosságára. A jubileumi kiállítás retrospektív jellegét hangsúlyozza a családtagok – a férj, a két leány és a két unoka – egy-egy munkájának, valamint a kezdeteket, az eredeti végzettséget reprezentáló festett kerámiáknak bemutatása. Általuk valóban teljesnek érezzük a képet. Ugyanakkor ez a mostani teljesség-érzet csak átmeneti állapot, hiszen remélhetőleg a változatos képi világ a későbbiekben még sokáig fog tovább gazdagodni. Úgy legyen.

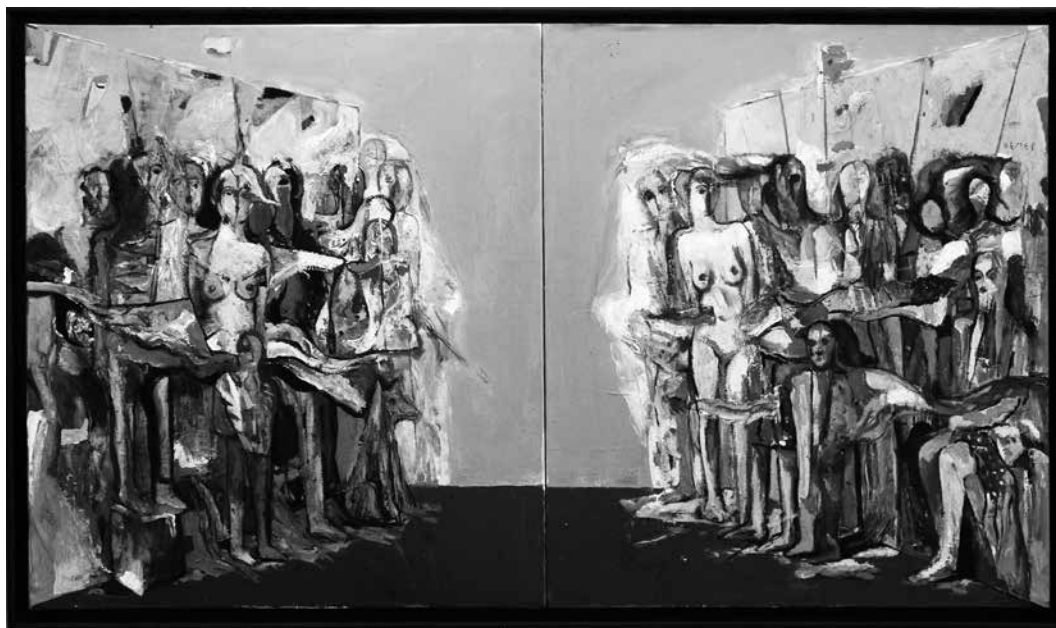
MarcelleVallon-Basilides: Cím nélkül

Novotny Tihamér

„...az én maga a színben van”

Nemes László 70!

Nemes László: A szembenállás

Nemes László erdélyi születésű, kolozsvári iskolázottságú, de marosvásárhelyi gyökerű is egyben, amolyan határok feletti hont alapítani kényszerülő, Romániából áttelepült egzisztencia, a legújabbkori közép-európai „újnomadizmus” tipikus képviselője.

Tanulság: a kőolaj elvándorolhat keletkezési helyétől, de fűtőanyagként még visszakerülhet eredeti forrásvidékére, sőt oda is, ahová eredetileg nem szánták!

A művész Zalaegerszegen talált magának új működési területet, itt küzdötte és alakította ki, szerezte meg azokat az új távlatokat jelentő kulturális lehetőségeket, amelyek alkalmassá váltak új hidakat és utakat építő, kis- és nagyközösségeket szolgáló, a regionális határokon átívelő művészeti programja kidolgozásához és megvalósításához.

A 2008-as zalaegerszegi Vajda Lajos-díját, nemcsak nívós és kiapadhatatlan alkotói tevékenységéért, hanem a kulturális közéletben betöltött közvetítői, oktatói és szervezői szerepéért is kapta.

Nemes képzőművészeti világa, ha az anyag és a technika felől közelítjük meg a kérdést, lényegében három alapterületen mozog.

1. A tisztán festői anyagokkal, kenhető pigmentekkel (olajjal, akrillal, akvarellal, pasztellal) létrehozott kép síkján.

2. A kollázs-dekollázs és az anyagfestészet matériás eszközeit használó kombinált kép térbe kilépő univerzumában, szerényebben fogalmazva: síkplasztikájában.

3. A síkot térbe fordító, a festészetet a szobrásszattal ötvöző, valamint az önálló plasztikai törekvések háromdimenziós territóriumában.

Műveivel kapcsolatban legelőször az tűnt fel nekem, hogy szembeszökő szakmai újításai, absztrakt, informel és gesztusos törekvései mellett vagy ellenére, kezdetektől ragaszkodik a hagyományos festészeti műfajokhoz. Így, a *portré*, az *önarckép*, az *akt*, a *csendélet*, a mitologizáló idézőjeles *életkép*, és a *tájkép* tematikái egyaránt megtalálhatók életművében.

A másik alapvető dolog, hogy kifejezőmódjait az elvonatkoztatás és az ábrázolás közötti széles területen kalandoztatja, sőt a két eszköztárat (itt-ott a naiv, a jelteremtő művészet, egyszerűsítő, tömörítő, analízáló és szerkesztő szemléletével keresztezve) meggyőződésből össze is keveri. Képeinek egy tekintélyes része ugyanis az absztrakció és a figuráció határmezsgyéjén táncol, ez művészetének az egyik legfőbb sajátossága. Tudniillik, amikor figurális és ábrázoló, sohasem tisztán naturális vagy reális! S amikor absztrakt és expresszív, sohasem abszolút elvont és tárgy nélküli! Inkább asszociatív és sejtető.

Az egykor volt Miklóssy Gábor-növendék megőrizte és továbbvitte mesterének használható szellemi örökségét. Például az anyaginak és a spirituálisnak, a szépségnek és a szellemiségnek az összekapcsolását a képek jelrendszerében; a vad, felbontott formáknak és az aranymetszéses szerkesztésnek, az élénk vagy visszafogott színeknek és a leplezetlen érzelmeknek, az intellektuális és a tudattalan tartalmaknak paritásos alapon működő kiegyensúlyozását és arányos megjelenítését a felületeken.

Mert kétségtelenül látható, hogy a művész a kezdetektől vissza-visszatér az önként vállalt tradicionális keretekhez. Ezek a visszatérések azonban mindig egy-egy új formai, technikai és eszközhasználati megközelítéshez, tálaláshoz, illetve új érzelmi-gondolati felfrissüléshez és feltöltődéshez kötődnek. Az aktok, portrék, önarcképek, csendéletek, idézőjeles életképek, és tájképek mind-mind ilyen önként magára vett, kitüntetett műfajai kísérletező, kereső-kutató festészetének. Az ő esetében ezért, találójabb lenne újraértelmezetten visszatérő témaciklusokról beszélni.

Nemes László: Menyasszonyi csokor elhervadva I.

Nemes László: Önarckép - Meditáció

Alapvetően mindig a tér és a forma viszonya izgatta őt. Ez minden művének alfája és ómegája. Mintha mindig jelenetekben vagy jelkoncentrátumban gondolkodna, ezért általában kiemeli! Sokszor oly módon hangsúlyozza ábrázoló motívumait vagy félabsztrakt formaösszpontosításait, hogy azok mögé egy-egy imaginárius (tehát nem valóságos, inkább elképzelt) vagy illuzórikus (tehát látszólagos) teret, egy-egy kubisztikusan leegyszerűsített térkulisszát, vagy egy-egy mögöttes lapot (tükröt), illetve befoglaló formaként egy-egy geometrikus síkidomot (téglalapot, háromszöget, trapézt, ablakot, keretet) helyez. Jól követhetők ezek az ábrázolási módosulások például csendéleteiben, önarcképeiben, portréiban és atkképeiben is. Ez utóbbiak esetében világosan elkülöníthető formai és technikai ciklusokban jelentkeznek a nőiességet, a női nemiséget, az erotikát és/vagy a (szent) szépséget kidomborító, hangsúlyozó képtípusok.

Úgy mint: az állatszereplőket is alkalmazó korai mezítelen mellképek; a környezetükből tudatosan kivágott, kiemelt (rendszerint felül- vagy szembenézeti) hús-vér torzók; a későbbi külső vagy belső tájjá alakuló, kulminációs topográfiai testpontokba sűrűsödő, illetve szimbolikus vagy ikonikus formákká nemesedő, szakrális totemekké váló testdomborulatok, testhajlatok és testnyílások, a biomorf jelrendszerré absztrahálódott expresszív szerelemi jelenetek és virágcsendélet jelbeszédék, vagy mondjuk így: festészeti virágénekek (lásd a *Menyasszonyi csokor*-, *Friss virágok*- és „*Húsevő virágok*”-ciklusát); a geometrikus foglalatokba fotólenyomatként dermedt, vagy a kézmozdulatfoltok gesztusaiból előhívódott, az emlékeztet majdnem egynemű festékmassza falába helyezett, gyönyörűsége szendergésükben kielégülten elnyúló, női fejek és testrészek.

Nemes László: Zalai Madonna

Nemes szereti nézni, bámulni, megélni, tanulmányozni, megítélni a természetet, az embereket és a körülötte vibráló, viruló, szenvedő, fájó érzéki dolgokat és helyzeteket, s ezekre az élményekre visszakacsintva, visszaszomjazva építi fel a saját tereit, színpadait, formáit, színeit és jeleneteit, amelyeknek a valóságos főszereplője mindig a lelki ön-maga: azaz saját tapasztalatait, benyomásait, „adatgyűjtéseit” és belső képeit vetíti műveibe. Vagyis az empirikus érzékelésen innen és túl a tudatalatti világ felbukkanásának fontosságát, az asszociációs mezők közbelépésének jelentőségét, de a morális egzisztencia fontosságát is egyformán hangsúlyozza.

Festményeiben és grafikáiban gyakran ábrázolta magát méltóságteljes, bölcs bohócként, aki néha áldásosztó mozdulatot tesz „hívei” felé, akár egy türelemre intő, kitartásra buzdító (emberi) „Pantokrátor”. Az áttelepedésekor a bohócsapkát egy újabb festményén levette, s talán a búcsú gesztusaként egy sötétzöld hegyvonulat előtt álló világoszöld kubusra helyezte. Egy másik hitvallásszerű önarcképén sámánnak festette önmagát, ökörszarvakkal, busószerű (maszka) arccal, sárga széki szalmakalapban, feje felett jobbról napjellel, balról a csillagéval, testén kék lajbival, összekulcsolt tenyerében kis életfapalántával. A bohóc persze, régebben néha az árva, ágrólszakadt madárijesztő jelmezébe bújt, ám újabban alakot váltott: a homunculus-gnómság, a gender-torzság szerepében tetszeleg –, az ironia fájdalmasan tragikomikus végjátékként.

A '90-es évek az új kísérletezésekkel, egy, az otthonról hozott formanyelv helyébe lépő, a gravitáció, a statikusság törvényeitől elszakadni kívánó absztrakt és expresszív lebegő világ megalkotásával teltek el (összefoglaló néven ez volt az ún. *Motívumok-ciklus*). Ezekben a nyomdafestékkel rétegesen felhordott felületekben, ahol a hengerezés, a nyomókartonozás, a festékvizezés, a csurgatás, a frottázsolás, a benzinlevonat-átültetés, a fotó- és fénymásolat-beragasztás poszt-popos gesztusai mind-mind szerepet kaptak, a művész – mintegy kitérve a természet világából – megteremtette magának a saját elementárisan alanyi és szuverén forma-, felület- és jelrendszerét. Ettől kezdve Nemes minden újabb és újabb ciklusában és témafelvetésében erős szerepet játszik a merész gesztusképzés, a felszabadult ecsetjárás, a felfokozott színkezelés, a felületképző anyagrétegezés, a plasztikus jelteremtés, az applikációs technikát alkalmazó kollázs- és montázselvűség, valamint az ellentétekre épülő textúra-alakítás. Így újulnak meg nála a már emlegetett hagyományos festészeti műfajok.

A portrék között megjelennek például a Mona Lisa festményt a neodadaista gesztusokkal „átszerkesztő”, dehonesztáló típusú kombinált képek, majd az egészen más érzelmi oldalról kisajátított, újra szakralizált, szintén a beragasztásos technikai megoldásokkal élő, színezett anyagpaszta-felületeket illetve jeltermészetű plasztikus gesztuselemeket alkalmazó

Nemes László: Önarckép

Garamszentbenedeki Madonna -típusú sorozat darabjai. Ezzel a ciklussal olvad egybe, illetve ebből nő ki az úgynevezett *Zene -sorozata*. Ezek a festményeken a zöldek és a vörösek viszik a prímet, s a narancsok és a rózsaszínek, a lilák és a sárgák adják a kíséretet, a kontr-túr-feketék pedig a kontrát, s az erős lüktetésű, tobzódó színhangulatokat és színáramlásokat az itt-ott felbukkanó fekete-fehér fénymásolat-arcberagasztások, a rajzos hegedű- vagy zongorabillentyű-motívumok, valamint a betűkonkrétumok ellenpontosozzák.

A már említett erotikus aktok között – valószínűleg az előbbi ciklus ellenhatásaként – felbukkannak az ikonikusság irányába vitt, az előzőkhez hasonló technikai megoldásokkal élő, de a festett és/vagy ragasztott felületeket olykor a nyersvászon kontrapunktjával kiemelő egyszerűbb képtípusok is.

Közben Nemes - körülbelül a '90-es évek közepétől kezdődően - Szily Géza hatására és biztatására a korai Kandinszkij-művekre emlékeztető félabsztrakt akvarell tájképek festésébe kezdett. Gondolok itt a drámai, füstös-kormos *Koszovó-ciklus* darabjaira, és az ezzel elentétes, pannon eleganciájú *Lendva vidék*, *Lendva hegyi nosztalgia*-sorozat munkáira, mely utóbbiakban visszatért a természet színeihez és anyagaihoz, a klorofillhoz, ahogy ő mondaná.

Erre az expresszív indulatfestészetre a csendéletképeknek újabb sorozatával, az úgynevezett „*Virágok*” című ciklusával teszi fel a koronát, ahol az *a la prima* feldobott, lobogó, tobzódó félabsztrakt színpamacsok, a lángoló kolorit-orgiák és rezgő-hullámozó szivárványenergia-csokrok szinte érzéki gyönyörökbe kergetik, szín-tubájukba szippantják a szemlélőt. „Zöld” – olvashattuk egyik közelmúltbéli dunaszerdahelyi kiállításának meghívóján 2013-ban, ahol az utóbbi néhány év ilyen tematikájú festményeinek legjavát tette közszemlére. Pontosabban fogalmazva, vagy inkább a tapasztalati érzékiségből kiindulva, a zöldbe mártózó zöldek, a zöldben tobzódó zöldek, a zöldtől csöpögő zöldek, a zöldtől zöldig lobogó, sötétedő és világosodó klorofillek gomolygását, lendületét, életmozdulatait, „titáni” és szentlelkes erejét láhattuk növekedni és fogyatkozni ezeken a képeken. Persze itt-ott előtörték, elő-előbukkantak a zöldek közül a vörösek és a melegebb színek is, mint a narancsok, a sárgák vagy a rózsaszínek, nemkülönben a feketék és a fehérek. Jegyezzük meg: „az én magam a színben van” – állítja Rudolf Steiner. A vörös vagy piros szín a magyar népművészetben a leggyakoribb. Tradicionálisan elsősorban az öröm, a lelkesedés, az ünnepi hangulat, az egészség, a szerelem kifejezője. De a pirosnak a vérrel, a tüsszel, a fénnel és a nappallal is van kapcsolata. A vérontás, a háború, az ördögi vonzások, pokoli borzalmak színe úgyszintén a piros. A katolikus liturgiában Krisztus és a vértanúk színe. 2012-ben azt írta nekem Nemes László, hogy „így, 60 éven túl, már csak a tiszta festészet érdekel. Mindent, amennyire lehetett, a tradicionális kifejezőeszközökre szűkítettem: az ecsetre és a festékre; valamint a két fontosabb komplementer színre. (...) A Távol-Kelet és a Kalotaszeg színvilága kell, hogy összpontosuljon képeimen. (...) Maximális feszültséget szeretnék elérni kevés eszközzel és főleg a színek mágikus, ösztönös erejével. Kisgyerekkorom óta bennem van e két szín; a nagymamám bibliájában hordott trikolór és minden, ami Kolozsvárott a magyarságot és ezt az életérzést jelentette: a nagy élmény és a különös, megmagyarázhatatlan vonzódás e komplementerek irányába”.

Hamvas Béla *Wordsworth vagy a zöld filozófiája* című esszéjében a következőket írja: „a zöld a legkevésbé emberi szín, amely az emberi világtól legtávolabb fekszik, és a szín az embert el is emészti. [...] A wordsworth-i természet is ilyen égés, ilyen zöld fellángolás, lobogó zöld tűz, égő és forró zöld. [...] az őstűz, az a tűz, ami a füvekben ég. [...] A zöld a szentlélek színe.”

Aki tehát a zöld természetét átéli és megérzi, az misztikusan lát. S aki misztikusan lát, az a látható és a láthatatlan jelenségek között lévő viszonyt felfedi.

Nemes László: Zalai Madonna

„A misztikus szem meglátja [...], hogy az anyag mögött szellem van, a test mögött lélek.” Nemes Lászlónak az a véleménye, hogy minden alkotói műfajban, ahol lélek és eszme létezik, mindig a gyökerek tisztasága, a mélyről jövő erő nagysága a fontos, akár csak a természetben. Szerinte ezt a szűzi tisztaságot veszítettük el a globalizáció „eredményeként”. Pedig átértelmezett, átdolgozott formában újból megtalálhatnánk magunkban ezt az erőt, ezeket a gyökereket. Ilyen figyelmeztető jel, tanúság és tanulság számára a tragikusan korán elhunyt Nagy Pál képzőművészeti hagyatéka, életműve, amely eszmeiségében, érzés- és formavilágában „kilógott” a korabeli erdélyi világból. Mégis, amit teremtett, az egy olyan önálló, rendhagyó transzylván - arculat, amely versenyképes a trendek és a főáramok mesterséges univerzumaival. A művészet tehát trepanációs művelet is egyben, amely áthatol a megkövesedett, megkérgesedett tudati rétegeken, hogy feltárja az ember tudattalanjában őrzött primordiális képességeit – mondhatnánk Krizsbai Sándor után szabadon.

Nemes László rendkívül örül annak, hogy ebben a nagy globalizációs jövés-menésben van egy hely számára, nevezetesen a szentkozmadombi tanyája, ahol biztonságérzet tölti el, ahol érti a természet által teremtett táj, domborzat és vegetáció misztikáját, a föld, a víz, a levegő szerkezetét, a helyi génusz lélekre ható kisugárzását, amely nem feledteti vele az összehasonlításból származó nagy szellemföldrajzi összerakás Hamvas Béla-i izgalmát. Vagy ahogy másképp mondaná: „a napi fizikai létünk csak egy illúzió, a lelki otthonosság nélkül semmit sem ér”.

Nemes nagyon is tisztában van azzal, hogy csak annak lehet jövője, akinek múltja van. Ő tehát nemcsak, hogy nem tagadta meg, de keresi, kutatja is európai és nemzeti műveltségi gyökereit és szellemi közegét. Vállalja szűkebb és tágabb társadalmi környezetét, megvallja hovatartozását, személyes hitbéli elkötelezettségét, megfesti érzelmi életét és élményeit. Tudja, hogy a valódi művészet nem pusztán „exhibíció”, magamutogató feltűnési vágy – nota

bene!: még önarcképei által sem azok! –, de egy olyan folyamat eredményeként születik meg, amelynek megvannak a szilárd alapjai. Mert az egyéniség csak úgy születik és marad meg, ha szuverén kifejezési eszközei nem levegőbe rakott vakolatra, „hanem mélyen alapozott építmény falára kerülnek” – ahogy Miklóssy Gábor is állította egy vele készült riportban.

Nemes egyik levelében a következőképpen összegez: „Az emberi lét, a genezis alapjait keresve jutottam el újból a női testhez, születésünk, létünk, érzelmeink tárgyához, a *Földanya*, a tudat alatti titkok fantasztikus világához. Nem annyira egy szürrealisztikus világba, inkább a tiszta valóságba, a női teremtmény érzelmi és tudati feltárásába.”

Genezis című ciklusának erőteljesen robbanó, repülő, fröcskölő gesztusrendszerét és a dinamikus festői folthatásokban igencsak bővelkedő képháttereit és azokat a tömörszerű, érzékeny plasztikus női testeket látva, amelyekeken keresztül-kasul futkosnak az érzelmi elfojtásból vagy elragadtatásból származó, lávaszerűen kibuggyanó, nyomhagyó szenvedélyek és vágyak, és szinte szétfeszítik az adott kereteket, valóban felidéződnek bennünk előző sorozatainak a teremtés műveletét és csodáját metaforikusan utánzó, a tere és a síkot össze- vagy inkább egybekavaró színenergiák heves és robbanékony kézmozdulatai.

Mindezeket látva és tapasztalva az már bizonyos, hogy Nemes számára „a hideg objektivitás nem lehet célja a képzőművészetnek” (Miklóssy Gábor), még akkor sem, ha már legalább harminc esztendeje próbálja beemelni a festészetbe a fotográfia tárgyilagosabb, elidegenítőbb technikai megoldásait. E művek esetében a célja nem kevesebb, mint az elvont és a hús-vér közelségű igazságok közvetítése; a tapintás, az ízlelés, a szaglás érezhetővé tétele a vizualitás segítségével: azaz a szinesztézia festészet útján történő közvetítése.

Genezis – mondja a művész, s a szó, amely származást, keletkezést, eredetet jelent - sőt nagybetűvel még a *Teremtés Könyvét* is megidézi bennünk - egyaránt utal az alkotó formanyelvének fejlődésvonalára, de a teremtés metaforikus voltára is, amelyben ő mintegy folyamatosan megkísérli és megismétli az örök *Éva* archetípusának tudatalattinkból történő egyszerre szent és profán előhívását.

Klasszikus értelemben az akt (a portré, az önarckép) sohasem olvad össze a környezetével, se az enteriőrrel, se a természettel: mondhatni, világít, azaz kiliváglik, kiemelkedik abból, amiben van. Ő azonban sokszor fölülírja ezt a törvényt. Például kettős viszonyulásokban tárja elénk *szellemi tükrének* teremtményét, az aktot. Tudniillik egyszerre rombolja és építi, kezével megmarkolja, és gesztusaival megsebz, teljességét csonkolja, és testrészeit kiemeli, nyíltan bámulja, és rejtőzködő szeméremmel meglesi, imádja és megveti, megostromolja és felmagasztalja, Szent Sebestyénként és Lédaként kezeli, Aphroditének és Lilitnek láttatja, gondolatban magáévá teszi, és vétkeivel megsiratja, kihirdeti és tudattalanjába zárja, mitizálja, és idollá avatja, szigetként és tengerként szemléli annak eszményi szépségét.

S ezzel párhuzamba állítva, legújabb önarcképei a lélek mélységes bugyraiból kiáramló, a mulandóság-gal szembenező kétségbeesések, önmarcangoló fájdalmak, felkorbácsolt indulatok, szívbemarkoló érzések és a reménytelenség kísértéseibe esett kétségbeesések bacon-i allegóriái; káros, ellenséges és veszélyes hullámhosszak társalgói; felbomló interferenciák közvetítői; sokkoló információs energianyalábok érzékelői.

2009-ben azt írtam az akkor 61 éves művésznak, hogy aki ilyen festői képességekkel és kvalitásokkal rendelkezik, mint Nemes László, aki az anyagkezelés és festékfelrakás, a színalkotás és színkeverés, a formaképzés és formaadás, a szerkesztés és komponálás, a vonal- és ecsetjárás minden megtanulható és elsajátítható Graham Sutherland-i, Gadányi Jenő-i, Bene Géza-i, Vaszilij Kandinszkij-i, Robert Rauschenberg-i és Francis Bacon-i csínját-bínját ismeri, s aki ilyen átérzéssel és odaadással öleli magához és írja ki magából a világot, s aki ennyire sírva és nevetve is társa az érzékek birodalmának és a metafizikának, a szentnek és a profánnak, az ne csak kis képekre pazarolja tehetségét és energiáját, hanem fessen végre önmagához méltó, NAGY (méretű) KÉPEKET (is)!

Én teljes szívemből ezt kívánom neki (az idén 70 esztendőös briliáns festőművésznak): minél több óriásképet az embernek, a szellemnek, a léleknek és Istennek!

Sárközi Richárd

Az ember a részletekben rejlik

Pieter Bruegel: Babel tornya

A bécsi Bruegel-kiállítás olyan, mint a mester képei: rengeteg ember egy precízen megtervezett, gyönyörűen kimunkált térben. A rajzok és képek előtt négyévestől az aggig, osztráktól az oroszig helyezkednek folyamatosan a látogatók, akik részesei akarnak lenni a látványnak. Helyezkednek, hogy legyen egy hely, egy részlet, amelyet zavartalanul megfigyelhetnek, amely bevonzza őket a képek terébe. A Bruegel-életmű a Kunsthistorisches Museumban több életre szóló mű, és alaposan próbára teszi a befogadóképességet.

Bruegel szereti a tömeget. Ahogy a tömeg is szereti Bruegelt, még így 450 évvel a halála után is. A legelső feladat a képek nézegetésekor egy kikerülhetetlen adottság: túl sokan vannak. Azt a koncepciót választom, hogy ahhoz a képhez megyek, amelyhez a legkönnyebben férek hozzá. Ahol a legkisebb az ellenállás.

A tömeg nem arctalan. Beszédbe elegyedek magyarokkal, osztrákokkal, ahogy beszédbe elegyedünk mindannyian a korabeli flamandokkal, elnyomó spanyolokkal, játszó gyerekekkel, névtelen kőművesekkel, egérfejű lényekkel, csontvázakkal és táncoló ördögökkel. Az már a kiállítás elején kiderül: meg kell küzdenem minden képért és minden képpel. Oda az intim percek, amelyekre igényem lenne, hogy egy-egy festményt felfedezzek, ne csak nézegessem.

A kiállításra belépve Bruegel profiljával találom magam szembe, éppen fest. Elég marcóna pofa, hosszú a szakála, rendezetlen a haja, összeszorított szájjal csak az alkotásra koncentrál – pont, ahogy a közhely a nagy Művészeket láttatja. Mögötte már egy jóval hétköznapibb figura van, a műértő, aki enyhe mosollyal tekint az éppen készülő képre, tetszik neki, amit lát. Vele sokkal engedékenyebb Bruegel, már-már komikusnak hat, ahogy elnyílt szájjal rácsodálkozik a születő műre, és a kezével mintha a tarsolyába nyúlna, hogy pénzt

húzzon elő belőle – csak csináld, én fizetek. Nehéz nem magamra vonatkoztatni a helyzetet, ahogy bámulva a rajzot a zsebemben gyűrögetem a 20 eurós jegyet.

Az első teremben korai rajzok sorakoznak, tájképek vagy tájhangsúlyos képek állatokkal, paraszttal. A saját műveket tanítványok, továbbgondolók rajzai tarkítják. Ami elsőre feltűnik, és máshogy működik Bruegelnél, az az, hogy az állatokon kívül az emberek, de még az emberhez tartozó tárgyak is a természet szerves részét képezik. Nincsenek éles határvonalak, nincsenek kiemelve, hangsúlyozva, ugyanúgy léteznek, ahogy a környező fák, füvek vagy éppen a folyókanyarulat.

A természet embere és az ember természete

A következő terem tájba komponált, nagyobb festményei mintha még inkább alátámasztanák ezt a gyanúmat. Az évszakok című sorozat képein madártávlatból látjuk a tájat, jellemzően előtérben az emberek, ezzel együtt mindegyik képen komoly szerepet kapnak a fák: keretként magasadnak a kép szélén (*Szénakaszálás, A csorda hazatérése*), a kép szervező erejeként működnek (*Aratók, Vadászok a hóban*), esetleg mindkettő (*Egy borús nap*). Az emberek dolgoznak, heverésznek, korcsolyáznak, részegen tántorognak haza, vagyis végzik az évszakra jellemző teendőket. A sorozat az időjárás változásának színpadra vitelében az emberre koncentrál, az emberre és a feladataira. A természet monumentális színpadai közötti kis történések érdeklik Bruegelt: mit kezd az ember a természettel, és mit kezd a természetben magával.

Ebben a teremben jönnek szembe először Bruegel enciklopédikus festményei: *A farsang és böjt harca*, illetve a *Gyerekjátékok*. Hasonló a két kép szerkezete: elől egy tágas tér rengeteg szereplővel, a háttérben a történések egy szűkebb utcába vesznek bele. A *Gyerekjátékok* egészen egyedülálló ötlet: 230 figura kb. 90 játékot jelenít meg. Ha jobban belegondolok, nem tudom, mennyi idő kellene hozzá, hogy felsoroljak 90 gyerekjátékot, pláne, ha a digitálisok kiesnek. Óhatatlanul felmerül bennem, vajon mennyi ideig gyűjtögette a mester a játékokat? És mennyi munka volt, mire elhelyezte őket a képen?

A kezdeti csodálkozás után közelebb lépek. Csak gyerekek vannak az egész városban, nem tudom, hogy ettől-e, de az egész festménynek baljós hangulata van. Senki nem néz ki a képből, mindenki belülre koncentrál. A gyerekek, annak ellenére, hogy játszanak, nem mosolyognak, nagyon is komolyan veszik, amit éppen csinálnak. A messziről vidám gyerekseregnek látszó kép közlő egészen más arcát mutatja: a városban átvették a gyerekek a hatalmat, anarchia uralkodik.

A kép bal oldalán elől egy gyerek felnőttmaszkot tartva az arca elé figyel az egész jelenetet. Mintha a maszk felügyelne mindent. Ő az egyetlen felnőtt a képen: egy maszk.

Bruegel megvicceli a befogadót: csak felnőttként tudjuk nézni ezt a művet, hiszen gyereként nem festményt nézegetnénk, hanem játszanánk, ahogy mindenki más a képen. Ahogy pásztázom tovább a szereplőket, mégis feltűnik egy figura, aki nagyobb és felnőttesebb, mint a körülötte lévők: egy férfi (?) az épületből kihajolva egy vödörből feltehetően szennyvizet önt ki az utcára. Oda, ahol a gyerekek játszanak.

Mikor hazaérek, a Google Arts segít, hogy még részletesebben átnézzem a figurákat, mint az élő képen. Akkor veszem csak észre, hogy ennek a másik felnőttnak az arca feltűnően hasonlít a kép előterében lévő maszkra. Az orra, az álla, a szája vonala – megegyezik. Bruegel ezt is az orrunk alá dörgöli: nemhogy túl komolyan vesszük magunkat felnőttként, még a gyerekek önfeledt szórakozásába is belepisztítunk?

A kiállításon látható többi enciklopédikus képpel hasonló problémába ütközöm: magamba és a többi látogatóba. Csupa olyan kép, amelyek játszanak a megszokott befogadási távolsággal, vagyis azzal, honnan néz ki igazán jól. Ezek a festmények egészen más arcukat mutatják közelebről. A *farsang és böjt harca*, amely elsősorban a gyerekjátékok párjának látszik, testi és lelki betegségek garmadáját sorakoztatja fel. A *Halál diadala* borzalmas apokaliptikus látomás, de közelebb lépve hangosan felnevetek: az egyik csontváz beáll zenélni a még éppen élők közé, egy másik pedig vidáman megcsöcsörész egy menekülő nőt. A Dulle Griet pokoli lények közé beszökik pár táncoló figura. Az egész kevesebb, mint a részek összessége.

Egy idő után teljesen elbizonytalanodok: honnan nézzem ezeket a képeket? Közelebről csak a részleteket látom, messziről pedig szépen megformált anarchiát: egy teret, sok gyerekkel, hatalmas felvonulást csontvázakkal, stb. A megoldásom egyfajta dinamikus befogadás lesz: közelebb lépek, majd távolodom, újra közel, majd újra hátrébb. A részletek felfedezéséhez kartávolságra kell lenni a vászontól, a kompozíciós helyzetükhöz azonban távolság kell. Hogyan lehetne ezt a két nézőpontot egységesíteni? Sehogy. Egyrészt túl sokan vannak hozzá, másrészt nem lehetek egyszerre két helyen.

A természet emberétől eljutok az ember természetéig: kicsiben minden történet más színezetet kap. A poklon nevetünk, a gyerekjátékokon komolykodunk. Ilyen az ember természete?

Nagy történet a kicsik között

Az Út a kálváriára kép megbabonáz, 45 percet állok előtte, pontosabban helyezkedek, hogy lássak is valamit belőle. Kábé 20 perc kell, mire elkezd számomra működni a kép, közben észrevétlenül belecsúszok egy hosszabb beszélgetésbe: egymás pillantását vezetve kísérik végig a kép felépítését.

A kép balról jobbra irányítja a tekintetet: egy város a háttérben, ahonnan özönlenek az emberek, középen Jézus a kereszttel, jobbra hátul a Golgota. Több mint 500 alak egy festményen, aminek mégis csak az lenne a lényege, hogy Jézus viszi a keresztet. Tényleg ez a lényege? Gyerekek játszanak, felnőttek vitatkoznak, cipelik a borjúkat, persze tudjuk, most zajlik a történelem botránya, de ácsi, közben el kell adni a portékákat, meg koldulni kell, meg a szabadságért kell harcolni a spanyol elnyomók ellen, akik piros ruhában mindenhol ott vannak. Ez egy realista kép Bruegel idejéből – ilyen volt egy város élete, ilyen volt egy látványosság. A tömeg sok apró történés, de az igazán nagy történés, Jézus a kereszttel, pici látószöveget kap. Ha egyáltalán van nagytörténés. Csak kis történések vannak, és ebben kap helyet a kálvária, mint a kistörténések egyike.

Odáig is elmerészkedik Bruegel, hogy a kép csúcsára, ahol ebben a témában rendszerint Isten szokott megjelenni, egy malmot fest egy meredek hegy tetejére. Egy malmot, amit a

természet indít be, mégis az emberhez kötött kemény munkával születik meg a kenyér. A malom az, ami ellátja táplálékkal azt a rengeteg embert, akit látunk alatta. Viszont azok is ők, akiknek köszönhetően a kenyér megszületik.

A fikciós realizmust Bruegel a *Bábel toronnyal* viszi el a végletekig. A bécsi képen a lapos, holland tájban emelkedik ki a torony. A torony, amely az égre tör, bár finoman szólva is félkész. Közelebről a torony, amelyen még rengeteg munka van. Még közelebről a torony, amelynek még az első szintjeit is éppen gőzerővel alakítják. Egészen közelről már a dolgozókat látod, a kőműveseket, az állványzatot; az erőfeszítést látod, a hatalmas munkát, amit befektettek, hogy megcsinálják a gigantikus épületet. Mintha az érdekelné: ki az építtető, hány kőműves van, hogyan mozgatják az anyagot, a mellékes érdekli, az esendő – a hozzátoldottból főszerep lesz. Mintha azt mondaná Bruegel: csinállok valami monumentálisat, hogy odafigyelj a részletekre.

Az ember a részletekben rejlik

Lehet, hogy elrugaszkodott gondolat egy festői életműre rákényszeríteni bármilyen gondolati ívet, de az utolsó termék tanulságaival és a maga változatosságával mégis egy koherens kép látszik kirajzolódni. Addig-addig kereste Bruegel a mindennapi élet helyét egy (szimbolikus és konkrétan vett) nagyobb térben, és addig kereste ennek pontos megfogalmazását, míg élete végén eljutott a paraszt Bruegelig. A festő, aki a mindennapi élet történéseit rögzíti, aki különböző megfogalmazásokkal és stílusokkal megy el a végletekig a részletek hű ábrázolásáért. A *Parasztlakodalom* vagy a *Paraszttánc* azok a képek, amelyeknek lételeme, hogy reálisan mutassák be a paraszti életet. Ezek a művek elvesznek a részletekben, mégsem igénylik a nézőtől az előzőekben leírt dinamikus befogadást, és a katalógusszerűséggel sem nyomasztanak, mégis részletgazdagok, és kézzelfoghatóan mesélik el történetüket. A paraszti képekben a mester már nem akar monumentálisat. Csak a részletet.

Bruegel egyik kései képén emberek táncolnak egy akasztófa alatt. A kép előterében egy koma szarik. A kiállítás bemutató füzeté ismerteti meg a mondásokkal: “to dance under the gallows”; “to shit on the gallows”, mindkettő jelentése: megkísérteni a sorsot, vagyis szarni a sorsra. Ahogy már megszoktam a kiállítás ezen részéig, a képen egy csodálatos, folyókanyarulatos, messzeségbe vesző, madártávlatból látszó, hullámozó tájban látjuk az akasztófát és a táncosokat. A fatákolmány tetején egy szarka, innen a kép címe is: *Szarka az akasztófán*. A kép tobzódik a színekben, a barna föld és a barna faágak keretezik a festményt, ezerszínű levelek tarkítják a fákat, a közeli épületek a lemenő nap fényében rózsaszínben, narancsban játszanak. A festmény közepén mégis egy icike-picike, fekete-fehér szarka, aki nek a súlytalansága alatt majd összerogy a három ember magas fatákolmány.

Az emberek idejárnak táncolni és üríteni. Valami nagyot akarsz? Nincs itt keresnivalód: nem lehet nem kinevetni a sorsot. Mert ami az emberen túl van, az nem érdekes.

Turbuly Lilla

Kikaparni a jégből

A Hevesi Sándor Színház *Advent a Hargitán* című előadásáról

Ha egy mai fiatal jegyet vált az *Advent a Hargitánra*, és különösebben nem olvas utána a darab előéletének, biztosan nem gondol arra, hogy 33 évvel ezelőtt, 1986 januárjában a Nemzeti Színházban tartott ősbemutatóig bizony viszontagságos út vezetett. Sütő András kéziratát úgy kellett Magyarországra csempészni; az 1985 decemberére tervezett bemutatót előbb betiltották, majd (köszönhetően annak is, hogy ekkor már a plakátok kint voltak az utcákon) januárban mégis engedélyezték. A szerző azonban nem kapott útlevelet a premierre, így a félórás vastaps után csak képletesen köszönhetette az Árvai Rékát játszó Kubik Anna.

Pedig egy, a népmesék és a balladák világát idéző szerelmi háromszög-történetről van szó. Első közelítésre legalábbis, mert persze a dráma ennél jóval sokrétűbb. Szól megmaradásról, a szülőföld és az anyanyelv megtartó erejéről és ennek az erőnek a hanyatlásáról, a szerelem mellett a szülőgyermek kapcsolatáról, természet és ember viszonyáról is. Szimbólumokkal, utalásokkal, néprajzi és bibliai motívumokkal súlyosra szőtt szöveg, amely az 1980-as évek Romániájában és Magyarországon más kontextussal bírt, mint ma. Ugyanakkor az örök emberi vonatkozások mellett ma is van olyan vonulata, amely hűsbavágóan időszerűnek érződik: gondoljunk csak Bódi Vencel lányára, a hazáját elhagyó, boldogulását más országban, más nyelven kereső Máriára.

Dér András rendezése a dráma balladajellegét erősíti fel. Nem aktualizál, inkább a történet időtlenségét hangsúlyozza. Az időtlenség mellett azonban az idő múlásának a darabban és az előadásban is fontos szerepe van, hiszen éppen az a húsz év áll a szerelmesek útjába, amíg a jégbe dermedt Gábornak nem telt az idő, az őt kereső Rékán viszont kérlelhetetlenül ott hagyta a nyomát. De a rendezői koncepció szerint ez a húsz év telhetett akár a nyolcvanas, akár a kétezres években, akár máskor. Ebben a korszakokon átívelő történetben úgy tűnik, a rendezőt a másikért akár élethosszig küzdő, a realitáson is felülkerekedő szerelmi szál, valamint a szétszakadó családok drámája érdekelte elsősorban.

A beszéd mellett az előadás a mozgásra, testnyelvre is építkezik. Ennek egyik szép példája az a jelenet, amikor Mária (Pap Lujza) sokszor megismétli azt a mozdulatsort, amely a szülői házból való távozását és az ekkor kapott, a visszautat elvágó atyai pofont jeleníti meg. Ugyancsak mozgással mutatják meg Árvai Réka (Dér Mária) és Stég Antal (HelvacsiErsan David) diszharmonikus, héja-nász kapcsolatát, valamint Réka és Zetelaki Gábor (Ticz András) szerelmének több fordulópontját is.

A stilizált díszlet függőleges, jeget és havat felidéző „pálcikákból” épít-

kezik. (Kicsit emlékeztet *A vihar kapujában* szintén stilizált erdőjére.) Középen Bódi Vencel házát néhány rusztikus, fából készült bútordarab jelzi. A drámában fontos szerepet kapó hegyeket, a Kis Romlást és a Nagy Romlást egyszerű, kettős lépcsősor jeleníti meg. (Az utóbbi, szimbolikus jelentéssel bíró hely Sütő András képzeletének szülötte, ihletője a valóban létező Kis Romlás volt.) A díszlet fontos eleme még az elszáradt fenyőfa, amit Bódi Vencel minden karácsonykor újra és újra elővesz. Nem vág ki újat, ragaszkodik ahhoz, amit talán még a lánya otthonléte idején díszítettek fel először, így a formátlan, sárgára aszott fenyő a maga megejtő csúnyaságában kettős értelemben is a várakozás jelképévé válik. Közben felidézheti a nézőben az Andersen-mese szomorú sorsra jutott fenyőfáját is.

A madárszimbólum szintén kiemelt szerepet kap a drámában. Az előadás – Sütő András instrukcióinak megfelelően – dallal kezdődik: „Jégmadár, jégmadár, / piros fejű kék madár! / Ha szárnyad volt, jégmadár, / gyalogshoz mért álltál?” Bár az eredeti darab szereposztása ezt nem rögzíti, az egerszegi színlap szerint a dalt a gyermek Réka énekli (Ravadics Agata szép tolmácsolásában), mintegy előre vetítve tragikus vétkét, amelynek húsz évig tartó vezeklés lesz a következménye. Réka alakja, főleg abban a jelenetben, amikor jégbe fagyott szerelmét keresi a Nagy Romlásban, majd amikor megtalálja, a körmével kaparja ki, a lelkiismeret-furdalástól gyötört Ágnes asszonyt idézheti emlékezetünkbe Arany balladájából.

A női főszerepen ketten osztoznak: Kováts Dóra és Dér Mária. Sajnos csak az egyik szereposztást volt alkalmam megnézni, Dér Máriával. (A névazonosság nem véletlen, a színésznő a rendező lánya, dramaturgként pedig a felesége, Dér Denisa is részt vett az előadás létrehozásában.) Talán a bemutató körüli izgalmak miatt is, az első felvonásban még kissé keresetnek tűnt a játék, a második felvonásban magára talált, a szerelméért körömszakadtig küzdő, kereső, majd az idő rombolásával szembenézni kényszerülő Rékát már hitelesen tudta megjeleníteni. Jó partnere volt ebben a Zetelaki Gábort játszó Ticz András. Farkas Ignác Zetelaki Dánielt, a Csudalátót ennek a csudás embernek a túlradó gesztusaival teszi élénk, ellenpontját adva Bódi Vencel magába rejtettettemett, fájdalmas lecsöndesültségének, amit sokszor mogorvasággal, máskor fanyar humorral leplez. Vencel szerepében Balogh Tamás ismét bizonyítja, hogy méltán kapta meg nemrégiben a Vidéki Színházak Fesztiválján a legjobb férfiszereplő díját. Az a fajta látszólag eszköztelen, természetes színpadi jelenlét van meg a játékában, amitől a néző úgy érzi, hogy ezt a karaktert mintha neki írták volna.

HelvaciErsan David szerepében az az érdekesség, hogy Stég Antal nincs is benne az eredeti darabban, csak a többiek emlegetik. Itt viszont megjelenik, igaz, ez néma jelenlét, vagy inkább felsejlés, amikor a színpad hátsó részén, átlátszó függöny mögött látjuk a Rékával való kapcsolatát megjelenítő mozgásszínházat. Ezzel a megoldással a drámához képest egyértelműbbé teszik, hogy mi történt Réka és Stég Antal között, ugyanakkor mindezt kissé eltartva, stilizált mozgással oldják meg.

Az előadás egészére is jellemző, hogy egyensúlyoz a balladai sejtetés és a szereplők közti viszonyok pszichológiai megalapozása között. Ahogy az is, hogy hű akar maradni a drámához, de figyelembe veszi, hogy ma nézzük. E törekvésekből következően egy működőképes, szép részleteket felmutató előadás született.

Sütő András: Advent a Hargitán

Szereplők: Kováts Dóra/Dér Mária, Ticz András, Farkas Ignác, Balogh Tamás, Pap Lujza, Helvaci Ersan David, Bot Jázmin / Ravadics Agata.

Dramaturg: Dér Denisa. **Díszlet-jelmez:** Molnár Anna. **Zenei szerkesztő:** Máriás Zsolt.

A zenei felvételen közreműködik: Horváth Ferenc és Horváth Dániel. **Ügyelő:** Horváth Zoltán. **Súgó:** Kiss Szilvia. **Asszisztens:** Mikita Zsuzsanna Lilla. **Rendező:** Dér András.

Tóth László

Kétféle zongora egy zongoraművésszel

2018. november 16-án Bogányi Gergely, Kossuth-díjas zongoraművész koncertjére került sor Zalaegerszegen a Városi Hangverseny- és Kiállítóteremben. Az esten közreműködött a Zalaegerszegi Szimfonikus Zenekar, Sándor János vezényletével. A koncert műsora a következő volt: Chopin: h-moll Scherzo, Schubert: c-moll szonáta, Chopin: f-moll zongoraverseny.

Számos, a megszokottól eltérő, különleges momentum színesítette az előadást. Nem túl gyakori ugyanis, hogy egy estén hallhatunk egy művészt félidőn keresztül szólóban, majd a második félidőben pedig versenymű szólistájaként. Szólóest és zenekari koncert efféle keveredését bevallom, máshol még nem hallottam, itt Zalaegerszegen viszont már többször is. A közönség szempontjából úgy érzem, mindenképpen szerencsés ez a programszerkesztés. Közel egy óra zongoramuzsika után – legyen az bármilyen lenyűgöző, színes, virtuóz előadás – jólesik a szimfonikus zenekar sokszínűségét hallani. Továbbá az előadó is több oldalát mutathatja meg, ha nem csupán egyedül lép a színpadra.

A koncert másik különlegességét azok a zongorák adták, amelyeken Bogányi Gergely játszott. Elhozta magával saját fejlesztésű „csodazongoraként” elhíresült hangszerét, illetve játszott a hangversenyerem nemrég felújított Steinway zongoráján.

A Bogányi-zongora különlegessége, hogy a megszokottól eltérően, az egyik fő alkotó eleme, a rezonánslapja nem fából, hanem karbonkompozitból készült. Ennek több oka is van, egyrészt Bogányi Gergely úgy gondolta, tartósabb, az időjárás viszontagságainak ellenállóbb hangszer hozhat létre ezzel a technológiával. Való igaz, a zongorák meghibásodásának egyik oka a rezonáns lap megrepedése, mely a hőmérséklet és a páratartalom változása miatt következik be. Ez talán nem történik meg, ha a rezonáns nem élő, hanem műanyagból készül. Másrészt a nagy zongoragyárak korábban megtehették, hogy a legkiválóbb alapanyagokat használták, a fákat sokszor akár 50 éven keresztül is szárították, mielőtt hangszer készítették belőle. Erre ma ritkán van lehetőség.

A Bogányi-zongora másik specialitása a formája, mely sokkal modernebb, mint klasszikus társaié. Ennek a dizájn kívül akusztikai szerepe is van, hiszen így a hangszer jobban a közönség felé irányítja a hangját. Ezt a hangszeret először a koncertet megelőző estén, a zenekari próbán hallhattam. Kissé fancsali képpel ültem a hangversenyeremben, ez lenne a „csodazongora”? Hangját túl ércesnek, kopogósnak találtam, és kicsit olyan érzés volt, mintha a melegség, a természetesség elveszett volna belőle. Másnap azonban egy hangszerész órákon keresztül dolgozott rajta, hangját a teremhez igazította, és nekem is volt alkalmam kipróbálni a hangszeret. Véleményem gyökeresen megváltozott. Nagyszerű érzés volt játszani rajta, mindenben engedelmessé vált, a lehelet finom pianissimótól a markáns fortissimoig ezer féle színt, árnyalatot lehetett rajta játszani. Mindezt játszani könnyedséggel. A mechanikája tökéletes, mindenben kiszolgálja az előadót.

A hangversenyerem zongorája egy valamivel több, mint száz éves Steinway & Sons O modell, mely 2018 nyarán sok tekintetben megújult. Külseje gyönyörű lett, új húrokat kapott és számos kopó alkatrész cseréjére is sor került. Sajnos a hang megszólaltatásának egyik lényeges elemét, a kalapácsfejeket nem cserélték ki. És hangszín beállítása, az intonálás, valamint a mechanika szabályozása sem sikerült tökéletesen. Ha egy koncerten két hangszer is megszólal, a hallgatóság óhatatlanul összehasonlítja azokat. Itt azonban két teljesen különböző paraméterekkel rendelkező instrumentumról van szó. A Steinway a kisebbek közé tartozik, hossza mindössze 180 centiméter, míg a Bogányi-zongora közel kétszer akkora 300 centiméter. A hosszúság nem csak a hangszer testében, hanem a húrok hosszában és a rezonáns lap méretében is megmutatkozik. Egy kisebb zongora basszusa soha sem lesz olyan telt, mint egy nagyobbé, itt azonban az általános hangerőben, a felhangok gazdagságában is jelentős különbség mutatkozott a két hangszer között, a Bogányi-zongora javára. Viszont a Steinway zongorának is lelke van, ez is szerethető hangszer.

Az említett külső körülmények talán csak még emlékezetesebbé tették a koncertet, mely meglehetősen ünnepre sikeredett. Bogányi Gergely fantasztikusan zongorázott, lenyűgöző volt az az átélés, ahogyan előadta a műveket bármelyik zongorán. Minden porcikájában a pillanatnak élt, minden egyes hanggal, motívummal valamit adni szeretett volna a közönségének, megmutatni, hogy amit játszik, mennyire fenséges, felemelő muzsika. Nehéz szavakat találni arra a szuggesztív előadásra, amit bemutatott nekünk. Nem törekedett a tökéletességre, nem akart nagyléptékű zenei összefüggéseket felfedni. Egyszerűen csak elbűvölt bennünket, magával ragadott, felejthetetlen élményt szerzett. A Zalaegerszegi Szimfonikus Zenekar Sándor János vezényletével szintén kihozta magából a maximumot. Hangzása tiszta, homogén volt, gyönyörű pianissimokat hallhattunk a muzsikusoktól. Az együttes méltó partnere volt Bogányi Gergelynek. A koncert végén a közönség hosszasan ünnepelte az előadókat.

Péter Zsombor

Rossz versek

Reisz Gábor rögtön az első filmjével, a VAN (valami furcsa és megmagyarázhatatlan)-nal készített egy instant kultmozit, mely elsősorban a modern generációnak szólt, de mindenki, aki valaha szenvedett szerelmi bánatban vagy egzisztenciális válságban, kicsit a magáénak érezte a történetet. Reisz maradt a kaptafánál, de vajon sikerült-e másodszor is működővé tenni a bevett formulát?

Merthner Tamással (Reisz Gábor) éppen szakított a barátnője, ő pedig nem érti az egészet. A munkája nem érdekli, a családja nem figyel rá, és úgy érzi, hogy minden el van rontva. Még ő maga sem tudja, hogy megpróbálja-e visszaszerezni a lányt vagy „egyszerűen” továbblépjen. Végiggondolja az életét, hogy mi vezetett idáig.

Reisz ezúttal a rendezés és az írás mellett a főszerepet is magára vállalta. Ez még személyesebbé tette az élményt. Hasonlóan a VAN-hoz, most is egy szakítás utóéletét járjuk végig, a jelen mellett viszont nagy szerepet kap a múlt. Tamás fiatalkorának minden állomását végigjárjuk, a gondtalan gyermekévektől a tinédzserkori viszontagságokig. A cselekményvezetés non-lineáris, folyamatosan ugrálunk az időben a különböző korszakok között, így a filmnek lényegében nincs tétje, a ritmusa azonban pazar. Egyeseket talán zavarhat e tényező, mert ez a fajta elbeszélői eszköz a történetmesélés rovására megy, de a Rossz versek nem ettől erős. Egy állapotot, érzést mutat be olyan stílusosan, hogy konkrétan Woody Allen klasszikusa, az Annie Hall ugrott be róla. Ennél nagyobb dicsérettel pedig nem nagyon illethetném Reisz művét. A kelleténél kicsit talán többször ugrálunk az időben, ellenben ezek a váltások mind fantasztikusan illenek a cselekménybe. Az egyik jelenetben a felnőtt Tamást látjuk, néhány pillanattal később pedig már a tinédzserkori énye köszön vissza a vásznonról. Ezek az áthallások vágástechnikai szempontból is jelesre vizsgáznak, és nem melleleg szuperül néznek ki. Eddig is tudva lévő volt, hogy a rendező ügyesen bánik a humorral, a Rossz versek ebben csak még jobban megerősített. Elképesztően vicces a film, tele van jobbnál jobb beszélésekkel, kreatív elemekkel, utalásokkal. Az egyik jelenetben konkrétan a kultikus Szomszédok sorozat egy szegmensét idézték meg, mondanom sem kell, tökéletesen. A humor mellett a tartalomról sem feledkezhetünk meg. Reisz egyszerű, árnyalt szimbolikája garantáltan eléri hatását és segít több fronton értelmezni a látottakat. Egyedül az utolsó harmadnál éreztem, hogy fárad a film és felesleges dolgok történnek, de a zárójelenet fényében mégis indokolt volt, így az úgymond szükséges rossz nem hat annyira degradálónak.

Az író, rendező, a kamera előtt is korrektül helytállt, Nagy Katica rendkívül bájos, Seres Donát pedig ügyesen hozza a tinédzser Tamást. A veteránok közül Monori Lili és Kovács Zsolt játékát volt élmény nézni, persze ehhez kellett a kiváló karaktereik is.

Reisz tehát megint megcsinálta. A Rossz versek hasonló élményt nyújt, mint a VAN, de talán még nagyobb különcc, természetesen jó értelemben. Egyszerre gyerekesebb és érettebb, borzasztóan szórakoztató és olyan stílusérzékéről tesz tanúbizonyságot, hogy másodpercek alatt belopja magát a néző szívébe. Lehet, hogy Reisz versei rosszak, de legújabb filmjét nem tudtam nem imádni.

Költő és mentora

Ezt a különös kapcsolatot Pék Pál életében elsősorban Fodor András jelentette, s barátsággá nemesült az idő teltével. Az alábbi levélrészletet egy másik költőbaráttól, Csorba Győzőtől idézem, 1980-ból. Ekkor Pék Pál második kötetének kiadását szorgalmazta, és Kormos István támogatása ellenére a kötet kiadását nem akarta vállalni a Szépirodalmi Kiadó. Efeletti elkeseredésében írt levelére válaszolt Csorba Győző költő, a pécsi Jelenkor főmunkatársa. A levél hangulata vigasztaló és támogató.

Kedves Pali,

szomorúan olvastam leveled. Megértem elkeseredésedet. Kissé féltem attól, hogy ez történik. Azt hiszem, a legrosszabb időpontban jelentkeztél kötetteddel. A nehéz gazdasági helyzet miatt a kiadók egyre zordabbak.

Verseidről a Szépirodalmi véleménye ellenére sem mondhatok mást, mint amit mondtam. Én kiadhatónak tartottam és tartom gyűjteményedet.

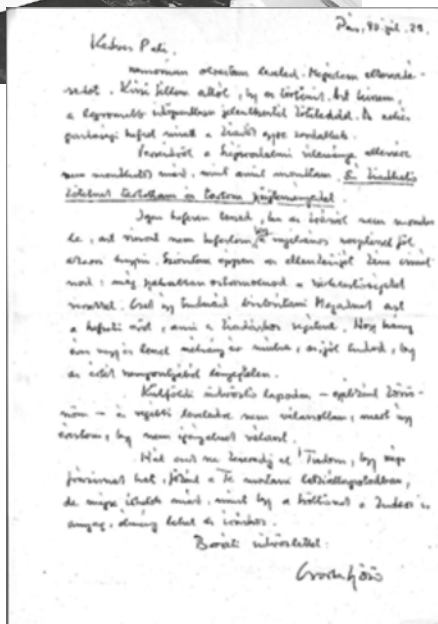
Igen helyesen teszed, ha az írásról nem mondasz le, azt viszont nem helyeslem, hogy a nyilvános szerepléssel föl akarsz hagyni. Szerintem éppen az ellenkezőjét kéne csinálnod; még gyakrabban ostromolnod a szerkesztősegeket versekkel. Csak így tudnád biztosítani Magadnak azt a helyzeti erőt, ami a kiadáshoz segítené. Hogy hány éves vagy és leszél néhány év múlva, azt jól tudod, hogy az érték szempontjából lényegtelen.

Külföldi üdvözlő lapodra – egyébként köszönöm – és régebbi leveledre nem válaszoltam, mert úgy éreztem, hogy nem igényelnek választ.

Hát csak ne keseredj el! Tudom, hogy szép frázisnak hat, főként a Te mostani lelkiállapotodban, de mégse írhatok mást, mint hogy a költőnek a kudarc is anyag, élmény lehet az íráshoz.

Baráti üdvözléssel.

Csorba Győző

Lapszám-bemutató és adventi kötet-börze Zalaegerszezen

Legújabb, idei hatodik lapszámunkat és dráma-mellékletét egy adventi kötet-börzével együtt mutattuk be december 8-án, Zalaegerszezen, a Keresztury VMK Cafféban. Bízunk benne, hogy hagyományt teremtettünk. Barasits Zsuzsa, Berkes József, Bubits Tünde, Cséby Géza, Fa Ede, Főző Laura, Hartmann Miklós, Kanizsai József, Kardos Ferenc, Lackner László, Lángi Péter, Molnár Gábor, Melegáné Csóti Ágnes, Merő Béla, Nagy Antal Róbert, Nagy Betti, Nászta Katalin, Riersch Zoltán, Tarjáni Imre – ők azok a zalai szerzők, akik elfogadták szerkesztőségünk meghívását és eljöttek az idei utolsó lapszámunk bemutatójával egybekötött adventi kötet-börzére. A programot Dr. Gyimesi Endre köszöntője nyitotta meg, majd Bubits Tünde főszerkesztős és Nagygyéci Kovács József főszerkesztő-helyettes mutatta be az új számot. Ezt követően került sor a megjelent zalai írók, költők bemutatkozására, amit kötetlen beszélgetés követett. A résztvevők megállapodtak abban, hogy meg kell ismételni a programot, mert a szakmai beszélgetések, illetve a kapcsolatok elmélyítése termő közeget jelent minden, egyébként magányosan alkotó számára.

Budapesti lapszám- és kötetbemutató

2018. december 17-én, 18 órától az Örmény Kulturális Központban mutattuk be idei utolsó lapszámunkat, valamint az annak mellékleteként megjelent rádiójátékot, melynek szerzője, Falusi Márton is a vendégünk volt. Idei utolsó lapszámunk budapesti bemutatóján főszerkesztőnk, Bubits Tünde beszélt a lapszámról, röviden magát a lapot is bemutatva, majd Gál Soma, a Debüt rovat szerkesztője mutatta be a hatodik szám első közléseit. Ezt követően Nagygyéci Kovács József főszerkesztő-helyettes beszélgetett Falusi Mártonnal, a Buszmegálló, avagy mikor jön a hathúszas c. színdarab szerzőjével. Az esten Duke Bluebeard zenélt. Az est házigazdái voltak Havas Juditnak és Avenesian Alex.

Sikerés NKA-pályázatok

Főtámogatónknak, Zalaegerszeg MJ Városnak, valamint Nagykanizsa és Keszthely városoknak hála az elmúlt években biztonságosan működött lapunk, ám ahhoz, hogy minden szempontból friss és minőségi kiadványokat jelentethessünk meg, illetve a Pannon Tükör Online is üzemeljen, szükséges egyéb források bevonása is. Ezért öröm, hogy a tavalyi évben sikerrel pályáztunk a Nemzeti Kulturális Alaphoz, az elnyert támogatásokat ezúton is köszönjük!

PANNON TÜKÖR

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Táncos György: Fényfoszlányok I-II.

Szerzőink

- Aczél Géza** (1947, Ajak) költő, műfordító, kritikus, szerkesztő
Ayhan Gökhan (1986, Budapest) költő
Bájer Máté (1986, Miskolc) költő
Bíró József (1951, Budapest) író, költő, képzőművész
Cséby Géza (1947, Keszthely) költő, író, irodalomtörténész
Dezső Kata (1996, Récics) költő
Follinus Anna (1984, Budapest) költő
Göncz László (1960, Muraszombat) író, drámaíró, történész
Horváth Viktor (1962, Pécs) író, műfordító
Kardos Ferenc (1964, Nagykanizsa) író, költő
Kaiser László (1953, Budapest) költő, író, szerkesztő
Kellerwesser Klaus (1999, Kecskemét) költő
Kis Petronella (1992, Cegléd) kritikus
Kostyál László (1962, Zalaegerszeg) művészettörténész
Lehota János (1943, Nagykanizsa) irodalomtörténész
Lukács Flóra (1994, Budapest) költő
Luzsicza István (1975, Fót) költő, kritikus
Méhes Károly (1965, Pécs) költő, író
Miklya Luzsányi Mónika (1965, Kiskunfélegyháza) író, szerkesztő
Molnár András (1962, Zalaegerszeg) történész
Nagy Antal Róbert (1974, Keszthely) költő
Nagy Betti (1963, Zalaegerszeg) költő
Nagy Dániel (1994, Budapest) költő, kritikus
Nagyéci Kovács József (1977, Erdőkertes) kritikus
Petró János (1958, Szeged) író, szerkesztő
Péter Zsombor (1998, Budapest) filmkritikus
Radnai István (1939, Budapest) író, költő
Regős Mátyás (1994, Budapest) költő
Sárközi Richárd (1987, Budapest) író, slammer
Szarka Lajos (1962, Vágsellye) történész
Szipola Dániel (1995, Siófok) író
Tarcsay Zoltán (1987, Budapest) író, szerkesztő
Tomaji Attila (1959, Zebegény) költő, irodalomtörténész
Tóth László (1949, Budapest) zongoraművész
Turbuly Lilla (1965, Budapest) író, költő, kritikus
Vermes Nikolett (1994, Budapest) költő
Visky András (1957, Kolozsvár) író, költő, drámaíró
Wilmot, John (1647-1680, Oxfordshire)